

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

Навчально-науковий інститут післядипломної освіти

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

Кафедра соціальної роботи, педагогіки та логопедії

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри соціальної роботи,
педагогіки та логопедії

_____ Н. В. Савінова

“ _____ ” _____ 20__ року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему: **ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ РОБІТНИКІВ
В УКРАЇНІ В ПЕРІОД 1990-2024 РОКІВ**

Керівник: д. п. н., професор
Савінова Наталія Володимирівна
(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент: доктор політичних наук,
професор
Євтушенко Олександр Никифорович
(посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Виконав: студентка VI курсу групи 661 МЗ
Кірсанова Світлана Сергіївна
(П.І.Б.)

Спеціальності: 231 «Соціальна робота»
(шифр і назва спеціальності)

ОПП: «Соціальна робота»

Миколаїв – 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1.....	8
РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ	8
1.1 Становлення соціальної роботи як професійної сфери в Україні в 90-ті роки 20 ст.....	8
1.2 Нормативно-правова база підготовки соціальних робітників в Україні в 1991-2024 рр.	12
1.3 Українська система підготовки соціальних робітників	33
1.3.1 Загальна побудова системи навчання соціальних працівників, як здобувачів вищої освіти	34
1.3.2 Державні стандарти та Освітні програми для соціальних робітників ..	38
Висновки до першого розділу	41
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРОГРАМ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ РОБІТНИКІВ У 1990-2024 РР.....	43
2.1 Аналіз освітніх програм підготовки працівників соціальної сфери у ЗВО в період 1990-2014	43
2.2 Структура та наповнення освітніх програм в період 2015-2024.....	55
2.2.1 Структура програм	56
2.2.2 Навчальні дисципліни	58
2.2.3 Види спеціалізацій та основний фокус цих програм	80
2.2.4 Практична підготовка.....	89
Висновок до другого розділу	90
РОЗДІЛ 3. ФАХОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ РОБІТНИКІВ У 1991-2024 РОКАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	93
3.1. Визначення ключових фахових компетенцій у різні періоди 1991-2024рр. та зміни у вимогах до професійної підготовки	93
3.1.6 Визначення тенденцій у підготовці соціальних працівників в Україні ..	111

3.2. Рекомендації щодо вдосконалення освітніх програм та їх змістовного наповнення для соціальних робітників.	115
Висновок до третього розділу.....	117
ВИСНОВКИ	118

ВСТУП

Актуальність роботи полягає в тому, що з моменту незалежності України у 1991-му році відбуваються постійні зміни у понятті «соціальної роботи» як професійної діяльності та трансформація підходів до підготовки майбутніх спеціалістів даної сфери.

Питаннями дослідження становлення соціальної науки та підготовки соціальних робітників займалося багато українських науковців. Серед них Володимир Полтавець (2000) [36], Петренко В. Л. (2003) [231], Семигіна Т. В. (2004) [61], Безпалько О.В (2013) [34], Марія Підгурська (2014) [58], Січкаренко Г. Г. (2014) [68-69], Тимошенко Н. Є. (2014) [17], Глазунов С.В. (2015) [18], Сташків Б. І. (2016) [64], Кубіцький С. О. (2017) [95].

У зв'язку з Наказом МОН № 1583 від 29.12.2023 «Про внесення змін до деяких стандартів вищої освіти», відбулося чергове оновлення стандарту зі спеціальності 231 Соціальна робота першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня, яке вступило у дію з вересня 2024 року.

Система підготовки пізнає постійних змін, що пов'язане зі зрушенням погляду на функції та обов'язки соціального робітника, у зв'язку з затвердженням стандартів соціальних послуг, інтеграцією України у ЄС та серйозними викликами, з якими стикнулася соціальна система через повномасштабне вторгнення у 2022-му році.

Також відбувається зміна поглядів держави на влаштування дітей сиріт та позбавлених батьківського піклування, визначення і надання допомоги у зв'язку з інвалідністю, підходу до піклування про малозабезпечені верстви населення та людей похилого віку.

Усі ці трансформації вимагають глибинного перегляду існуючих освітніх програм, їх відповідності зростаючим вимогам суспільства та держави в плані

підготовки майбутнього спеціаліста, а також розгляду необхідності підвищення кваліфікації вже працюючих фахівців.

Питання трансформації підготовки соціальних працівників й вдосконалення освітніх програм відповідно до змін законодавства у сфері соціальних послуг розроблене недостатньо. Отже, актуальність проблеми, її недостатня теоретична й практична розробленість, зумовили вибір нашої теми дослідження.

Мета роботи дослідити тенденцію змін у системі професійної підготовки соціальних робітників в Україні.

Відповідно до мети для роботи визначено такі **завдання**:

- дослідити становлення та розвиток системи підготовки соціальних працівників в Україні в 1990-2024 роки та її нормативно-правове підґрунтя;
- проаналізувати програми підготовки соціальних робітників у 1990-2024 рр.;
- порівняти зміни у фахових компетентностях у різні періоди 1990-2024 рр.;
- визначити тенденції у підготовці соціальних працівників в Україні;
- надати рекомендації щодо вдосконалення освітніх програм.

Об'єктом дослідження є система професійної підготовки соціальних робітників в Україні в 1990-2024 рр.

Предмет дослідження - процес професійної підготовки соцробітників в Україні у 1990-2024 рр.

Щоб досягти мети дослідження у процесі роботи були використані теоретичні та комплексні загальні **методи** наукового пізнання: контент-аналіз, аналіз документів, системний аналіз, порівняльний аналіз, статистичний аналіз, синтез й узагальнення, класифікація. Серед спеціальних методів: історичний метод через вивчення архівних матеріалів та нормативно-правових документів, що відображають розвиток соціальної роботи та зміни в освітній політиці у

хронологічній послідовності, метод групування, кореляційний та компонентний аналіз, прогнозування.

Наукова новизна дослідження пов'язана не з новим напрямком роботи, а з постійним процесом змін, що відбувається у системі освіти через поступову інтеграцію у європейський освітній простір, розробку нової законодавчої бази у сфері соціальної роботи та війну. Це потребує оперативного перегляду освітніх програм відповідно до нових потреб та вимог. Робота систематизує, розширить знання про процес змін у процесі підготовки соціальних робітників у незалежній Україні та надасть інформацію стосовно сучасності освітніх програм та їх відповідності існуючій законодавчій базі.

Теоретична значущість дослідження полягає у обґрунтуванні необхідності змін змістовного наповнення освітніх програм по підготовці соціальних робітників, визначенні нових фахових компетенцій, які необхідні працівнику соціальної сфері України на сучасному етапі. Робота дає підґрунтя для коригування переліку предметів, які вивчають студенти та розробки нових робочих програм.

Практичне значення отриманих результатів у можливості передбачити тенденції у підготовці соціальних працівників в Україні. Результати можна використати для коригування освітніх програм підготовки для більшої відповідності навичок соціального робітника потребам суспільства. Робота допоможе активізувати зміни у процесі навчання у напрямку зростання професійної компетентності майбутніх працівників та їх готовності виконувати свої обов'язки. Дослідження можна використати для визначення необхідності підвищення кваліфікації робітників, які закінчили навчання у минулі роки, та з'ясувати напрямки такого підвищення. Робота допоможе вступникам краще розуміти, хто такий соціальний працівник та що входить зараз до його компетенцій. Дослідження цікаве у історичному аспекті та може використовуватись для навчальних матеріалів по «Історії соціальної роботи».

Апробація результатів дослідження відбулася на XXVII Всеукраїнській щорічній науково–практичній конференції «Могилянські читання–2024: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти», яка пройшла 6-10 листопада у м. Миколаїв.

Структура дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, використаних джерел 140 найменування. Загальний об’єм роботи склав 141 сторінку з яких робота - 122 сторінки, список використаних джерел – 12 сторінок.

РОЗДІЛ 1

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ

1.1 Становлення соціальної роботи як професійної сфери в Україні в 90-ті роки 20 ст.

На момент розпаду Союзу у 1991-му році питаннями соціального забезпечення громадян займалося Міністерство соціального забезпечення Української РСР, утворене після війни у 1946-му році з Народного комісаріату соціального забезпечення УРСР [1]. Воно опікувалося покинутими дітьми, матерями-одиначками та багатодітними, інвалідами, безробітними, пенсіонерами, займалося питаннями допомоги вагітним та по догляду за дитиною. У якості соціальної допомоги застосовувалися працевлаштування, фахове навчання, допомога у побуті, фінансова, медична та продовольча допомога [6 с.605].

У соціальних установах працювало близько 37 тисяч соціальних робітників та інспекторів соціального забезпечення, які не мали суто соціальної освіти. Подібних робітників готували соціологічні, педагогічні, філософські, психологічні та медичні факультети. Однак спеціальних факультетів й кафедр з підготовки спеціалістів соціальної роботи, як і такої спеціальності не існувало, що підтверджує Наказ Мінвузу СРСР від 17.11.1987 р. N 790 "Про затвердження переліку спеціальностей вузів СРСР", який був дійсний до 1994-го року [43].

Без вживання саме терміну «соціальна педагогіка» у Радянському союзі йшла мова про корекцію соціальної поведінки, й готували педагогів для роботи

й соціалізації молоді. Наприклад, на базі Луганського університету працювала с 1974-го року Кафедра теорії та методики піонерської та комсомольської роботи, яка після 1989-го була перейменована у Кафедру педагогіки і методики виховної роботи, а згодом її напрямок був визначений як соціальна педагогіка та соціальна робота [18 с. 104].

Офіційно навчальною дисципліною соціального профілю стала «соціальна педагогіка» у 1990-му році. Предмет введений колегією Держосвіти СРСР у педагогічні інститути, як наслідок роботи Тимчасових науково-дослідних колективів «Школа-мікрорайон», працюючих з 1989-го року[41 с. 1]. В результаті цих змін були розроблені програми підготовки спеціалістів та зареєстрована Асоціація соціальних педагогів та спеціалістів з соціальної роботи. У 1991-му році така посада була додана у Довідник посад, про що свідчить Постанова Держкомпраці СРСР від 23 квітня 1991 р. N 92 "Про доповнення кваліфікаційного довідника посад керівників, фахівців та службовців та встановлення посадових окладів фахівців із соціальної роботи"[79].

Новий напрямок навчання почав з'являтися у вузах. У Запорізькому університеті кафедра, де викладали соціальну педагогіку, з'явилася у 1992-му році, також і у Донецькому університеті почали перепідготовку педагогів, зокрема у напрямку соціальної педагогіки. Тому час появи нової спеціальності можна рахувати з початку 90-х.

Найбільш активний розвиток напрямку відбувався вже під час незалежності України, чому сприяла ситуація у країні того часу.

Після розпаду СРСР Україна зіткнулася з серйозними проблемами: економічною кризою, зростанням безробіття, бідності, соціальної нерівності, а також збільшенням кількості вразливих груп населення, що вказало на необхідність у фахівцях, які б змогли надати соціальну допомогу та підтримку, що зумовило появу соціальної роботи, як професії. В країні існувала мережа з

760-ти різноманітних закладів піклування про інвалідів, самотніх пенсіонерів та інших верств потребувавших допомоги [63 с. 635]. Окрім будинків-інтернатів були відділення соціальної допомоги вдома та територіальні центри допомоги, створювались Соціальні служби для молоді (1991 до кінця 90-тих їх утворили більше 450) [58 с. 113]. Всі вони потребували кваліфікованих працівників.

Необхідні спеціалісти були й у зв'язку з появою після незалежності різноманітних благодійних та волонтерських центрів, часто за ініціативою церковних общин. Наприклад у 1991-му році зусиллями батьків відкритий Центр комплексної реабілітації дітей з інвалідністю у Херсоні, у 1993-му у Львові відкрили центр «Джерело», з 1992-го запрацював БФ «Карітас-Київ», єврейська община розпочала службу по домашньому догляду у 1997. Усі подібні заходи розпочиналися на благодійних засадах та потребували спеціалістів, знавців соціальної допомоги для якісного обслуговування користувачів [18 с. 103].

Третя причина появи соціальної роботи як окремої професійної сфери була пов'язана із прагненням України до контактів та інтеграції з міжнародною спільнотою. Через це відбувалася асиміляція та застосування західних практик, в тому числі і інституту соціальної роботи, який ефективно функціонував у Західних країнах.

Основу офіційної появи спеціальності заклало прийняття Державної національної програми "Освіта", яка підтримала інтеграцію з Європою та передбачила створення переліку спеціальностей з основою на зарубіжному та українському досвіді [67]. Це відкрило дорогу для появи нових професій, в тому числі й соціальної роботи, яка за кордоном, згідно резолюції ООН, була визнана як професійна робота, яку повинні виконувати навчені спеціалісти, у 1951 році [11].

Офіційно спеціальність соціальна робота з'явилася у розділі Соціологія «Переліку напрямів підготовки фахівців з вищою освітою за професійним

спрямуванням, спеціальностей різних кваліфікаційних рівнів та робітничих професій», затвердженому КМУ у 1994 році [97].

Велике значення у становленні та розповсюдженні спеціальності відіграв другий етап міжнародної програми ЄС TEMPUS у розділі колишніх країн СРСР – TACIS (оф. журнал № L 201 от 24.7.1991) до якого Україна приєдналася у 1993-му році [42]. Завдяки цій ініціативі реалізовувався проект «Впровадження вищої освіти в сфері соціальної роботи в Україні». Під його егідою на базі Києво-Могилянської академії у 1994-му році відкрита Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця. У школі реалізовувалася бакалаврська професійна програма «Соціальна робота», яка стала першою у країні [39].

Майже відразу на базі провідних вузів держави почали з'являтися кафедри соціального напрямку. В УжНУ та Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара Кафедра соціальної роботи була відкрита у 1996 році, а підготовку за спеціальністю «Соціальна робота» у ДНУ розпочали у 1995-му році на базі Соціально-гуманітарного факультету. Ужгородський університет почав набирати студентів напрямку з 1996-го року. У КНУ ім. Т. Шевченко кафедра з підготовки соціальних робітників запрацювала у 1999-му році. Тому 90-ті роки можна вважати етапом становлення спеціальності та появи перших навчальних програм з дисципліни [18 с.104].

У рамках процесу інтеграції у 1995-му році був створений перший український Класифікатор професій на виконання постанови «Про Концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу на міжнародну систему обліку і статистики» [72]. За його основу була прийнята Міжнародна стандартна класифікація професій 1988 року (ISCO-88: International Standard Classification of Occupations/ILO, Geneva), де у розділі 244 Social science and related professionals значились Фахівці соціальної роботи[75]. В український класифікатор вони були перенесені, як «Фахівці в галузі соціального захисту

населення» та «Працівники, що надають індивідуальні послуги на дому, в організаціях соціального обслуговування» [14].

Отже, часом появи нової спеціальності можна вважати 1990-1994 роки, коли нова професія з'явилася, була офіційно визнана, закріплена документально та в Україні почалася підготовка соціальних працівників.

1.2 Нормативно-правова база підготовки соціальних робітників в Україні в 1991-2024 рр.

Закони та нормативи, що впливали на підготовку соціальних робітників протягом часу незалежності можна розділити на дві великі групи:

- Закони та постанови стосовно реформування соціальної сфери.
- Закони та постанови стосовно реформування сфери освіти.

Перші визначали зміст та напрямки навчання, а другі - форми, способи та методи.

На законодавчу сферу країни напряму впливали політичні події, які призводили до зміни влади та коригування курсу розвитку країни. Найбільший вплив на закони держави мали:

- Незалежність та вибори першого президента (1991).
- Помаранчева революція (2004)
- Революція гідності (2014)
- Війна (2022).

У зв'язку з цим розгляд законодавчих актів, що вплинули на підготовку соціальних робітників можна поділити на чотири періоди. Особливий вплив на закони мав прийнятий Україною курс на зближення з Європою. У 1998-му році була затверджена Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу [51], а у

2000 році відповідна програма [59]. Серед зазначених напрямків, які потребували серйозних змін, були відмічені сфери: класифікації, соціального захисту, соціальних гарантій та охорони здоров'я. Було зазначено, що ці сфери потребують організаційно-методичного забезпечення, створення нових органів, кадрів та технічної бази. Це стало підґрунтям докорінних змін.

1.2.1 Законодавчі акти у сфері підготовки соціальних працівників у 1991-2003 рр.

На 24 серпня 1991-го року система освіти керувалася Законом УРСР «Про освіту» від 23.05.1991 № 1060-ХІІ, який був прийнятий майже напередодні незалежності країни [99]. Згідно документу вводилося поняття Державного стандарту, який визначав обсяг, рівень і зміст навчання фахівців. У статті 19 був передбачений «соціально-педагогічний патронаж» для кращого виховання дітей та їх адаптації у соціальному середовищі. Виконання патронажу покладалося на соціальних педагогів, які в 1996-му році були віднесені не до соціальних працівників, а до педагогічних [80]. Закон був чинний до 2017-го року і в нього постійно вносилися доповнення та поправки, які відображали поступові зміни у вищій освіті країни.

У 1992-му було створене Міністерство освіти України, яке керувало процесами реформ до 1999-го, коли його об'єднали з науковим напрямком у Міністерство освіти і науки України [101].

К 1993-му року як результат роботи нового міністерства з'явився стратегічний документ, який передбачив розвиток освіти в Україні на наступне століття. Саме він покладений в основу багатьох реформ, які відбулися з моменту незалежності України. Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття") [67] передбачила наступні цілі:

- **Загальні:** впровадження сучасних технологій та концепцій; підготовку нових педагогічних кадрів; зміну законодавчої бази; відхід від

монопольного управління освітою з боку держави і появу недержавних закладів, децентралізацію та притягнення нових інвестицій.

- **У реформуванні фахової освіти:** створення стандартів навчання; поліваріантність, ступеневість та модульну систему; практичну орієнтованість; поєднання споріднених професій, визначення спеціальностей та кваліфікаційних характеристик з основою на вітчизняному та зарубіжному досвіді; інтеграцію науки та освіти, перетворення університетів в наукові, освітні, культурні та методичні центри; інтегрування у міжнародну систему освіти з визнанням українських дипломів за кордоном; приєднання до трансконтинентальної системи комп'ютерної інформації; залучення до викладання науковців та працюючих провідних фахівців різних галузей; тестову систему для перевірки якості освіти; акредитацію вузів.

Усі закони та постанови, що були прийняті в подальшому, стали шляхом до реалізації цієї програми.

На початковому рівні знаходилось і законодавство стосовно соціальної допомоги, положення якого були потрібні для наповнення програм навчання.

З моменту незалежності Україна знаходилася у глибокій кризі. Люди потерпали від безробіття, росту цін. Тому в країні почала активно впроваджувати закони, щоб підтримати найбільш вразливі верстви. Зокрема були прийняті закони стосовно захисту інвалідів, чорнобильців, сімей з дітьми, ветеранів та осіб похилого віку. Розроблялася допомога для військовослужбовців та їх родин. Також вводились законодавчі акти, які реабілітували жертв попереднього режиму [63 с.636-638].

Головна проблема була в тому, що на кожну ініціативу, та вид допомоги розроблялися окремі постанови та закони, що створювало велику кількість документів по кожному напрямку. Наприклад, стосовно інвалідів у перше десятиліття з'явилися: Закон України «Про основи соціальної захищеності

інвалідів в Україні» від 21.03.1991 №875-ХІІ; Закон України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» від 16.11.2000 року №2109-ІІІ; Закон України від 06.10.2003 №2961- ІV «Про реабілітацію інвалідів в Україні»; Закон України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам» від 18.05.2004 №1727-ІV.

Така кількість правових актів вводила плутанину тим більше що деякі статті стосовно тієї чи іншої категорії були прописані і в інших законах. Для якісної допомоги і навчання спеціалістів соціальної сфери не було потрібної системності та чіткості.

Крім того з моменту незалежності Україна прийняла, підписала та приєдналася до цілого переліку міжнародних пактів, хартій та угод соціальної спрямованості. Вони масштабним чином вплинули на подальшу розробку законодавства.

- Конвенція про права дитини (ратифікована 1991 рік), передбачала необхідність в усіх діях стосовно дитини першочергово керуватися її інтересами та благополуччям [49].
- Європейська соціальна хартія (підписана 1999 рік) де були передбачені соціальні права стосовно роботи та соціального захисту працівників, дітей, жінок. Допомога малозабезпеченим, хворіючим та тим, хто вже не може працювати [46] .
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ратифікована 1997 рік) у якій були передбачені право на життя, свободу, справедливий суд та інше, та заборонені рабство, катування, примусова праця [50].

Ці приєднання стали підґрунтям для прийняття перших законів незалежної країни, і по-перше Конституції України в 1996-му році, де право на соціальний

захист було закріплено у статті 46, що стало важливим підґрунтям існування працівників даної сфери [70].

Подальшою розробкою законів займалося створене у 1997-му році Міністерство праці та соціальної політики України. Під його егідою відбулося підписання Європейської соціальної хартії у 1999-му та прийняття Стратегії інтеграції у ЄС у 2000 році [59]. Ґрунтуючись на цих документах Україна почала вибудовувати систему соціальної допомоги.

Глибокі трансформації продовжували відбуватися у освіті. У 1993-му році було затверджене Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах N 161, яке діяло до 2014-го року [21]. Важливе його надбання – це впровадження вибіркової та нормативної частини в освіті. При цьому Державний стандарт визначає лише останню частину. У Положенні також перераховані складові Держстандарту: кваліфікаційна характеристика, тобто вимоги до знань та вмінь, тести для перевірки зазначених вимог та нормативна частина освіти. У документі введені такі поняття як навчальний план, робоча навчальна програма, тематичний план, індивідуальний навчальний план, нормативна дисципліна.

У 80-тих роках до кожної спеціальності в СРСР були розроблені вимоги до кваліфікації працівників. Однак найголовнішою проблемою була відсутність загальної системи у цьому напрямку, а також те, що вузи при розробці системи підготовки не використовували ці надбання. Бо не існувало закону, що вимагав би вимірювати якість освіти, базуючись на кваліфікаційних характеристиках. Тому наприкінці 80-тих почалася розробка нового підходу, який базувався на складанні кваліфікацій у вигляді переліку знань та умінь, якими повинен володіти фахівець [103].

У 1994-му році з'являється перший в незалежній Україні «Перелік напрямів підготовки фахівців з вищою освітою за професійним спрямуванням, спеціальностей різних кваліфікаційних рівнів та робітничих професій»,

затверджений постановою КМУ від 18 травня 1994 р. N 325 [97]. У цей документ вперше була введена спеціальність «соціальна робота». Але перелік ще був недосконалий.

Ясність у це питання внесено Указом Президента від 12.09.95 р. N 832 "Про основні напрями реформування вищої освіти України"[44]. Документ надав поштовх для створення на базі провідних вузів центрів з розробки змісту та технологій освіти. Президент зробив акцент на гуманізації та розвитку екологічного мислення у студентів. Дуже важливим моментом стало зазначення необхідності привести у правильне співвідношення потребу у кадрах з боку підприємств та напрямів навчання й перепідготовки.

Указ стимулював створення класифікатору й довіднику посад та професій і приведення у відповідність Переліку напрямів підготовки фахівців з вищою освітою згідно з Класифікатором. Як результат цієї роботи й втілення указу стала Постанова КМУ № 507-97-п від 24.05.1997 «Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями», який був вдосконалений та базувався на Класифікаторі професій ДК 003-95 [106].

А в 1998-му опис посад за новою спеціальністю можна було прочитати у Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників, де 23 жовтня з'явився випуск 80 «Соціальні послуги» [52]. У ньому були описані 43 посади, які може займати випускник спеціальності відразу після закінчення навчання або з набуттям досвіду. Робота передбачалася в будинках-інтернатах, у центрах обслуговування пенсіонерів, управліннях соцзахисту, Мінсоцпраці, фондах соцзахисту інвалідів.

Поява нової редакції «Закону про освіту» N 100/96-ВР заклала підґрунтя для формування системи ступеневої освіти та кваліфікаційних рівнів, розробки навчально-методичних посібників, стандартів, програм. Після його затвердження протягом декількох років були прийняті такі постанови як:

- Постанова КМУ «Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)» де дано визначення освітньо-професійним програмам. Зазначені відповідні ступені навчання: кваліфікований робітник, молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр та вказані відмінності між ними й терміни навчання [109].
- Постанова Кабінету Міністрів України від 7 серпня 1998 р. №1247 «Про розроблення державних стандартів вищої освіти» [113]. Передбачалося загалом 7 компонент Державних стандартів. Дві загальні з переліком спеціальностей та кваліфікацій та по одній на кожен з 5-ти освітньо-кваліфікаційних рівнів. 5 Галузевих компонент, які стосувалися кваліфікацій, освітньо-професійних програм, контролю якості, та 3 компоненти Вищого навчального закладу у вигляді варіативних складових навчання і їх діагностики .
- Наказ МОН N 285 від 31.07.98 «Про порядок розробки складових нормативного та навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою» [31]. Він нормував створення та роботу груп для розробки стандартів та ОП, дав визначення усім причетним поняттям і передбачив створення 4 Державних стандартів вищої освіти по одному на кожен освітньо-кваліфікаційний рівень.
- Розпорядження МОН України від 05.03.01 р. №28-р, введено в дію "Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи стандартів вищої освіти".

На початку 2000 років стало ясно, що нова Україна не може базуватися на перероблених законах радянського періоду. Тому з нового тисячоліття почалося активне реформування законодавства, яке рухалось у напрямку євроінтеграції для чого були розроблені відповідні стратегії. З'явилося Розпорядження Президента «Про підготовку проекту Стратегії економічного та соціального

розвитку України на 2002 - 2011 роки» де були закладені засади подальших змін [30].

А також Указ Президента «Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні» 2001-го року [65]. Він стимулював введення сучасних технологій навчання, використання Інтернету, програмного забезпечення, єдиної інформаційно-комп'ютерної системи управління освітою та своєчасне оновлення змісту навчання.

У своїй роботі соціальні працівники вже могли спиратися на нові закони у соціальній сфері. Був прийнятий Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» згідно з яким базовим стандартом визначено прожитковий мінімум. З цього моменту більшість нарахувань соціальних допомог виходила з цього показника (найчастіше проценту від нього) [114].

Ще одним важливим документом, що мав найбільший вплив на підготовку соціальних працівників мав Закон України від 19.06.2003 №966-IV «Про соціальні послуги» де були зазначені види соціальних послуг та порядок і умови їх отримання [35]. Законом також було визначено, що соціальні послуги будуть надаватися державним та недержавним сектором. Послуги могли надавати соціальні працівники, волонтери та інші фізичні особи, що мають відповідну освіту та нахил до надання таких послуг.

Серед інших прийнятих законів можна перерахувати: Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 1.06.2000 №1768-III; Закон України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» від 16.11.2000 року №2109-III; Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 №2402-III; Закон України від 09.07.2003 №1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»; Стратегія подолання бідності (2001).

Період можна вважати початком реформування соціальної сфери та створення законодавчого підґрунтя для змісту освітніх програм навчання соціальних працівників. Для цього у 90-х років відбулася розбудова структури вищої освіти, робота над створенням класифікаторів та Державних стандартів.

На підставі постанов та законів періоду соціальна робота була визнана як спеціальність, знайшла своє місце у освітньо-кваліфікаційних рівнях, як напрямок за яким навчають бакалаврів та молодших бакалаврів й отримала норми та вимоги до навчання через Державні стандарти.

1.2.2 Законодавчі акти у сфері підготовки соціальних працівників у період 2004-2013рр

Після Помаранчевої революції Україна підтвердила свій курс на євроінтеграцію, прийнявши Стратегію економічного та соціального розвитку України "Шляхом європейської інтеграції" на 2004-2015 роки [64]. Документ передбачав розвиток ринкової економіки, малого підприємництва та конкуренції замість монополізму. Це стало поштовхом до відходу від монопольного надання соціальних послуг державою, а також появи не тільки безкоштовних, але й платних соцпослуг, що було закріплено у Постанові КМУ «Про порядок надання платних соціальних послуг та затвердження їх переліку» [28].

Розвитку соціальної сфери був присвячений Розділ 13 Стратегії. У розділі були визначені головні напрямки, над якими буде працювати держава.

- виправлення проблеми чрезмірності та заплутаності документів соціальної сфери, яких було більше 40-ка та кількості пільгових категорій, яких в Україні налічувалося 30.
- Розвиток адресності соціальної допомоги.
- Поступове зростання рівня стандартів соціальної сфери.
- Реформа напрямку субсидій.

У Стратегії була передбачена децентралізація управління та адміністративно-територіальна реформа у 2009-2011-х роках, що заклало підґрунтя відкриття Територіальних центрів соціальної допомоги та розвитку соціальної допомоги у громадах. Засади їх функціонування та утворення були передбачені Постановою КМУ від 29 грудня 2009 р. N 1417 [33].

У зв'язку з активним розвитком соціальної роботи як спеціальності, у 2005-му році Наказом Мінмолодьспорту був прийнятий «Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України» [76]. Документ зазначив, що етичне, гуманне ставлення до отримувачів послуг є частиною професійних обов'язків. В основу документу покладені рішення Міжнародної Федерації соціальних працівників (IFSW) 1994-го року. Визначення Кодексу у подальшому увійшли у кожний стандарт соціальних послуг у розділ Принципи надання послуги.

У 2006-му році Україна ратифікувала Європейську соціальну хартію, що зобов'язало країну вносити зміни до законодавства [46]. У зв'язку з чим Україна оновила більшість законів стосовно реабілітації інвалідів та інвалідів з дитинства, захисту бездомних, безпритульних дітей та дітей сиріт. Всі ці документи побачили світ протягом 2005-2006 року.

У освітньому напрямку посилення проєвропейського курсу країни вилилося у підписання Україною Болонської декларації, що сталося у 2005-му році [26]. На виконання її вимог був виданий наказ МОН №49 «Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки» та «План дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року» [27]. Програми передбачили такі важливі зміни у системі освіти, як впровадження кредитно-модульної системи, вдосконалення системи освітньо-кваліфікаційних рівнів, завершення розробки стандартів, вдосконалення переліку напрямків та спеціальностей навчання, базуючись на потребах ринку.

В підкріплення цих ініціатив у 2006-му році підписана Рамкова угода з Комісією Європейський Співтовариств, яка врегулювала процеси фінансування різноманітних проєктів коштами Співтовариства [24].

На підставі цих наказів були змінені Довідник кваліфікаційних характеристик, Класифікатор професій та Перелік спеціальностей. Останній створили для кожного з кваліфікаційно-освітніх рівнів. Це вплинуло й на соціальну роботу. Для неї створена нова галузь: 1301 Соціальне забезпечення й для кожного рівня освіти розробляється своя спеціальність. Для бакалаврів та спеціалістів з'являється спеціальність «соціальна допомога», а для молодших бакалаврів - «соціальна робота». Магістри отримують спеціальність «соціальне забезпечення» [108].

Трохи згодом виходить Закон України від 31 травня 2007 року № 1107-V «Про внесення змін до Закону України "Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності"», який зазначає, що національні стандарти мають розроблятися на основі міжнародних стандартів. Закон доповнює Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 жовтня 2007 р. № 897 «Про створення робочих груп з розроблення галузевих стандартів вищої освіти». Ці документи запускають подальшу трансформацію державних стандартів, класифікаторів та переліків.

Починається період систематизації як у освіті, так і у соціальній сфері загалом. Створена Концепція реформування системи соціальних послуг (Постанова КМУ від 13 квітня 2007 р. № 178) яка була продовжена у 2012 році Стратегією реформування системи надання соціальних послуг [115]. На виконання цих стратегій була прийнята ціла низка законів, які були націлені на унітаризацію соціальних послуг. Серед головних надбань можна виділити:

- Визначення головного переліку послуг, які буде надавати країна у Наказі Міністерства соцполітики «Про затвердження Переліку соціальних

послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати» [62].

- Розробку єдиної технології прийому отримувачів (наказ Мінпраці України від 23.05.2005р. №183) [83]
- Внесення змін Закону України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії" 2000 року [114].
- Затвердження положень про стандартизацію кожної послуги.
- Прийняття закону стосовно волонтерської діяльності, який дав законне підґрунтя роботі волонтерів з соціальної допомоги, прийняття участі у державних проєктах, співпраці з органами соцзахисту [116].

Останній рік періоду ознаменувався виходом перших п'яти стандартів стосовно допомоги безпритульним, постраждалим від торгівлі людьми, послуги денного догляду та догляду вдома.

У освіті поступова систематизація та вистроювання чіткої системи підготовки соціальних працівників та надання соціальної допомоги на підставі досвіду західних спеціалістів призвели до прийняття нового Класифікатору професій ДК 003:2010, який побудований по західним взірцям та ISCO-88 [12]. Класифікатор систематизувався по 9-тьох розділах. Де робітники соціальної галузі були зазначені у наступних розділах:

- 1483 Менеджери (управителі) у соціальній сфері.
- 2446 Професіонали в галузі соціального захисту населення (спеціальності: науковий співробітник, молодший науковий співробітник, науковий співробітник-консультант).
- 3460 Фахівці Соціальні працівники (спеціальності: асистент вихователя виправно-трудового закладу, соціальний працівник (допоміжний персонал), фахівець з вирішення конфліктів (побутова сфера)).

- 5133 Працівники, що здійснюють догляд за окремими особами (спеціальності: соціальний робітник, супроводжувач осіб з обмеженими можливостями).

До Класифікатора додавався Абетковий показчик професійних назв робіт, де стосовно соціального напрямку налічувалися: Асистент вихователя соціального по роботі з дітьми-інвалідами, Вихователь соціальний по роботі з дітьми інвалідами, Соціальний аудитор, Соціальний працівник, Соціальний працівник (допоміжний персонал), Соціальний робітник, Фахівець (з допомоги неблагополучним родинам, грошової допомоги дітям і т. ін.), Фахівець із соціальної допомоги вдома, Фахівець із соціальної роботи. Для кожного з напрямків розроблялася своя освітня програма.

Через рік постановою Кабінету Міністрів України від 23. 11.2011 № 1341 була затверджена Національна рамка кваліфікацій, яка налічувала 8 рівнів 4 з яких, починаючи з 5-того були віднесені до вищої освіти [118]. Для кожного з них визначався свій рівень знань, умінь, відповідальності та комунікації.

Важливі засади розвитку освіти у цей період також були викладені у Стратегії економічного та соціального розвитку України "Шляхом європейської інтеграції" на 2004-2015 [64]. Вона передбачала підвищення охоплення освітою жителів країни. Останнє призвело до появи «Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004-2006 роки» [119]. Цей документ став початком розбудови нової форми навчання окрім очної та заочної.

Можна сказати, що закони після Помаранчевої революції призвели для значної трансформації викладання спеціальності. Вони сприяли появі нових освітніх програм та професій цього напрямку. Період також став великим кроком до упорядкування соціальної сфери та формування єдиної системи надання допомоги. Це позитивно сказалося на системі навчання майбутніх працівників.

1.2.3 Законодавчі акти у сфері підготовки соціальних працівників у період 2014-2021 рр

Революція гідності дозволила продовжувати курс руху на Захід, що було затверджене в Указі президента «Питання європейської та євроатлантичної інтеграції», який мав на меті членство у ЄС [82].

Планомірно виходили стандарти нових соціальних послуг. До 2021 року з'явилося ще 17 документів, кожен з яких повинен був вивчатися майбутніми соціальними працівниками. Усі документи мали уніфіковану структуру, що допомагало при їх розгляді.

Як продовження шляху євроінтеграції у освіті в 2014-му році виходить новий Закон «Про вищу освіту», який стає головним орієнтиром у підготовці бакалаврів та магістрів [3]. У документі точно визначені ступені вищої освіти, час навчання та атестація на кожному. Дається перелік складу Освітньої програми, яка повинна містити перелік дисциплін (освітніх компонентів), глибину навчання (кількість кредитів), та вимоги до кінцевих умінь (компетенцій). Кожна програма має проходити акредитацію.

Разом з новим законом затверджується положення й про орган, який відповідає за освіту в країні – МОН. У документі перераховані всі задачі міністерства.

Одним з головніших моментів стала відміна Державних стандартів для кожного рівня освіти та введення стандартів в межах кожної спеціальності. Розробка та втілення таких стандартів було затверджене у Наказі МОН 2016 року «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти» [120]. Саме у цьому документі був прописаний існуючий нині порядок навчання здобувачів вищої освіти в тому числі й соціальних робітників. У документі перераховані вимоги до нових ОП, на основі яких формується навчальний план. Передбачається впровадження

спеціалізацій в рамках спеціальності. Дані визначення усім базовим поняттям у сфері вищої освіти.

Для оновлення наповнення освіти був створений Інститут модернізації змісту освіти (Постанова КМУ від 26 листопада 2014 р. № 687).

У продовження упорядкування соціальної сфери у 2015 році затверджено «Положення про Міністерство соціальної політики України», яким визначено його основні завдання [84]. Орган отримав повноваження формувати та реалізовувати політику держави у всіх сферах соціальної спрямованості.

Початок війни на Донбасі спричинив нові виклики для соціальної сфери. Появу біженців, людей, що втратили домівки та майно. У термінології того часу з'явилося нове поняття ВПО – внутрішньо-переміщені особи, яких держава евакуювала з небезпечних районів або вони виїжджали самі. Це потребувало розробки нових законодавчих актів, щодо допомоги цим верствам. Так у 2015-му році з'явився Закон «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [96].

Тому робота соціальних робітників та їх підготовка стають особливо потрібними у цей період. Відбувається перегляд структури галузей та напрям виокремлюється у нову галузь. У 2015-му році був створений новий єдиний Перелік спеціальностей [9]. Саме у цьому переліку з'являється нова класифікація згідно якої Соціальна робота винесена у окрему галузь під номером 23. До цієї галузі віднесені «соціальна робота» та «соціальне забезпечення». Це рішення поклато край непорозумінням з попереднім документом, де професійні напрямки розподілені по освітнім рівням і який було потрібно постійно оновлювати та доповнювати (з моменту прийняття за 4 роки було внесено не менше 7 доповнень).

У цей період виходить й новий «Закон «Про освіту» [2]. В ньому зазначені такі поняття як індивідуальний навчальний план та інклюзивне навчання, індивідуальна освітня траєкторія. Усі ці нововведення дають

поштовх до більшої індивідуалізації навчання, що відкриває шлях до різноманіття дисциплін вільного вибору. Закон гарантує наявність безкоштовної вищої освіти за рахунок державного або міських бюджетів. Введені поняття формальної (з отриманням диплому державного зразка) та неформальної освіти (з присвоєнням професійних кваліфікацій) й відбувається розширення форм освіти з введенням мережевої та дуальної форми.

Закон вносить зміни у структуру освіти де виділяють складники та рівні. З'являється фахова передвища освіта з освітньо-професійним ступенем фаховий молодший бакалавр на який навчають коледжі. З точки зору соціальної роботи виділяють чотири рівня: початковий, бакалаврський, магістерський та доктор філософії за спеціальності соціальна робота.

Нові умови перебудови, воєнних дій, євроінтеграції призвели до розширення переліку послуг та створення у 2020-му році Класифікатора послуг, що стало квінтесенцією уніфікування соціальної допомоги [45]. У переліку інформація стосовно назви, строків, отримувачів та місця надання 43 послуг, а також невеликий опис кожної. Якщо б до кожного пункту був доданий перелік головних законів, що визначають надання послуги, то документ міг стати ідеальним довідником для навчання соціальних працівників.

Важливим ланцюжком у системі стало створення Національної соціальної сервісної служби України, на яку покладені функції контролю відповідності стандартам послуг, що отримує населення у соціальній сфері [121]. У 2020-му році також були створені Критерії діяльності надавачів соціальних послуг. У доповнення стандартизації послуг Наказом Мінсоцполітики від 04.07.2019 № 1049 був затверджений професійний стандарт професії соціального працівника [86].

Подальший розвиток планувався у сторону цифровізації, що закріплено у Розпорядженні КМУ «Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери» 2020-го року [78].

Важливим кроком розвитку та вдосконалення мала стати Інформаційно-аналітична система управління соціальною підтримкою населення України (E-SOCIAL), яка створювалась в рамках підтримки МБРР через програму «Модернізація системи соціальної підтримки населення України». Розробка почалася у 2012-му, продовжилася у 2018-му році та була закріплена у Положенні «Про Єдину інформаційно-аналітичну систему управління соціальною підтримкою населення України (E-SOCIAL)» [110]. Система мала стати місцем, де утримується інформація стосовно всіх нарахованих виплат та послуг, а кожна особа України зможе оформити потрібні послуги онлайн.

Слід зазначити також низку пілотних проєктів згідно Постанові КМУ від 11.10.2017 № 779 зі створення Центрів надання соціальних послуг «Прозорий офіс», які були запуснені ще у 2017 році та передували розробці системи у межах країни, а Розпорядженням Кабінету Міністрів 11.10.2017 № 782-р був розширений перелік послуг таких Центрів [122].

Серед проєктів цифровізації запроваджених Мінсоцполітики також можна перерахувати:

- Державний реєстр отримувачів субсидій.
- Реєстр надавачів соціальних послуг (Постанова КМУ від 27 січня 2021 р. № 99) [47]
- Єдину інформаційну систему обліку осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції.
- Систему обміну даними між електронними інформаційними ресурсами місцевого, регіонального та центрального рівнів у сфері соціального захисту населення.
- Система "Соціальна громада".

Над втіленням цих новацій працює ДП «ІОЦ Мінсоцполітики України» [123].

Важливим кроком стало прийняття нового Закону «Про соціальні послуги» (2019), який обновило розуміння про самі послуги та їх отримувачів.

Період можна назвати шляхом до максимальної прозорості та доступності соціальних послуг, початком цифровізації допомоги, створення зручних реєстрів.

У сфері освіти викристалізуються сучасні підходи до навчання, нові рівні навчання та положення сфери у переліку спеціальностей. Починається розробка та акредитація унікальних освітніх програм на базі кожного ВНЗ й розробка стандартів для кожної спеціальності. В 2019-му році наказом МОН №557 затверджений «Стандарт для спеціальності 231 «Соціальна робота» для бакалаврського рівня освіти, який зазначив що саме та як будуть вивчати соціальні робітники, визначив вимоги до спеціалістів [5].

1.2.4 Законодавчі акти у сфері підготовки соціальних працівників у період 2022-2024 рр

Першою реакцією на воєнні дії був Наказ МОН «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану», який з'явився вже 07.03.2022 де давався дозвіл на евакуацію закладів у безпечні райони та проведення процесу навчання дистанційно чи у змішаній формі [54].

Тому можна сказати, що початок воєнних дій скоригував розвиток української освіти у бік дистанційного навчання. У 2022-му році було модернізоване програмне забезпечення «Єдиної державної електронної бази з питань освіти» (Наказ МОН від 27.10.2022 № 956). У ЄДЕБО міститься вся інформація стосовно надавачів та отримувачів освіти. Ці дані використовуються для видачі документів, ліцензій та сертифікатів. Почалося активне наповнення

та використання таких платформ, як MOODL для розміщення матеріалів, посилань, та оцінки знань студентів.

Воєнні дії та Ковід-19 змусили країну ще наполегливіше працювати і над процесами цифровізації соціальних послуг. У країні з'являються тисячі ВПО, безробітних, втративших житло, отримавших поранення, інвалідів воєних дій, сімей військовослужбовців, дітей-сиріт загиблих воїнів, дітей постраждалих від агресії загарбника. Таке навантаження стало суворим випробуванням для соціальної сфери та вимагало прийняття великого переліку документів. Крім того, в Україну направлялася велика кількість як гуманітарної, так і матеріальної допомоги, яку треба було розподіляти.

Першим важливим кроком стали зміни у Законі «Про соцпослуги» під №7201 які врегулювали питання надання соціальних послуг у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану [124]. Таким чином всі потребуючі допомоги навіть у містах де велись воєнні дії були охоплені підтримкою.

Були прийняті зміни, які дозволили держорганам надавати послугу екстреного та кризового втручання постраждалим від агресії РФ. Це дозволило законно організовувати евакуацію, розселення, матеріальну та натуральну допомогу втратившим житло від обстрілів.

Була розроблена ціла низка законів, які стосувалися допомоги ВПО, починаючи від порядку взяття на облік та отримання довідки до змін до Закону про «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [60]. Були розроблені питання інтеграції, перенавчання, допомоги на проживання і таке інше. Постановою КМУ від 7 травня 2022 р. № 560 було надана можливість під час воєнного стану надання соціальних послуг волонтерами, які не мають фахової освіти, що трохи врівноважило положення між кількістю потребуючих допомоги та тих, хто її може надати [104].

У 2024 році держава проводить багато експериментальних проєктів для пошуку оптимальних варіантів навчання в складних умовах воєнного стану. Розробляються документи, які стосуються підвищення безпеки навчання та уникнення ризиків. З'явилися окремі проєкти про створення приміщень фізичного захисту в навчальних закладах. Слід відмітити:

- Постанову «Про затвердження Методики оцінки ризиків безпеки в системі освіти, пов'язаних із збройною агресією Російської Федерації проти України» [90].
- Розпорядження «Питання спільного з Міжнародним банком реконструкції та розвитку і Міжнародною асоціацією розвитку проєкту «Підвищення доступності та стійкості освіти в умовах кризи в Україні» [92].
- Лист МОН «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» де зібрана інформація та корисні ресурси для психологічної допомоги здобувачам освіти [55].

Деякі питання допомогла вирішити працююча Єдина інформаційна система соціальної сфери ЄІССС. Вона працює з обмеженим функціоналом, який дозволяє вести реєстр ВПО та нараховувати їм допомогу, відслідковувати гуманітарні вантажі та їх розподілення, реєструвати надання матеріальної допомоги від іноземних фондів. Доступ до інформації був відкритий через ДП «ІОЦ Мінсоцполітики України» (<https://www.ioc.gov.ua/>). На порталі відображена аналітика стосовно надання Є-Допомоги, централізовані гарячі лінії по зупиненню домашнього насильства, перелік підприємств протезування.

Як продовження відцифрування соцпослуг у 2024 році працював Соціальний веб-портал електронних послуг (<https://soc.gov.ua/welcome>) де можна онлайн оформити 24 послуги з Класифікатору.

Розроблюється система відбудови помешкань. Так Розпорядженням КМУ від 20 вересня 2024 р. № 897-р затверджений «План заходів з відновлення освіти на деокупованих територіях на 2024-2027 роки [93].

Важливим кроком стала зміна Переліку спеціальностей підготовки через Наказ МОН від 05.04.2023 р. № 392, де галузі та коди спеціальностей замінені на буквені значення та вказана відповідність спеціальності міжнародній системі. Спеціальність Соціальна робота змінила назву та знов змінила галузь [56].

Вища освіта майбутнього націлена на децентралізацію, що є необхідністю воєнного часу, коли може бути порушений зв'язок та умови навчання. Тому у кінці 2024 року Постановою КМУ від 6 вересня 2024 р. № 1029 розпочатий «Експериментальний проєкт щодо розвитку автономії деяких закладів вищої освіти» [89].

Зниження доходів громадян через війну призвело до початку розробки системи грантів на освіту. Для цього прийнятий документ «Про реалізацію експериментального проєкту щодо надання державних грантів на здобуття вищої освіти». Система грантів може в подальшому замінити держзамовлення.

Зміни Закону «Про освіту» 2024-го року передбачили не сприяння, а забезпечення вивчення англійської мови у всіх закладах, незалежно від форми власності закладу, що вплине на зміни програм навчання у 2025-му році [25].

Збройна агресія показала необхідність підвищення стійкості нації, розвитку патріотичності, любові до батьківщини та розуміння свого коріння. Тому КМУ запровадило в Україні «Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року» [91].

Документи періоду показують, що освіта в країні не тільки вистояла але й продовжує розвиватися, а соціальна сфера успішно переходить на цифрові колії. Приймаються нові закони у цих напрямках. Тому у навчанні та змісті ОП соціальних працівників будуть відбуватися зміни.

Висновки

Законодавче підґрунтя, що забезпечує роботу соціальних працівників з моменту появи професії переживає бурхливі зміни, що пов'язане з політичними змінами в Україні, а також епідемією Ковід та війною. В країні тричі змінювався Класифікатор професій та Перелік напрямків навчання спеціалістів, відбувалася перебудування освіти по Західному взірцю зі зміною освітніх та кваліфікаційних рівнів, ступенів, термінів навчання. Була повністю трансформована й соціальна сфера. Повністю змінилися норми та правила надання допомоги. Через це було потрібно вносити зміни у зміст всіх навчальних предметів. Що зробило підготовку спеціалістів дуже мінливою та нестабільною. Однак серед цього слід зазначити існування трьох тенденцій:

- Шлях до імплементації Західних підходів.
- Шлях до систематизації та стандартизування.
- Шлях до цифровізації.

Ці процеси відбуваються постійно. Кожна нова влада має свій погляд на те, як будуть прокладатися ці шляхи і система реформування ще незакінчена. Країна рухається до введення єдиного реєстру отримувачів послуг та єдиної матеріальної виплати отримувачам, електронного кабінету банку. Ще незакінчена війна, тому неможна передбачити, які виклики будуть стояти перед соціальними працівниками у подальшому. Продовжується зближення з Європейськими нормами для вступу у ЄС. Усі ці фактори не дають змоги казати про остаточне стабілізування змісту освітніх програм соціальних робітників та вимог до знань та умінь цих спеціалістів.

1.3 Українська система підготовки соціальних робітників

Увага до спеціальності Соціальна робота зростає з кожним роком. У 2010-му році лише 30 вузів пропонували підготовку за цим напрямом. У 2024 році,

згідно osvita.ua, таких закладів 113 [41]. Система підготовки соціальних працівників ґрунтується на загальних підходах організації вищої освіти в Україні та на Державному стандарті напрямку й спеціалізованих освітніх програмах, які розробляє кожен ВНЗ.

1.3.1 Загальна побудова системи навчання соціальних працівників, як здобувачів вищої освіти

Структура системи освіти в Україні була закріплена у «Законі про освіту» від 1991-го року [99]. Згідно цього документа, вища освіта здійснюється на базі повної загальної середньої освіти та відбувається не тільки на денній формі навчання, а також без відриву від виробництва на заочній чи вечірній формі або екстерном. У 2017-му році до форм додається дистанційна освіта [2].

До закладів, які могли навчати майбутніх спеціалістів, зокрема й соціальної роботи, відносились технікуми, коледжі, консерваторії, академії, університети та інститути. З 2014 університети, інститути, академії та коледжі [3]. На навчання студенти могли потрапити за держзамовленням та за договором. У редакції 1996 доданий пункт про прийом на навчання в залежності від здібностей, а також форм оплати, яка може надходити від державних, галузевих або регіональних установ чи приватних осіб [80].

Спочатку за зміст та рівень навчання соціальних робітників відповідали стандарти: Державний, Галузевий та Закладів освіти. Перший визначав вимоги та перелік кваліфікацій, напрямів й спеціальностей навчання. Він повинен був переглядатися кожні 10 років [135]. У Галузевому стандарті зазначалися кваліфікаційні вимоги, тести для їх перевірки та нормативна частина (освітньо-професійні програми) до якої входили обов'язкові для вивчення дисципліни разом з їх навчальною програмою. Стандарти навчальних закладів вміщували навчальні плани, спеціалізації та варіативні частини освіти [32].

Для розробки Державних стандартів та ОПП у 1996-му році був створений Інститут змісту та методів навчання Міністерства освіти України, який потім у 1999-му році був перероблений у Інститут вищої освіти та Інститут засобів навчання в м. Києві [112]. Ступенева освіта відбувалася за освітньо-кваліфікаційними рівнями для кожного з яких створювалася освітня програма. ОП містили терміни навчання, зміст і форми контролю. Передбачалося, що Державні стандарти та освітньо-професійні програми розробляє уряд, а ВНЗ самостійно обирають предмети, їх зміст та послідовність вивчення.

Навчання у ВНЗ по спеціальності «соціальна робота» проходить за щорічним Навчальним планом. Для кожного з предметів розробляються Робочі навчальні програми з послідовністю, темами та формами навчання. Засвоєння знань перевіряють. Для цього проводять поточний та підсумковий контроль. Для кожного студента його індивідуальний план навчання складається з нормативних дисциплін та обраних ним предметів вільного вибору. Зазвичай вуз повинен надавати на вибір предмети, які відповідають особливостям регіону та інтересам студентів [3].

Засвоєння дисциплін відбувається через лекції, лабораторні, семінарські, практичні, індивідуальні заняття та консультації. Крім зазначених форм навчання студент повинен самостійно працювати над засвоєнням дисциплін. Протягом навчання він виконує індивідуальні завдання, пише курсові та дипломну роботу. Навчальний час студента вимірюється академічними годинами (45 хв.) чи кредитами (3 академічні години). У доповнення до теоретичної частини здобувачі освіти проходять практику. Протягом навчання знання студента перевіряються на заліках та екзаменах, а після закінчення програми він проходить оцінювання Державною екзаменаційною комісією, яка присвоює студенту відповідну кваліфікацію [21].

Спираючись на практику більшості країн світу в Україні розділене отримання освітнього рівня (академічна освіта) та фаху (кваліфікації).

Особливістю є те, що їх отримання співпадає у часі та просторі. У 90-х для соціальних робітників за освітнім рівнем «Вища освіта» виділяли такі кваліфікації [80]:

- молодший спеціаліст, при закінченні технікуму або училища;
- бакалавр, при навчанні у коледжі, консерваторії або інституті;
- спеціаліст, як результат закінчення програми у інституті;
- магістр, якщо студент навчався у сертифікованих інститутах, академіях чи університетах.

Головна різниця була у об'ємах та глибині вивчаємих дисциплін. Наприклад, якщо молодший спеціаліст вивчає фахові дисципліни, то бакалавр фундаментальні, гуманітарні, соціально-економічні та спеціальні, а магістр поглиблює вивчені на попередньому рівні знання та окрім практичної отримує науково-практичну підготовку. Через практичну складову навчання вони отримують можливість виконання певних виробничих завдань [109].

У 2014-му році перелік був скорочений до 3 кваліфікацій без спеціаліста: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, а у 2017-му додана четверта позиція: доктор філософії/ доктор мистецтв, яка одночасно є науковим ступенем. Для кожної позиції була визначена кількість кредитів, що становила 120, 180-240, 90-120, 30-60 кредитів ЄКТС відповідно [3].

С початку студент окрім освіти та кваліфікації отримував й науковий ступень. Згідно першій редакції «Закону про освіту» першим науковим ступенем визнавався бакалавр, а другим - магістр, які присвоювалися після захисту кваліфікаційної роботи [99]. З 1996-го року у новій редакції «Закону про освіту» вища освіта розділяється на базову вищу (молодший спеціаліст та бакалавр) та повну вищу (магістр й спеціаліст). Ці поняття відносять до освітньо-кваліфікаційних рівнів та виключають з системи наукових ступенів, де

залишаються тільки кандидат та доктор наук [80], а з 2014-го року доктор філософії та доктор наук (доктор мистецтв з 2017 року).

З 1996-го року ВНЗ проходили ліцензування та акредитацію для визначення відповідності навчання існуючим програмам та за 4-ма ступенями підготовки (молодший бакалавр, бакалавр, спеціаліст та магістр). Університети та інститути мали третій та четвертий рівень і могли готувати усі кваліфікаційні рівні соціальних працівників.

На студентів покладался обов'язок оволодіти потрібними для професії знаннями, навичками й майстерністю, а також підвищити загальнокультурний рівень. Випускники, що навчалися за держзамовленням повинні були відпрацювати за направленням у визначеному населеному пункті (вимога була скасована у 2014-му році) [4], [3].

Які саме спеціальності будуть викладатися у вузах визначали «Переліки напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах», які з середини 90-х років були тісно пов'язані з Класифікаторами професій.

У Класифікаторі професій 1995-го року зазначені основні засади підготовки загалом, у тому числі й соціальних робітників [14]. У цьому документі дано визначення кваліфікації, як здатності виконувати завдання та обов'язки відповідної роботи. Кваліфікація зазначена у дипломі, через назву професії. Необхідний рівень освіти для професії досягається реалізацією освітніх програм підготовки «і має в цілому відповідати колу та складності професійних завдань та обов'язків» [14]. Тобто основою для побудови освітньої програми (ОП) підготовки соціальних робітників повинні бути професійні обов'язки спеціаліста з соціальної роботи, а їх зміна повинна бути підставою для зміни ОП.

Кваліфікаційні вимоги до здобувачів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів зазначені у Національній рамці кваліфікацій, згідно з якою молодші

бакалаври мають 5 рівень, бакалаври 6 рівень та магістри соціальної роботи 7 рівень. Згідно з цим рівнем зростала відповідальність працівника та об'єм знань та умінь [118].

1.3.2 Державні стандарти та Освітні програми для соціальних робітників

Спеціальність «Соціальна робота» була вперше введена в Перелік спеціальностей у 1994-му році [97]. Вона відносилася до Соціальних наук розділ Соціологія. За спеціальністю готували бакалаврів та молодших бакалаврів, бо напрям тільки з'явився і не було студентів потрібного рівня для навчання на спеціаліста та магістра [18].

У 1997-му році спеціальність була перенесена у іншу галузь знань – Гуманітарні науки напрям Соціологія і почали готувати спеціалістів усіх чотирьох рівнів вищої освіти [106]. Виконання обов'язків соціального робітника вимагало рівня бакалавра, а працівника з догляду – молодшого бакалавра.

Починаючи з 2006-2007-го року соціальна сфера була віднесена до власної галузі «Соціальне забезпечення» (1301), а напрям навчання для різних освітньо-кваліфікаційних рівнів розроблявся окремо [108]. Перелік спеціальностей був розширений. Крім соціальної роботи молодші бакалаври могли отримати спеціальність Протезне виробництво. На рівні бакалаврів навчали на спеціальності Соціальна допомога та Соціальна робота. Магістри та спеціалісти отримували спеціальність Соціальне забезпечення та Соціальна допомога відповідно.

Для уніфікування освіти був представлений гармонізований перелік бакалаврських та магістерських програм, який назвали МСКО [103]. У відповідності йому у 2010 році з'явився новий Перелік спеціальностей де замість напрямку освіти вказувалася назва спеціальності [132]. Для навчання

бакалаврів та магістрів були запропоновані дві спеціальності: Соціальна робота та Соціальна допомога.

Зміни 2015-го року викристалізували напрям у окрему галузь Соціальна робота, через великий попит [9]. Спеціальності більше не різнилися за рівнями освіти. Усі студенті, починаючи з 2015 року могли отримати спеціальність або Соціальна робота або Соціальне забезпечення та навчатися на рівнях молодший бакалавр, бакалавр та магістр. Спеціальність Соціальна робота фокусується на допомозі у подолання труднощів шляхом підтримки, корекції та реабілітації. Спеціальність Соціальне забезпечення фокусується на соціальному благополуччі людей через надання матеріальної допомоги, соцвиплат, льгот.

В 2023 році були внесені нові корективи [56]. Спеціальність Соціальна робота була віднесена до Галузі «І Охорона здоров'я та соціальне забезпечення». Код спеціальності І10 Соціальна робота та консультування. Навчання здійснюється на 4 рівнях: фаховий передвищий, перший, другий та третій. Спеціальність відповідає у Міжнародній кваліфікації 0921 Care of the elderly and of disabled adults та 0923 Social work and counselling [20].

Порівняння змін можна побачити у Таблиці 1.3.2.1

Таблиця 1.3.2.1 Порівняння положення «соціальної роботи» у Переліку спеціальностей за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти

Перелік 1994	Перелік 1997	Перелік 2006	Перелік 2010	Перелік 2015	Перелік 2023
Галузь: 04 Соціальні науки Напрямок: 0402 Соціологія Бакалавр 7.040203 Соціальна робота Молодший бакалавр 5.04020301 Соціальна робота	Галузь: 04 Гуманітарні науки Напрямок: 0402 Соціологія Молодший бакалавр Соціальна робота Бакалавр Соціальна робота Спеціаліст Соціальна робота Магістр Соціальна робота	Галузь: 1301 Соціальне забезпечення Молодші бакалаври Соціальна робота Протезне виробництво Бакалаври 6.130101 Соціальна допомога 6.130102 Соціальна робота Магістри та спеціалісти: Соціальна допомога Соціальне забезпечення	Галузь: 1301 Соціальне забезпечення Бакалаври 7.13010101 Соціальна допомога 7.13010201 Соціальна робота Магістри 8.13010101 Соціальна допомога 8.13010201 Соціальна робота	Галузь: 23 Соціальна робота 231 Соціальна робота 232 Соціальне забезпечення	Галузь: І Охорона здоров'я та соціальне забезпечення І10 Соціальна робота та консультування

Перелік спеціальностей спирається на Класифікатор професій. Кожній спеціальності ВНЗ відповідають певні професії в залежності від рівня освіти. До

соціальної галузі відносять професії з кодом 446. Класифікатор за період незалежності мінявся тричі (Таблиця 1.3.2.2).

Слід відмітити, що з роками спостерігалось поступове збільшення кількості професій, які могли мати студенти напряму. Згідно ДК 1995 таких професійних напрямків було 4 по одному на кожен рівень: магістр, спеціаліст, бакалавр, молодший бакалавр [14]. Документ 2010 року налічує 17 напрямлень завдяки більш докладному викладенню попередніх розділів (Фахівці в галузі соціального захисту населення та Працівники, що надають індивідуальні послуги на дому, в організаціях соціального обслуговування) [12].

Таблиця 1.3.2.2 Порівняння професій соц. напрямку у Класифікаторах професій

№ДК	ДК 003:95	ДК 003:2005	ДК 003:2010
Код та професійна назва	2446 Професіонали в галузі соціального захисту населення: 2446.1 Наукові співробітники (соціальний захист населення) 2446.2 Фахівці в галузі соціального захисту населення 3460 Соціальні робітники 5133 Робітники, що надають індивідуальні послуги на дому, в організаціях соціального обслуговування	2446 Професіонали в галузі соціального захисту населення: 2446.1 Наукові співробітники (соціальний захист населення) 2446.2 Професіонали в галузі соціального захисту населення 3460 Соціальні працівники 5133 Працівники, що надають індивідуальні послуги на дому, в організаціях соціального обслуговування	2446 Професіонали в галузі соціального захисту населення: 2446.1 Молодший науковий співробітник (соціальний захист населення) 2446.1 Науковий співробітник (соціальний захист населення) 2446.1 Науковий співробітник-консультант (соціальний захист населення) 2446.2 Вихователь виправно-трудового закладу 2446.2 Наглядач в громадському центрі 2446.2 Наглядач за умовно засудженими 2442.2 Соціальний аудитор 2446.2 Соціальний працівник 2446.2 Фахівець (з допомоги небагатополучним родинам, грошової допомоги дітям і т. ін.) 2446.2 Фахівець із соціальної допомоги вдома 2446.2 Фахівець із соціальної роботи 2446.2 Фахівець-організатор соціальнопобутового обслуговування 3460 Асистент вихователя виправно-трудового Закладу 3460 Соціальний працівник (допоміжний персонал) 3460 Фахівець з вирішення конфліктів (побутова сфера) 5133 Соціальний робітник, 5133 Супроводжувач осіб з обмеженими можливостями.

Професійні стандарти професій соціального напрямку зазначені у Реєстрі кваліфікацій з 2019-го року. Вони розроблені Науково-дослідним інститутом соціальної політики Міністерства соціальної політики України і НАН України [73].

У першій половині 90-тих навчання відбувалося за Освітньо-професійними програмами, що містили перелік навчальних дисциплін та години на їх

вивчення. До кожної дисципліни існували Типові програми вивчення та основні підручники для навчання [18]. Потрібний рівень знань був туманним, а деякі навчальні дисципліни взагалі не відповідали цілям навчання. Кожна зміна галузі у Переліку спеціальностей (що відбулося 5 разів) передбачала переведення кафедр соціальної роботи до іншого факультету чи Інституту, а зміна спеціальностей мала на увазі зміну освітніх програм. Оскільки останні зміни та переосмислення Соціальної роботи, представили цю спеціальність, як сферу, що віднесена до охорони здоров'я та соціального забезпечення. А в її назву введене «консультування» у багатьох вузах, включаючи, наприклад ЧНУ ім. п. Могили та Дніпровський університет ім. Гончара, кафедра з соціальної роботи була перенесена до факультетів медичного напрямку (Додаток 1).

Отже, чергова зміна Переліку спеціальностей підготовки призведе до оновлення програм, за якими студенти почнуть навчатися з 2024 року. Тому вже можна казати про невідповідність знань останніх наборів спеціалістів сучасним вимогам.

Висновки до першого розділу

Становлення спеціальності відбувалося у 1990-ті роки. Воно почалося до проголошення Незалежності з започаткування спеціальності Соціальна педагогіка, та продовжилося після 1991-го року. Головне значення в цьому процесі грали зміни у суспільстві: збільшення кількості потребуючих, відродження волонтерства та прокладення шляху зближення з Європою. Остаточним часом прийняття та закріплення спеціальності можна вважати 1994 рік, коли соціальна робота була введена у перелік спеціальностей за яким готувлять здобувачів освіти.

Нормативні акти, які впливають на спеціальність можна поділити на закони та постанови, що стосуються освіти та закони соціальної сфери. Обидва напрямки переживали глибоку трансформацію на яку вплинули: визнання

Незалежності, Помаранчева революція, Революція гідності та початок АТО й початок війни 2022 року. Головним вектором змін були процеси стандартизації та зближення з Європою.

Підготовка соціальних робітників відбувається за рівнями молодшого бакалавра, бакалавра та магістра. До 2014 року відбувалася зміна у стандартах навчання. Введення державного стандарту почалося у 1998-му році, коли були прийняті ОКХ (2000 рік) та затверджені перші ОПП. Однак зміни управлінського апарату, Помаранчева революція та прийняті за цим нові закони й підписання Болонської системи привели до перегляду підходів до класифікації та стандартизації. Тому кінцевий варіант ГСВОУ був затверджений в повному обсязі тільки після 2010 року. За цей час спеціальність 5 разів міняла галузь та 6 разів назву через послідовного прийняття шести Переліків спеціальностей за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Останні зміни були внесені у 2023 році. Назва спеціальності та наповнення програм залежить від Переліку, тому останні зміни стануть причиною зміни ОП. Оновлення почне діяти для студентів набраних на 2024-2025 рік навчання, тоді як попередні потоки будуть закінчувати освіту за минулими програмами.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПРОГРАМ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ РОБІТНИКІВ У 1990-2024 РР.

2.1 Аналіз освітніх програм підготовки працівників соціальної сфери у ЗВО в період 1990-2014

Аналіз програм можна розбити на 3 періоди, які пов'язані з кардинальною зміною підходу до формування програм. Усі документи, які стосувалися цих періодів були описані у розділі цієї роботи 1.3

1. Перший період пов'язаний з початок розробки стандартів освіти у 1997-1998 році. Тоді були видані перші документи, які представили уявлення про те, як буде побудований стандарт [113], [31].
2. Другий період викликаний підписанням Болонської декларації та переглядом підходів для гармонізації їх з міжнародним досвідом. Цей процес почався у 2005-2006 році [26]. У цей час відбувалася трансформація і поступовий перехід до компетентнісного підходу. Були поступово прийняті Національна рамка кваліфікації, затвердження нового Переліку спеціальностей 2010 та введення нової Кваліфікаційної характеристики для Фахівця соціальної роботи [105], [118], [136].
3. Третій етап розпочався з прийняття нового Закону «Про вищу освіту» та початку розробки новий стандартів для кожної спеціальності. Началом етапу можна вважати 2015-2016 рока.

Порівняння структури програм можна побачити у таблиці 2.1.1

Таблиця 2.1.1

Порівняння структури програм 1990-2024

Рік зміни Переліку спеціальностей	1998	2006	2010	2015
Головні причини змін ОП	Зміна переліку спеціальностей	Закон "Про вищу освіту" (2002) Зміна переліку спеціальностей (2006) Підписання Болонської декларації (2005)	Зміна переліку спеціальностей Національна рамка кваліфікацій Закон "Про вищу освіту" (2014)	Закон "Про вищу освіту" Вилід змін до Переліку спеціальностей Початок розробки новий стандартів
Головний нормативний акт, який визначає наповнення ОП	Про розроблення державних стандартів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 серпня 1998 р. №1247	Порядок розроблення стандартів вищої освіти, внесення змін до них та здійснення контролю за їх дотриманням, затверджений наказом МОН України від 10.11.2007 р. № 897	Про затвердження нової редакції кваліфікаційної характеристики професії "Фахівець із соціальної роботи": Наказ Міністерства від 25.05.2012 № 309	Про затвердження та введення в дію Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти: Наказ МОН № 600 від 01.06.16 року
Базовий документ на вимоги якого орієнтувались	Кваліфікаційні характеристики довідника «Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників» Випуск 80 «Соціальні послуги» (1998)	Освітньо-кваліфікаційні характеристики Держстандарту	ДСВО Складові Державного галузевого стандарту	Державний стандарт спеціальності "Соціальна робота"
Підхід до вимог к спеціалісту	Нормативно-змістовий підхід	Діяльнісний підхід	Компетентнісний підхід	Компетентнісний підхід
Наповнення ОП	Нормативна частина: 1 Фундаментальні дисципліни 2 Професійно-орієнтовані дисципліни 3 Спеціальні дисципліни 4 Вибіркові дисципліни (професійно-орієнтовані та інші кафедри) 5 Блок практичного навчання (КМА 1999 рік)	До виходу ДСВО Нормативні дисципліни 1 Гуманітарні дисципліни 2 Соціально-економічні дисципліни 3 Природничо-наукові 4 Професійно-орієнтовані дисципліни Вибіркові дисципліни 1 Професійно-орієнтовані за переліком 2 Предмети за вибором вузу 3 Предмети як додаткові освітні-послуги Дисципліни вільного вибору студента 1А 2 Б Практична частина та атестація (ЧНУ ім. П. Могили, 2010)	Нормативна частина 1 Гуманітарні та соціально-економічні 2 Математичні, природничо-наукові 3 Професійна та практична підготовка 5 Атестація Варіативна частина 1 Дисципліни вибору ВНЗ Гуманітарні та соціально-економічні. Математичні, природничо-наукові Професійна та практична підготовка 2 Дисципліни вільного вибору студента Гуманітарні та соціально-економічні. Математичні, природничо-наукові Професійна та практична підготовка (ЧНУ ім. П. Могили, 2014)	Цілі загальної підготовки 1 Особові предмети 2 Вибіркові предмети (за вибором ВНЗ, за вибором студента) Цілі професійної підготовки 1 Особові дисципліни (теоретична, практична підготовка) 2 Вибіркові за вибором ВНЗ за вибором студента (практична психологія, соціальна реабілітація) (ПНУ ім. В. Степаніка, 2016)
Кредити/години		7371 година/136.5 кредитів	8640 годин/240 кредитів	240 кредитів
Розподілення часу	Гуманітарні та соціально-економічні 20% Фундаментальні 25% Професійно-орієнтовані 15% Вільний вибір 30-40% Практична підготовка 15% [55, с.19]			Не менше 50% на професійну підготовку та створення спеціальних та фахових компетентностей

2.1.1 Аналіз програм 1990-2006

До середини 90-тих відбувалася розробка предметів та програм навчання нової спеціальності, тож перші заняття з 1993-го проводили у вигляді перепідготовки педагогічних кадрів, насамперед на соціальних педагогів. Наприклад, у Севастопольському міському інституту удосконалення вчителів, Республіканському інституті підвищення кваліфікації і перепідготовки працівників профтехосвіти /м. Донецьк/, МАУП, Луганському інституті післядипломної освіти [16, від Протоколу 20.04.1993].

До виходу Переліку спеціальностей 1994 року два вузи додали до «Прикладної соціології» частину «Соціальна робота», та акредитували спеціальність, як «Прикладна соціологія. Соціальна робота» у МАК (Міжрегіональній акредитаційній комісії). Це були Східноукраїнський державний університет, та Харківський інститут внутрішніх справ [16, Протокол 19.05.1994]. Також спеціальність «Соціальна робота» акредитував

Міжнародний інститут державного і муніципального управління м. Запоріжжя, що стало одною з перших акредитацій цієї спеціальності [16, Протокол 16.09.1993].

2. Ліцензувати на право освітньої діяльності Міжнародний інститут державного і муніципального управління /м.Запоріжжя/ після додаткової експертизи спеціалістами відповідних науково-методичних комісій Міністерства України за III рівнем акредитації, спеціальностями і ліцензованими обсягами прийому	
Правознавство	60
Соціальна робота	30
Державне та муніципальне управління	60
Всього:	150

Мал. 2.1.1.1 Запис про акредитацію спеціальності Соціальна робота у вересні 1993 року.

Першопроходьцем у проведенні курсу саме соціальної роботи була Києво-Могилянська академія. Робота над відкриттям напрямку почалася у 1993-му році [131]. Школа була відкрита у 1994-му році за допомогою європейських інвестицій, як тільки спеціальність з'явилася у Переліку спеціальностей [39].

Академія здійснила й перший набір у магістратуру за напрямком соцроботи у 1995-му році. Це був експериментальний проект. Студентами магістерської програми по соціальній роботі стали випускники бакалаврату різних напрямків, переважно гуманітарного спрямування: педагогічного, медичного, психологічного. Навчання вели викладачі НаУКМА та зарубіжні колеги. Викладання йшло частково на англійській мові, бо використовувалися англійськомовні матеріали. Більшість курсів були авторськими. Проходження експерименту описане у роботі Джейн Шіарз «Змінюючі концепції соціальної роботи в Києві: дослідження та оцінка» [36, с.197]. Спеціалістка з Великобританії оцінювала впровадження проекту TEMPUS II, щодо розвитку магістерської освіти та Академія мала один з 4-х перших переможних проєктів.

Він єдиний стосувався соціальної роботи [29], [40]. Навчання пройшло успішно. Пізніше програму ліцензували.

У травні 1994-го вийшов новий Перелік і до 1997-го акредитацію пройшли 11 вузів [16].

1994	Запорізький державний університет Академія праці і соціальних відносин
1995	Східноукраїнський державний університет з інститутами Міжнародна гуманітарна академія Академія муніципального управління Харківський державний університет Мелітопольський педагогічний інститут
1996	Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут”.
1997	Запорізький інститут державного та муніципального управління, Харківський інститут екології та соціального захисту, Чернігівський юридичний коледж, Національний університет “Києво-Могилянська академія”, Міжрегіональна академія управління персоналом (м. Київ).

Перелік не можна вважати остаточним, оскільки деякі вузи 4 рівня акредитації МАК, а з 1996-го ДАК акредитувались у повному обсязі без переліку спеціальностей. Після акредитації такі вузи отримували високий рівень незалежності з можливістю самостійно визначати зміст освіти [133].

В Україні офіційне затвердження документації та програм за Переліком спеціальностей 1994 року тривало до 1997-го і існувало у вигляді деяких ОПП для бакалаврів. У 1997-му, коли Перелік спеціальностей був змінений, для 20% напрямків ОПП-94 не були розроблені взагалі [103].

Оскільки перші програми проіснували тільки 3 роки, інформація про них майже не зберіглася. Програм немає у вільному доступі та у онлайн-архівах вузів. Згідно нормативів ОПП зберігаються 5 років після закінчення часу використання [134, п.540]. Деякі з вузів змінили назви, керівництва та розташування, що ускладнює пошук.

Наказ про розробку програм за Переліком 1997 вийшов 04.03.1998 р. №86 і перехід на ці програми всіх ВНЗ передбачався у 1999/2000 навчальному році. До цього часу повинні були бути розроблені ОКХ, ОПП та засоби діагностики. Початок підготовки спеціалістів та магістрів за переліком 1997-мого року передбачався з 2001-го [103].

У Вимогах до Державних стандартів 1998 року дано поняття ОП. Програми повинні визначати зміст навчання (нормативну частину), обсяг та рівень підготовки фахівця певної спеціальності певного ОКР [31].

Програми того часу базувалися на вимогах кваліфікаційних характеристик, де були зазначені знання та уміння, компетенції випускників загально-наукові, особисті та виробничі. Враховувались сфери роботи, система професійних завдань та сформованість знань й умінь їх вирішувати. Основою для таких вимог був «Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників» Випуск 80 «Соціальні послуги», який був сформований у 1998-му році [52].

Серед головних розділів програм: кваліфікаційна характеристика (професійне призначення, кваліфікаційні вимоги, відповідальність за якість підготовки). Структура програми, вміщувала нормативну частину з розподілом навчального часу, яка складалася з блоків [36, ст. 209-214]:

1. Фундаментальні, професійно-спрямовані дисципліни.
2. Спеціальні дисципліни.
3. Вибіркові дисципліни.
4. Блок практичного навчання.

Також був блок практичного навчання. В програму були включені анотації до дисциплін у формі опису, мети, завдань та переліку знань й вмінь, що дає дисципліна [36, ст. 216-232].

Заключним пунктом програми була розписана Державна атестація.

Професійні вимоги

Основні вимоги до майбутнього фахівця-бакалавра: здатність до аналітичної діяльності, здатність провести аналіз, підготувати інформаційні та аналітичні матеріали, узагальнення практики застосування законодавства у сфері соціального захисту. Здатність вести прийом, розглядати звернення та організувати допомогу вразливим верствам громадян. Вміння надавати консультації та роз'яснення стосовно різних програм та допомог. Контролювати та вести облік у межах своєї компетентності. Вміти працювати з комп'ютерами, офісною технікою, базами даних та документами. Знати Конституцію та законодавство соціальної сфери. Правила організації соціальних послуг та основи соціального забезпечення та допомоги. Серед особистих ключових компетенцій треба виділити комунікабельність, організаторські здібності, та вміння обробляти великі об'єми даних [52].

Основні вимоги до магістра: вміння глибоко аналізувати соціальні процеси, передбачати зміни у соціальній сфері, готувати рекомендації стратегічного характеру, формувати звіти. Приймати участь у плануванні комплексних соціальних заходів, розробляти та впроваджувати програми, нормативно-методичні документи. Працювати зі звітністю та великими об'ємами даних, володіти письмовими та усними засобами комунікації. Координувати діяльність підрозділів соцзахисту, перевіряти якість виконання завдань. Магістр може розробити рекомендації стосовно підвищення ефективності команди, координувати роботу підлеглих. Знання магістра стосуються глибокого розуміння нормативної бази соціальної сфери та державної політики у цьому напрямку. Він має тверді знання стосовно

професійної реабілітації та інтеграції вразливих груп, які поєднуються за методами аналітичного та стратегічного планування. Серед його ключових компетенцій лідерські здібності, аналітичне мислення, здатність добиватися результативності роботи. Від студентів вимагалось знання теорії та практики соцроботи, володіння навичками, вміння проводити наукове дослідження у своєму напрямку [52].

Соціально-професійні вимоги

Передбачалося, що діяти спеціаліст повинен, враховуючи етичні принципи та кодекс соцпрацівника. Використовувати гуманістичний підхід та мати високий рівень політичної, етичної та психологічної культури. Мати різнобічне мислення, сформовану позицію. Працівник повинен розуміти своє призначення та вміти його реалізовувати. Добре орієнтуватися у суспільних процесах, в тому числі демографічних, історичних, національних. Його місія - брати участь у громадському житті та сприяти створенню цивілізованих відносин усіх членів суспільства, що будуються на праві.

Освітньо-кваліфікаційні вимоги

Подаються з позиції: повинен знати, повинен уміти. При аналізі програми Києво-Могилянської Академії за 1999 рік видно, що у переліку налічується близько 40 вимог (Додаток 3). Вимоги перехрещуються з професійними. Серед неперерахованих вище можна виділити: вміння/навички соціальної роботи. Все, що стосується соціального робітника: функції, цінності, етичні засади професії. Різні теорії соцроботи та її методи. Процес допомоги, його фази. Зменшення негативу під час роботи. Принципи ведення записів спеціаліста. Розбиратися у соціальних проблемах та таке інше.

Формування професійних цінностей

Майбутній спеціаліст повинен отримати розуміння цінності кожної людини, толерантності до відмінностей, бажання підтримувати інших у важкі часи, включати людей у суспільне життя (Додаток 3).

Наповненість програм

Теоретична частина. Програми цього часу передбачають вивчення дисциплін психологічного, соціологічного, медичного напрямків. Додаються специфічні дисципліни, які стосуються теорії та практики соціальної роботи, її методів. Спеціалісти вивчають законодавство. Окремо вивчається предмет Робота з різними групами клієнтів. У 1999-му році це були люди похилого віку, наркозалежні, інфіковані ВІЛ, важкохворі. За бажанням спеціалісти могли вивчити роботу з дітьми, англійську та роботу на комп'ютері. Серед цікавих дисциплін треба відмітити Соціальну психіатрію та Прикладну персонологію. Перша стосувалася розвитку, лікування, корекції та адаптації у суспільстві психічно-хворих. Друга була націлена на вміння вести інтерв'ю (Додаток 3).

В Україні того часу вже існували підручники та монографії суто соціального напрямку. Наприклад, за реакцією Володимира Полтавця «Соціальна робота в Україні: перші кроки», це збірка монографій та статей, вdana у 2000 році [36]. Матеріалами для вивчення є «Теорія і методика соціальної роботи: короткий курс», 1994, «Теорія і методика соціальної роботи: У 2 ч.», 1994. Перший підручник «Вступ до соціальної роботи» теж побачив світ на початку 2000-х [131].

Практична частина. Фахівців навчали спілкуватися, правильно подавати інформацію, оцінювати потреби людини та вміти допомогти клієнту, підвищити його можливості, керувати процесом надання допомоги, виходячи з соціальної політики країни. Практик під час навчання було дві чи три. Зазвичай навчальна чи ознайомча, та виробнича, інколи ще переддипломна.

Висновок: перші роки навчання соціальних працівників характеризувались хаотичністю. За відсутністю стандартів навчання наповнення програм варіювалось. Вводились експериментальні програми [36, с.197]. Починаючи з 1998-го року відбувається узагальнення вимог до професії та майбутніх спеціалістів. Акцентується увага на необхідності твердого знання теоретичної

та практичної бази. З'являється література для вивчення саме соціальної роботи. Відмічаються перші спроби зробити фахівців сучасними та здатними підтримувати зв'язок зі світовим професійним співтовариством, що видно через введення у програму англійської мови та роботи за комп'ютером. Серед важливих моментів було навчання спеціалістів створювати доброзичливу обстановку, та зменшувати негатив. Серед мінусів - студенти отримували замало практичного досвіду. До майбутніх фахівців висувалося багато вимог, які стосувалися не тільки рівня їх знань та умінь, а й особистих якостей і цінностей. Але ніяких реальних методів перевірки останніх не проводилося і не пропонувалося.

2.1.2 Аналіз програм 2006-2014

У 2005 році змінюється Класифікатор професій, а разом з ним і Довідник кваліфікаційних характеристик для соціальних працівників. Це призводить до зміни переліку спеціальностей, за якими вузи готують працівників. Вперше відбувається розділення переліку професій по ОКР. Розробники ОП спираються на ці документи та Освітньо-кваліфікаційні характеристики, затверджені 2000 році, щоб змінити наповнення ОП [61, с.27].

Структура програм

Порядок розробки ОП не змінений з 1998-го року, тому принцип побудови програми схожий. Але відбуваються деякі зміни стосовно наповнення, які викликані вимогами державного стандарту.

Наповнення змісту складається з чотирьох частин [127]:

1. Державної компоненти, яка строго регламентована. До неї обов'язково входять:
  - а. предмети фундаментальні для набуття базових професійних знань,

- b. професійно-орієнтовані, тобто корисні для професії,
  - c. предмети гуманітарного, соціально-економічного циклу для розвитку масштабного мислення та розуміння процесів соціальної сфери. Останні є відмінністю програм цього періоду, бо ГСЕД були відсутні у попередніх програмах.
2. Дисципліни вузівського вибору, що включає предмети за списком, вільний вибір вузу та факультативні дисципліни (як додаткові послуги).
  3. Предмети вільного вибору студента. Їх варіюють в залежності від потреб замовника навчання, запитів місцевих роботодавців або захоплень студента.

Професійні вимоги

Основні вимоги до майбутнього фахівця-бакалавра [53]:

Спеціаліст повинен вміти знаходити та аналізувати інформацію у своїй сфері роботи, узагальнювати та створювати звіти. Він повинен знати, як надавати консультації з соціальних послуг та оформлювати необхідні папери, розглядати звернення громадян, давати відповіді на офіційні звернення. Знання законодавства залишається обов'язковим і до нього додається знання основ права. Праця з комп'ютером та різними інформаційними системами стає частиною професійних вмінь, як і здатність до обробки великої кількості інформації. Серед особистих якостей важливою стає організованість, комунікабельність, уважність.

Основні вимоги до майбутнього фахівця-магістра [53]:

Фахівець має бути спеціалістом з вмінням глибоко вникати у суспільні процеси, аналізувати та розробляти звіти, планувати та оцінювати проведені соціальні програми. Робити пропозиції стосовно створення потрібних нормативних документів. Слід зазначити здатність управляти закладами соціального профілю, координувати роботу підлеглих, розробляти для них методичні рекомендації, вести міжвідомчі контакти та координування сумісної

праці. Досконале знання законів – частина професійних обов’язків спеціалістів, до якої додане знання й міжнародних стандартів. Фахівець повинен не просто користуватися комп’ютером а й розбиратися у роботі інформаційно-аналітичних систем. Для виконання обов’язків йому потрібні лідерські якості, стратегічне мислення, здатність до аналізу та планування.

Соціально-професійні вимоги

Згідно програми ЧНУ ім. Петра Могили за 2010 рік, спеціаліст повинен відрізнятися високою культурою. Розбиратися у політичних, етичних та соціальних питаннях та діяти не порушуючи прийняті норми. Вміти знаходити психологічний підхід до людей. Гуманно відноситись до навколишнього.

Знати як виконати своє професійне призначення у тому місці і часі де знаходиться. Розширювати свій кругозір та формувати розуміння політичної, національної, історичної та соціальної ситуації. Орієнтуватися в умовах ринкової економіки. Приймати активну участь у житті громади, допомагати у формуванні цивілізованих відносин між її членами (Додаток 4).

Освітньо-кваліфікаційні вимоги

Згідно з рівнем кваліфікації бакалавра у програмі налічується до 30-ти знань та умінь. Серед них слід відмітити глобальні знання стосовно соціальної політики держави, важливих складових професії та функцій соціального працівника. Фахівець має бути знайомим з передовим досвідом роботи у країні та за рубіжом. Розуміти, як вивчали та вивчають суспільство та його розвиток, якими методами аналізують соціальні процеси, масову свідомість. Вміти складати програми досліджень, проводити їх та обробляти результати, надавати рекомендації. Пропагувати соціологічні знання. Серед його кваліфікації вміння керувати соціально-економічними та соціально-психологічними процесами. Розуміння, як діагностувати соціально-психологічний клімат. Вміння проводити профілактику при відхиленнях поведінки у колективах. Прогнозувати соціальний розвиток організації. Вміло керувати вирішенням конфліктів й

запобігати їм. Проводити профілактичну роботу. Розуміти, як побудовані та працюють соціальні служби, якими законами керуються. Вміти розробляти програми економічного та соціального розвитку, працювати з комп'ютером (Додаток 4).

Наповненість програм

Теоретична

Перелік предметів ГСЕД строго нормувався Постановою 1998 року [113]. Завдяки введенню ГСЕД у програмі з'являється багато предметів, які не мають відношення до соцроботи та націлені на розвиток загальної ерудиції та культури, яка повинна відрізнити людину з вищою освітою. Вивчення риторики, логіки, естетики, релігієзнавства, філософії сприяло формуванню загального бачення та здатності до аналітичного мислення. Перелік предметів по спеціальності значно розширений. В нього добавлені економічні основи, менеджмент, вивчення демографії, права, основ реабілітації. Зроблений акцент на роботі з молоддю, дітьми та сім'єю. Додане законодавство не тільки соціальної але й трудової сфери. Вивчається психологія, філософія та політологія. Для магістрів додані інтеграція та реабілітація, психологія управління. Підготовка більш орієнтована на керування процесами, роботу на базі підприємств. Робота з іншими категоріями (інвалідами, групами ризику, психічно-хворими) винесені на вибір студента. Крім того, за час навчання студент міг вивчати дві іноземні мови (Додаток 4, 5).

Практична

Серед навичок розвивали здатність знаходити та вивчати найбільш необхідні напрямки соціального розвитку, актуальні зараз для країни. Працювати над вдосконаленням атмосфери у колективі, найкращій організації праці, запобігати та розв'язувати конфлікти. Розробляти проекти стосовно економічного та соціального розвитку, різних заходів соціального спрямування, програм економічного і соціального розвитку підприємств, фонду соціально-

культурних заходів; надавати методичну допомогу працівникам організацій і підприємств щодо вирішення соціальних питань. Займатися інтелектуальним розвитком та поглибленням знань (Додаток 4, 5).

Професійні цінності

Головний посил у навчанні: люди навколишнього світу - це особистості, інтереси та потреби яких відрізняються і потрібно вдосконалювати соціальне життя так, щоб кожна особистість мала вільний вибір й могла розвиватися.

Висновки: Продовжується розробка Державних стандартів, через що відбувається чітке регламентування наповненості програм. Відбувається поступове зміщення уваги на використання міжнародних підходів. До необхідних знань додається загальний компонент, розвиваючий мислення. Студенти вивчають не тільки соціальний розвиток але й економічний, не тільки закони соціальної сфери але й трудове законодавство, основи права для того, щоб захищати інтереси клієнта. У програмах спостерігається глибинне поєднання з соціологією, пропагування соціологічних знань. Вивчення та керування соціальними процесами. Зроблений акцент на методах вивчення суспільства та колективів, прогнозування, аналіз. Додано акцент на роботу з інформаційними системами та технологіями, робота в команді для магістрів. Практична допомога зміщується з особистості та неблагонадійних елементів на керування трудовою сферою, роботою організацій, роботу з молоддю та укріплення сім'ї.

2.2 Структура та наповнення освітніх програм в період 2015-2024

З виходом нового Закону «Про вищу освіту» підхід до формування програм змінився. По-перше, був відмінений Держстандарт, та започатковано

розробку стандартів для кожної спеціальності, що передбачено постановами 2016 року [3],. Визначені нові складові ОП до яких віднесені [120]:

- перелік дисциплін (освітніх компонентів),
- глибина навчання (кількість кредитів),
- вимоги до кінцевих умінь (компетенції).

Вузи отримали можливість пропонувати спеціалізації у рамках спеціальності, що передбачило різноманіття програм та появу спеціалістів більш вузьких напрямків [3].

У цей же час змінений Перелік спеціальностей та у 16-му році наказом N 285 змінена Кваліфікаційна характеристика Фахівця соціальної роботи, а у 2017-му змінений увесь довідник №80 [9], [139], [140]. З'являється великий перелік спеціальностей, пов'язаних з роботою та працевлаштуванням від профконсультанта, хедхантера й страхового експерта з охорони праці, до аналітика професійної зайнятості й головного експерта з регулювання соціально-трудоких відносин. Введені й спеціальності, які з першого погляду не пов'язані з соціальною роботою, наприклад Модельєр ортопедичного взуття [140].

Над створенням ОП в закладі працює ціла група людей, посади та фамілії яких можна подивитися у кожній ОП. ВНЗ дається певна свобода у розробці ОП. З моменту прийняття рішення про започаткування нової спеціальності утворюється проектна група з членів випускової кафедри, яка буде займатися ліцензуванням та робоча група для розробки й впровадження ОП. Готова програма знаходиться у вільному доступі на сайті ВНЗ для обговорення. Після затвердження вченою радою ОП починають використовувати для створення навчальних планів [141].

2.2.1 Структура програм

ОП побудовані по принципу структури Стандарту вищої освіти, який вказаний у Методичних рекомендаціях від 28.04.2016 № 5/6-4 [142]. Головні частини:

1. Преамбула (назва, номер наказу, розробники).
2. Загальна характеристика програми, де вказується для якого вона ступеню освіти, спеціальності, яка кваліфікація присуджується, скільки всього кредитів та таке інше.
3. Предмети та обсяг кредитів по роках. Цей розділ поділений по групах, де вказані обов'язкові предмети (професійно-практичні та практика) й предмети вибору (закладу та студента). Деякі вузи замінили вибір студента предметами спеціалізації, виходячи з того, що обираючи направлення, студент виражав свій вибір.
4. Компетентності загальні, інтегральні, спеціальні та програмні результати навчання.
5. Форми контролю та атестації.
6. Матриця відповідності програмних компетентностей компонентам освітньої програми.

Незалежно від переліку предметів загальна кількість кредитів відповідає нормам, встановленим для кожного ОКР. Для бакалаврів вона становить 240 кредитів, а термін навчання 3,8-4 роки [142]. До 2019-го у ОП на титульному листі вказувалась освітня кваліфікація «Бакалавр з соціальної роботи», наприклад у програмі ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2018. Після у деяких ОП стали вказувати професійні кваліфікації. Найчастіше «соціальний працівник» або «фахівець з соціальної роботи», або «фахівець з соціальної допомоги вдома», наприклад, у програмі ХДУ, 2020 або ХНМУ, 2019. Це дозволяло студентам з самого початку бачити, що буде записано у дипломі.

Особливість останніх років – у багатьох ОП більше не вказуються дисципліни за вибором. Студенти обирають навчальні предмети за каталогами

вузу, які в програмі не приводяться, наприклад у програмах ДДПУ, 2021 або у Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», 2022 . З одного боку це вказує на розширення вибору, з іншого – не дає можливості оцінити дійсні навчальні предмети та їх відповідність спеціалізації. Деякі вузи, наприклад Київська політехніка, оформлюють ОП на двох мовах, що підкреслює орієнтацію на міжнародний освітній простір.

2.2.2 Навчальні дисципліни

У дослідженні прийняло участь 140 програм від 38 університетів України, які зазначені у таблиці нижче у Таблиці 2.2.2.1 та у Додатку 1. Групі програм кожного року призначена буквена позначка від А до Н. Кожній програмі наданий унікальний номер від 1 до 140. Ці позначки використовуються у описі дослідження.

Таблиця 2.2.2.1 Університети та програми дослідження

Назва вузурік	2015-2016 А	2017 В	2018 С	2019 D	2020 Е	2021 F	2022 G	2023 I	2024 H
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка		Соц робота (1)	Соціальний педагог (2)		Соціальна педагогіка (3)			Соціально-психологічна реабілітація (4)	Соціально-психологічна реабілітація (5)
Херсонський національний технічний університет									Соціальний бізнес та соціально-економічна безпека (6)
Хмельницький національний університет					Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг (7)				
ІНЗВО "Кам'янець-Подільський державний інститут"		Соц робота (8)		Соц. робота (9)	Соціальна робота (10)	Соц. робота (11)			
Київський національний університет імені Тараса Шевченка			Соціальна робота (12)	Соціальна педагогіка (13)		1) Соц робота (14) 2) Соц. педагогіка (15)	1) Соціальна робота (16) 2) Соціальна педагогіка (17)		1) Соціальна робота (18) 2) Соціальна педагогіка (19)
Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»					1) Упр. міжнародними соц. проектами і програмами (20) 2) Соц. педагогіка у сфері інклюзії (21)	Соціальна робота (22)	Соціальна робота (23)	Соціальна робота (24)	Соціальна робота (25)
Бердянський державний педагогічний університет	Соц робота та соц. педагогіка (26)								
Східноєвропейський національний університет імені Т. України (Луцьк)					Соціальна педагогіка, соціально-виховна робота (27)		Соціальна педагогіка, соціально-виховна робота (28)	Соціальна робота. Соціальна педагогіка (29)	
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ)	Соціальна робота (30)	Соціальна педагогіка (31)	Соціальна робота (32)	Соціальна робота (33)	Соціальна робота (34)	Соціальна педагогіка (35)	Соціальна робота (36)		1) Соціальна робота (37) 2) Соціальна педагогіка (38)
ХДУ				Соц робота (39)	Соціальна робота (40)	Соц. робота (41)		Соц робота (42)	Соц. робота (43)
Український католицький університет (Львів)			Соц педагогіка (44)			Соціальна робота (45)	Соціальна робота (46)		
Національний університет «Львівська політехніка»					Соціальна робота (47)			Соц. робота (48)	Соціальна робота (49)
Трогубицький державний педагогічний університет імені Івана Франка						Соц. педагогіка (50)	Соц. педагогіка (51)	Соц. педагогіка (52)	Соц. педагогіка (53)
Харківський національний медичний університет	Соц. робота (54)			Соц. робота (55)	Соціальна робота (56)	Соціальна робота (57)			
Харківська гуманітарно-педагогічна академія Харківської облради								Соц. робота (58)	Соціальна робота (59)
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»								Соц робота (60)	
Харківський нац.-педагогічний університет імені Г. С. Сковороди						Соц. педагогіка (61)	Соц. педагогіка (62)	Соц. педагогіка (63)	Соц. педагогіка (64)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна			Соціальна робота (65)	Соц. робота (66)	Соціальна робота (67)				Менеджмент соціальної роботи (68)
НТУ "Дніпровська політехніка"							Соц. і молодіжна робота (69)	Соц і молодіжна робота (70)	Соц і молодіжна робота (71)
Дніпровський нац. університет імені Олеся Гончара					Соціальна робота (72)				Соціальна робота (73)
Приазовський державний технічний університет (Маріуполь)		Соц робота (74)		Соц робота (75)		Соціальна робота (76)		Соціальна робота (77)	Соціальна робота (78)
Донецький державний педагогічний університет		Соціальна робота (79)				Соціальна робота (80)	Соціальна робота (81)		Соціальна робота (82)
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка	Соціальна робота (83)			1) Соц. робота. Соц. педагогіка. Практична психологія (84) 2) Соц. робота (85)	1) Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія (86) 2) Соціальна робота (87)	1) Соц робота. Соц педагогіка. Практична психологія (88) 2) Соц робота (89)	1) Соц робота. Соц педагогіка. Практична психологія (90) 2) Соц робота (91)	1) Соц робота. Соц педагогіка. Практична психологія (92)	
Криворізький державний педагогічний університет						Соціальна педагогіка (93)			Соціальна і психологічна робота в громаді (94)
Придніпровському Інституті ВНЗ "Міжрегіональна Академія управління персоналом"							Соціальна робота (95)		
ПНПУ імені В. Г. Короленка (Полтава)						Соціальна робота (96)		Соціальна робота. Соціальна педагогіка (97)	1) Соціальна реабілітація Повосина адаптація (98) 2) Соціальна робота. Соціальна педагогіка (99)

Таврійський національний університет ім. Вернадського									Соц. робота (100)	Соціальна робота (101)
Національний авіаційний університет							Соціальна робота (102)			
Києво-Могилянська академія							Соціальна робота (103)			
Ужгородський національний університет				Соц робота (104)			Соціальна робота (105)	Соціальна робота (106)		Соцробота (107)
Національний університет біоресурсів і природокористування України (Київ)			Соціальна робота (108)	Соц.робота (109)	Соціальна робота (110)	Соціальна робота (111)	Соціальна робота (112)	Соціальна робота (113)		Соціальна робота (114)
Київський столичний університет Б. Грінченка									1) Соц. педагогіка (115) 2) Соц. робота (116) 3) Соц. адвокція (117)	
КПІ ім. Сікорського			Міжнародні соціальні проекти та волонтерська діяльність (118)		Міжнародні соціальні проекти та волонтерська діяльність (119)	Міжнародні соціальні проекти та волонтерська діяльність (120)	Міжнародні соціальні проекти та волонтерська діяльність (121)	Міжнародні соціальні проекти та волонтерська діяльність (122)		Міжнародні соціальні проекти та волонтерська діяльність (123)
Ізмаїльський державний гуманітарний університет							«Соціальна робота. Соціальна педагогіка (124)	Соціальна робота. Управління соціальними проектами та волонтерство (125)	Соціальна робота. Управління соціальними проектами та волонтерство (126)	Соціальна робота. Управління соціальними проектами та волонтерство (127)
Одеський національний економічний університет										Соціальна робота та консультування (128)
Національний університет «Одеська політехніка»			Соц робота (129)	Соц робота (130)	Соціальна робота (131)			Соціальна робота (132)		
Південноукраїнський нап. педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського (Одеса)		Соціальна педагогіка (133)	Соціальна робота (134)	Соціальна робота (135)		Соціальна робота (136)		Соціальна робота (137)		
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова			Соціальна робота (138)			Соціальна робота (139)			Соціальна робота (140)	

*А-Н – позначення стовпчиків таблиці по роках у подальшому описі дослідження

*1-140 – цифрове позначення кожної програми у подальшому описі дослідження

Предмети у ОП поділяються на обов'язкові та предмети вибору. При цьому серед нормативних є загальні та спеціально-професійні. Вони повинні займати не менше 50% змісту [142]. Серед вибіркової частини є вибір вузу та студента. Різноманіття навчальних програм забезпечується саме завдяки предметам вільного вибору. Навіть однакова спеціалізація не гарантує однакової програми навчання і студенти можуть обирати ту програму, що їм до душі.

Звично на всіх курсах у загальних предметах присутні українська мова та історія України, але з часом додається ремарка, що мова професійна, для роботи (програми 1, 8, 9, 11). Також майже всі вивчають філософію, англійську, соціологію, економіку. У деяких вузах зберігається політологія (75). Англійська

поступово із розряду предмету вибору переміщується у обов'язкові дисципліни. До загальних предметів згодом додаються Історія української культури, Релігіознавство, Етнографія (109, 110).

Серед обов'язкових професійних предметів Вступ у спеціальність, Теорія і практика соціальної роботи, Методи, експериментальні дослідження, Система соціального захисту, Основи консультування, Історія соцроботи (12,33,36). Окрім суто соціальних наук присутні психологічні. Спочатку це просто Психологія (26), варіанти якої розширюються з часом. Вивчають вікову, соціальну, психологію сім'ї, етнопсихологію і так далі (129, 138).

У наборі предметів за вибором зі спеціальності широкий перелік курсів по роботі з різними типами клієнтів. Якщо на початку періоду це були тільки інваліди, психічно, важкохворі та люди похилого віку (30, 54, 83), то в вже у 2000-них до них додається молодіж, діти та сім'ї, а з часом перелік подовжується на в'язнів, ВІЛ/СНІД інфікованих, трудових мігрантів, породіль, безпритульних (з'являється поняття вулична соціальна робота (130)), дітей, що навчаються дома та потребують гувернера (предмет Гувернерська освіта та домашнє виховання (129)), національні меншини. Вводять предмет протидії торгівлі людьми (30).

З орієнтацією на захід вводяться дисципліни, що допомагають вивчати зарубіжний досвід, працювати в міжнародних командах. Наприклад, Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах, Міжнародна соціальна робота. З 2019 з'являються спеціальності, які стосуються психологічної самопомоги соціального працівника, як захист від вигорання (75). Також додають основи проведення тренінгів. Вперше з'являються дисципліни які стосуються гендеру у соціальній роботі (47).

У 2016-му також вперше виділяють роботу з учасниками АТО (Соціально-психологічна допомога учасникам АТО), хоча проблема з'явилася ще у 2014-тому. Робота з ВПО у програмах без спеціалізації відсутня. У

спеціалізованих програмах предмет допомоги внутрішньо-переміщеним особам введений у 2017-му році. З 2019-го деякі ВНЗ викладають узагальнений предмет Соцдопомога біженцям та шукачам притулку.

У 2020-х вводять та розвивають такі предмети, як адвокатура, консультування, соціальна робота в медичних закладах, соціальна робота в закладах освіти. Робиться нахил на ринкові відносини. Вводяться предмети на кшталт PR-технології в соціальній роботі, Психологія реклами, Основи маркетингу, Організація роботи рекламної та PR-агенцій.

У розділах вибору присутні і зовсім специфічні предмети, як-то: Журналістське розслідування (1290), Продюсерська справа в мистецтві, Імеджелогія (11), Ораторське мистецтво (130), Лідерологія (109), Основи сексології та сексопатології (26).

Таблиця 2.2.2.2

Порівняльна зведена таблиця предметів ОП 1990-2024

	1990-2014 (Додатки 5, 6)	2015-2016 (А)	2017-2018 (В, С)	2019-2021 (D, E, F)	2022-2023 (G, I)	2024 (H)
Україна	Українська мова (за професійним спрямуванням) Ділова українська мова Історія України та української культури Історія України Українська література	Українська мова (за професійним спрямуванням) Історія України Історія української культури Українська етнопедогогіка та етнопсихологія	Українська мова (за професійним спрямуванням) Ділова українська мова Історія та культура України Історія української державності	Українська мова за професійним спрямуванням Історія української державності Історія та культура України	Історія та культура України Українська мова (професійного спрямування) Ділова українська мова Україна в контексті європейської історії та культури	Історія України і української культури Українська мова (за професійним спрямуванням) Україна в контексті історичного розвитку Європи
Інформаційні, комп'ютерні технології	Основи інформатики Соціальна інформатика Інтернет-технології	Сучасні інформаційні технології	Інформатика Комп'ютерні технології в соціальній роботі Інформаційно-комунікаційні технології в соціально-педагогічній діяльності	Сучасні інформаційні системи Комп'ютерні технології в соціальній роботі Інформаційні та комунікаційні технології Пропедевтика та інформаційні технології Цифрові комунікації	Інформаційні технології у соціальній роботі Інтернет-супровід у професійній діяльності Соціальна комунікація і соціальні мережі	Інформаційні технології в соціальній роботі Цифрові технології в соціальній роботі
Іноземні мови	Англійська мова Іноземна мова 2	Іноземна мова Іноземна мова англійська	Іноземна мова (за професійним спрямуванням) Польська мова Латинська мова	Польська мова Латинська мова Іноземна мова (англійська/німецька/французька) Іноземна мова Іноземна мова та переклад у сфері професійної комунікації	Іноземна мова Професійне ділове іншомовне спілкування Латинська мова	Іноземна мова (за професійним спрямуванням) Практичний курс іноземної мови
Сім'я, молоді, діти	Соціальна робота з сім'ями з дітьми Соціальна робота з різними категоріями сімей Проблеми співроботи з молоддю	Основи родинного виховання Педагогіка і психологія родинних відносин	Соціальний захист дітей в Україні Соціальна робота з сім'ями, дітьми та жінками Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю Соціальний супровід сім'ї Етнокультурологія та сімейно-побутова культура	Створення та супровід прийомних сімей Соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю Соціальний супровід сім'ї Сім'язнавство Основи родинного виховання Соціальний супровід ВІЛ-інфікованих дітей та їх сімей	Соціальна робота з дітьми-сиротами та позбавленими батьківського піклування Соціально-педагогічна робота з сім'ями	Соціальна робота з дітьми та сім'ями та проблема домашнього насильства Сім'язнавство Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю Соціальна робота з дітьми-сиротами та позбавленими батьківського піклування

<p>Робота з різними видами клієнтів та з різними напрямками</p>	<p>Соціальна робота з групами ризику Соціальна геронтологія</p>	<p>Соціальна геронтологія Хоспісна допомога Соцробота в пенітенціарних установах Соціально-психологічна допомога учасникам АТО Соціально-психологічна робота в сфері довілля Соціально-психологічна робота в опікунських закладах Соціально-психологічна допомога інвалідам Соціальна робота з протидії торгівлі людьми Соціально-реабілітаційна робота з трудовими мігрантами Соціальна робота з людьми похилого віку Соціальна реабілітація жертв насилля</p>	<p>Соціальна геронтологія Соціальна робота у сфері довілля Теорія і методика роботи з дітьми і молодіжними організаціями Соціальна робота в установах пенітенціарної системи Реабілітаційна робота соціального працівника з людьми з інвалідністю Соціальна терапія проблем індивіда та групи</p>	<p>Соціальна робота з людьми з інвалідністю Соціальна робота з бжежними та шукачами притулку Соціальна робота у сфері паліативної допомоги Соціальна робота в умовах надзвичайних ситуацій Соціальна робота в установах пенітенціарної системи Організація дозвілєвої діяльності Соціальна геронтологія Реабілітаційна робота соціального працівника з людьми з інвалідністю Соціальна робота з дезадаптованими людьми Соціальна робота з безпритульними Соціальний супровід мігрантів та їх сімей Соціально-психологічна робота із військовослужбовцями та членами їх сімей Соціальна робота з постраждалими від катастроф і надзвичайних ситуацій Соціальна робота з протидії торгівлі людьми Соціально- психологічна допомога учасникам АТО Теорія і методика роботи з дітьми та молодіжними організаціями</p>	<p>Соціальна робота з бездомними особами Соціальна робота з людьми з особливими потребами піклування Соціальна робота з людьми, схильними до девіантної поведінки Соціальна робота з потерпілими від насильства Соціальна робота з національними спільнотами Соціальна робота з людьми похилого віку Соціальна робота з колишніми військовослужбовцями та членами їх сімей Протидія домашньому насильству Основи геронтології Соціальна робота з дезадаптованими людьми Соціальна робота у сфері довілля Соціальна робота з людьми, які мають хронічні , соціально небезпечні захворювання та членами їх сімей Соціально-психологічне консультування уязвлених (при адикціях)</p>	<p>Соціальна робота у сфері довілля Соціальна робота з групою ризику Соціальна геронтологія Соціальна робота з військовослужбовцями, ветеранами та членами їх сімей Соціальна робота з людьми, які мають хронічні, соціально небезпечні захворювання та членами їх сімей Соціальна робота в умовах надзвичайних ситуацій Соціальна робота з людьми з інвалідністю Соціальна робота з бездомними особами і безпритульними дітьми Соціальна робота з людьми, схильними до девіантної поведінки Соціальна робота з потерпілими від насильства Соціальна робота з людьми похилого віку Соціальна інтеграція ветеранів війни</p>
<p>Теорія, практика, методи, історія соціальної роботи</p>	<p>Вступ до спеціальності Історія соціальної роботи Теорія соціальної роботи Технології соціальної роботи Інноваційні технології в соц.сфері Практикум з соціальної роботи Соц.робота з різними категоріями клієнтів Соціальна робота в різних сферах (освіта, профорієнтаційна робота, довілля, охорона здоров'я, зайнятість населення, сільська місцевість) Прикладні методики в соціальній роботі</p>	<p>Вступ до спеціальності Історія соціальної роботи Теорія соціальної роботи Соціальна робота з різними групами клієнтів Основи консультування Методи соціальної роботи Технологія соціальної роботи Практикум з соціальної роботи Соціальне прогнозування та проєктування Основи реабілітології</p>	<p>Вступ до спеціальності Соціальна робота з різними групами клієнтів Основи професійної діяльності соціального працівника Історія та теорія соціальної роботи Технології соціальної роботи Соціальне інспектування Соціальне проєктування Теорія соціальної роботи Методика і технологія соціальної роботи Організація і методика соціально-психологічного тренінгу Основи реабілітології Соціальна терапія Основи консультування Основи сценарної роботи Соціальний патронаж Практикум з соціальної роботи</p>	<p>Вступ до спеціальності Основи консультування Теорія соціальної роботи Соціальна робота з різними групами клієнтів Основи надання соціальних послуг Історія соціальної роботи Методи соціальної роботи Групова робота Соціальна діагностика та реабілітація Практикум з соціальної роботи Тренінг групової згуртованості Соціальна діагностика Інноваційні моделі надання соціальних послуг Основи сценарної роботи та арт-терапії Соціальне проєктування Тренінг комунікативності та асертивності Соціальна терапія проблем індивіда та групи Особистість у соціальній роботі Феномен статі у соціальній роботі Регулювання адаптивних процесів у соціальній роботі Специфіка комунікації в соціальній роботі Теорія і практика групової роботи Соціальна робота в Україні Адвокація та консультування</p>	<p>Вступ до спеціальності Основи становлення соціальної держави Історія соціальної роботи Теорія соціальної роботи Індивідуальна та групова соціальна робота Соціальне проєктування Особистість у соціальній роботі Теорія та методи соціальної роботи Соціальна безпека та запобігання ризикам Комунікативна компетентність фахівця соціальної сфери Моніторинг у соціальній роботі Тренінг групової згуртованості Тренінг комунікативності та асертивності Технології оцінки потреб отримувачів послуг Основи соціальної інклюзії та безбар'єрності</p>	<p>Вступ до фаху (соціальна робота) Оцінювання в соціальній роботі Групова робота Історія соціальної роботи Теорія соціальної роботи Технології соціальної роботи Патронаж Самоорганізація особистості фахівця із соціальної роботи Соціальне проєктування Соціальний захист громадян Моніторинг у соціальній роботі Тренінг групової згуртованості Тренінг комунікативності та асертивності Полікультурне середовище соціальної роботи Прикладні методики та супервізії у соціальній роботі Креативність у соціальній роботі Державні стандарти надання соціальних послуг Методи і технології соціальної роботи: вітчизняні та зарубіжні практики</p>

Соціальна структура та документи	Організація управління у соціальній сфері Організація діяльності соц.служб Справочництво Документація в соціальній роботі Соціальний менеджмент	Система організації соціальних служб Менеджмент соціальної роботи Соціальний аудит та інспектування Ведення професійних документів	Спеціалізовані служби в соц. сфері Менеджмент соціальної роботи Організаційно-кадрова робота в системі соціального захисту Недержавний сектор в соціальній сфері Ведення професійних документів Система організації та управління соціальними службами	Система організації соціальних служб Соціальне лідерство та командування Кадровий менеджмент та персоналія Система організації та управління соціальними службами Ведення професійних документів Менеджмент соціальної роботи	Система соціальних закладів і служб Документообіг у соціальній роботі Управління персоналом соціальних служб Соціальне лідерство та командування Організація надання соціальних послуг Система організації соціальних служб в Україні Організаційно-кадрова робота в соціальній сфері Недержавний сектор у соціальній сфері	Система соціального захисту та діяльності соціальних служб Основи документознавства в соціальній роботі Менеджмент соціальної роботи та кадрова політика Організаційно-кадрова робота в соціальній сфері Недержавний сектор у соціальній сфері
Дослідження, обробка даних	Соціальна статистика Соціальна і демографічна статистика Методика досліджень в соціальній сфері Основи наукових досліджень Математико-статистичні методи обробки інформації	Основи наукових досліджень	Соціальна і демограф. статистика Методи та організація соц.досліджень Основи наукових досліджень	Основи наукових досліджень Соціальна і демографічна статистика Методи соціальних досліджень Дослідницький практикум Методологія та методи соціально-педагогічних досліджень Статистика та суспільство Експериментальні дослідження у соціальній роботі Логіка та методологія наукового пізнання	Основи наукових досліджень Соціальна і демографічна статистика Методи та організація соціальних досліджень Основи наукових досліджень та академічного письма Вступ до методології наукових досліджень	Методи та організація соціальних досліджень
Право та закони соціальної сфери	Правознавство Законодавство у соц. сфері Соціально-правовий захист дитинства Сімейне право Трудове право Права людини та їх захист Правові засади соціальної роботи Соціально-правовий захист дітей та молоді	Основи права Правове регулювання соціального забезпечення	Господарське право Правознавство Правове регулювання соц.конфл. Право соціального забезпечення Право в соціальній роботі (сімейне, трудове, адміністративне, господарське) Цивільне та сімейне право	Цивільне та сімейне право Правознавство Реалізація прав, свобод і обов'язків громадянина України Правові основи соціальної роботи Правове регулювання соціального забезпечення	Правове регулювання соціальної роботи Правознавство Права людини та шляхи їх захисту Права людини та верховенство права в сучасних реаліях	Основи права в соціальній роботі Галузеве законодавство в соціальній роботі Соціально-правове регулювання соціальних конфліктів у територіальній громаді Реалізація прав, свобод і обов'язків громадянина України
Конфлікти	Конфліктологія	Конфліктологія Соціальна конфліктологія і партнерство	Конфліктологія	Конфліктологія	Конфліктологія	Соціальна mediaція
Реклама, маркетинг		Рекламно-інформаційні технології	Рекламно-інформ. технології та інноваційні методики соц.роботи Рекламно-інформаційні технології	Рекламно-інформаційні технології Організація рекламної та PR-діяльності Основи маркетингу Основи соціальної реклами	Основи публічності і самопрезентації в соціальній роботі	Рекламно-інформаційні технології
Медицина та здоров'я	Основи соціальної медицини Основи медичних знань Вікова фізіологія Валеологія Медико-соціальна реабілітація людей з особливими потребами Соціально-медичний патронаж	Медико-соціальні основи здоров'я Основи реабілітології Основи медичних знань Пропедевтика психіатрії Сестринська справа Наркологія Медична психологія Медико-психологічне консультування Анатомія людини Фізіологія вищої нервової діяльності Медичне страхування Вікова фізіологія та скорона здоров'я Соціально-медичний патронаж	Вікова фізіологія та біологічні і медико-соціальні основи здоров'я Медико-соціальні основи здоров'я Соціальна психіатрія і наркологія	Валеологія і вікова фізіологія Основи медичних знань Медична реабілітація (лікувальна фізична культура) Медико-соціальні основи здоров'я Соціальна робота в сфері громадського здоров'я Моніторинг і оцінка в сфері громадського здоров'я Соціальна наркологія Соціально-медичний патронаж Анатомія людини Фізіологія вищої нервової діяльності Соціальна психіатрія Основи медсестринства Медичне страхування Домедична допомога Основи безпеки та біозахисту Медико-психологічне консультування	Соціальна медицина Соціальна робота у сфері охорони здоров'я Медичні аспекти соціальної роботи Громадське здоров'я	Основи медичних знань Медико - соціальні основи здоров'я Соціальна медицина Валеологія і вікова фізіологія
Міжнародні норми, методи соцроботи	Міжнар. співроб. та світ.досвід соцзахисту Соціальна робота в зарубіжних країнах	Міжнародне співробітництво у сфері соціальної роботи	Система соціального захисту дітей за кордоном	International Organizations and Social Work Світові системи соціального захисту Етика та міжнародні стандарти соціальної роботи Технології соціальної роботи у зарубіжних країнах Міжнародна соціальна робота Міжнародні організації	Соціальна робота за рубежом Міжнародний вектор соціальної роботи	Соціальна робота в зарубіжних країнах Світові системи соціального захисту Етика та міжнародні стандарти соціальної роботи

Профілактичні питання	Соціальна профілактика	Соціально-психологічна профілактика девіантної поведінки Формування здорового способу життя	Соціальна профілактика Соціально-педагогічна профілактика девіантної поведінки Соціально-педагогічна профілактика правопорушень	Запобігання домашньому насильству Формування здорового способу життя Соціально-психологічна профілактика девіантної поведінки Основи профілактики хімічних адикцій Соціальна профілактика та превентивна діяльність	Формування здорового способу життя	Основи профілактично-реабілітаційної роботи Профілактика жорстокого поводження з дітьми Основи здорового способу життя та фізичне виховання
Волонтерство	Волонтерство у соціальній роботі	Волонтерська діяльність	Підготовка та організація волонтерів	Волонтерська діяльність Підготовка та організація волонтерів	Волонтерська діяльність Підготовка та організація волонтерів	Основи волонтерства
Суміжні науки Психологія	Загальна психологія Вікова психологія Соціальна психологія Психологія особистості Психологічне консультування Психодіагностика та основи консультування Психол. тренінги Комунікативної свідомості Психологічна допомога в СР Основи психогігієни	Загальна та вікова психологія Психологія особистості Психологічна допомога в соціальній роботі Основи психоконсультації та психокорекції Соціальна психологія Суїцидологія Практична психологія в соціальній роботі Психодіагностика Психологія спілкування Психологія управління Основи міжособистісного спілкування Самоорганізація особистості	Психологія (загальна, вікова, соціальна) Основи реабілітації та психореабілітації фахівців соц. сфери Соціальна психологія Основи психодіагностики та психоконсультації Психологія особистості Загальна психологія Методи соціально-психолог. впливу Психологія праці Психологія особистості та психодіагностика Психологія фінансів Патопсихологія Практична психологія в системі соціальної роботи Психологічні основи соціальної роботи Основи дефектології та патопсихології	Психологія особистості Самоорганізація особистості Загальна психологія Загальна та вікова психологія Основи дефектології та патопсихології Психологічна допомога в соціальній роботі Основи психоконсультації Загальна психологія Перинатальна психологія Основи соціально-психологічного тренінга Загальна та соціальна психологія Суїцидологія Психологія спілкування Психологія управління Психологія реклами Основи дефектології та патопсихології	Психічне здоров'я та патологія Основи психологічного консультування та корекції Вікова психологія Соціальна психологія Психологічне консультування Психологія девіантної поведінки Психологічна безпека в соціальній роботі Соціально-психологічна реабілітація Професійна психологія фахівця соціальної сфери Психологія особистості	Психологія професійної діяльності Основи суїцидології Загальна та соціальна психологія Основи медичної психології Основи соціально-психологічного консультування Соціально-психологічне консультування різних груп отримувачів соціальних послуг Соціально-психологічне консультування військових та їх сімей

Для аналізу були використані всі програми по спеціальності Соціальна робота без спеціалізації, взяті по роках (Таблиця 2.2.21): 30, 54, 83, 1, 8, 74, 79, 138, 134, 129, 108, 65, 32, 12, 9, 33, 39, 55, 66, 75, 85, 104, 109, 130, 135, 139, 131, 136, 110, 111, 105, 103, 102, 96, 87, 89, 80, 76, 72, 67, 56, 57, 47, 40, 41, 45, 34, 22, 14, 10, 11, 16, 23, 24, 36, 42, 46, 48, 58, 60, 77, 81, 91, 95, 100, 106, 112, 113, 116, 132, 137, 140, 18, 25, 37, 43, 49, 59, 73, 78, 82, 101, 107, 114.

Створення таблиці відбувалось для кожного часового періоду (1990-2014, 2015-2016, 2017-2018, 2019-2021, 2022-2023, 2024) окремо через додавання до переліку предметів з ОП, взятої за основу, предметів з інших ОП, які відсутні у переліку. Таким чином відбувалось створення зведеної таблиці для всіх програм кожного періоду.

Для аналізу всі дисципліни були розділені на групи, які стосувалися предметів:

- загального розвитку (іноземна мова, інформаційні технології, українська мова та культура та ін.);

- професійної спрямованості (соціальної роботи, забезпечення та організації роботи соціальних служб);
- роботи у різних умовах та з різними категоріями споживачів;
- профілактики;
- проведення досліджень;
- суміжних напрямків (медицина, психологія, педагогіка, соціологія)
- права, законів та соціальної політики;
- міжнародної роботи;
- етичних стандартів;
- волонтерства;

У результаті аналізу отриманої зведеної таблиці 2.2.2.2 нами були відмічені наступні закономірності.

Предмети загального розвитку

Студентами спеціальності «Соціальна робота» стабільно вивчається українська мова з нахилом до професійної лексики. Обов'язковим предметом є Історія України та української культури. Предмети були введені з моменту появи спеціальності, як дань незалежності та розвитку самоідентичності українського народу.

Незважаючи на те, що з моменту проголошення самостійності пройшло більше 30-ти років, предмети продовжують вивчатися, що не відповідає сучасності. Українська – мова навчання з першого класу. Учні вчать історію та мову у школі. Викладання у ВНЗ також проходить державною мовою, тож специфічні терміни та назви студенти опановують на заняттях з кожного предмета. Тому у вузі, на напрямку не історичної та не філологічної освіти немає нагальної потреби вчити шкільні предмети.

Заглиблення у напрямок особливо помітне у перші роки, коли окрім перерахованих предметів вивчалися Українська література та Історія української державності. У останні роки, зважаючи на просування у ЄС, до переліку додані предмети, що роздивляються Україну як частину Європи.

Вивчення іноземної мови також постійна складова програм. Спочатку навчання зосереджене лише на англійській мові, як мові міжнародного спілкування, вивчаючи яку студенти зможуть знайомитись з науковими роботами закордонних спеціалістів. З часом перелік деякими вузами був розширений на вивчення спочатку польської, для працевлаштування у сусідній державі, та латини. Остання мова використовується у міжнародних класифікаціях переважно медичного та біологічного спрямування. Латина корисна при соціальній роботі у закладах охорони здоров'я, з інвалідами, наркозалежними, ВІЛ-інфікованими. З прийняттям курсу на Євроінтеграцію у 2019-му році окрім англійської почало допускатися вивчення мов Євросоюзу для професійного використання.

Вивчення інтернет-технологій супроводжувало студентів кожного року навчання. Спочатку це було знайомство зі світом технологій у вигляді Інформатики. Потім було додане більш спеціалізоване вивчення питання технологій саме у соціальній роботі. У 2022-гому році окремі вузи пропонують предмет Інтернет-супровід у професійній діяльності та вивчення комунікації через соціальні мережі. Це значний крок, який робить світ технологій ближче до реалій життя соцпрацівника. Слід зазначити, що потреба у подібних дисциплінах з'явилася ще у 2019-му році, з приходом Ковіду, що ще раз підкреслює затримку оновлення програм на 2-3 роки. Введення поняття цифрових технологій розширило можливості професійної реалізації через використання цифрового маркетингу, дизайну, соцмереж, гаджетів. Серед мінусів слід зазначити, що подібні предмети вивчаються не у кожному ВНЗ. Деякі вузи й надалі обмежуються Інформаційними технологіями в соціальній

роботі та знайомляться лише з програмами, які потрібні для обробки та збереження даних.

Серед інших дисциплін постійно вивчаються Філософія, Релігієзнавство, Фізична культура.

Хоча філософська думка й торкається питання суті життя, викладення предмету не несе практичної користі та не викладається з позиції застосування цих знань чи підходів у сучасності. Не займається дисципліна й формуванням світогляду. Тому є питання в потрібності цієї дисципліни з точки зору соціальної допомоги.

Релігієзнавство знайомить студента з відмінностями у поглядах, побуті та звичаях adeptів різних вірувань, які слід враховувати при роботі з цими клієнтами. Але з точки зору соціальної допомоги важливе значення мала б робота з жертвами сект, вивчення методів впливу на свідомість, які застосовують як офіційні так і заборонені течії. Питання реабілітації людей, які хочуть полишити общину, захист від тиску, погроз духовної смерті, самотність, подолання страхів – все це важливо вивчати, знайомлячись з питаннями релігії. Але жоден вуз з нашого переліку не пропонує предметів на кшталт Методи роботи та реабілітації жертв релігійних сект.

Найбільша кількість предметів загального розвитку спостерігалася у перших програмах. Вивчали Риторіку, Цивільну оборону, Всесвітню історію, Історію розвитку науки та техніки, Антропологію. Поступово перелік предметів переглядався та додавалися дисципліни корисні для професії, наприклад Людина в сучасному світі, Соціальна філософія, Культура ділового спілкування. У сучасних програмах цей перелік все більше скорочується, зосереджуючись на розвитку критичного мислення та логіки, вивчення тайм-менеджменту, вмінні чітко висловлювати думки усно й письмово та укріпленні здоров'я через фізкультуру. Але й досі у багатьох ОП присутньо багато предметів, які дуже віддалено дотичні до теми соціальної допомоги: Військова підготовка,

Журналістське розслідування, Іміджологія. Тому ми вважаємо, що вузам слід ретельно переглянути запропоновані предмети.

Дисципліни професійної спрямованості

Вивчення дисциплін соціального спрямування починається з Вступу у спеціальність. Це досить загальний предмет, який дає уявлення про те, чим займається соціальний працівник. На предмет відведено 45 лекційних та 45 семінарських занять при цьому наповнення програми повторює все, що буде вивчатися у всіх слідуєчих дисциплінах блоку. Через це виникає питання, чи потрібно вчити одне й теж саме чи головну інформацію про ціль спеціальності можна було вмістити у 5-10 ввідних лекцій?

Серед обов'язкових предметів, що вивчаються усі роки – історія, теорія, методи, техніки соцроботи, побудова системи соціальних служб та робота з різними категоріями клієнтів. Це базові знання, які потрібні при будь-якій спеціалізації. З часом кількість спеціалізованих предметів збільшується. Додаються основи консультування, реабілітації. З 2017 року додаються різноманітні тренінги та методики їх проведення, соціальний патронаж та інспектування.

Важливими напрямками, які вивчають соцробітники, є геронтологія, конфліктологія та проєктування. У останні роки вивчення конфліктології частіше замінюється або доповнюється предметом Медіація, як ефективним напрямком вирішення конфліктів. Проєктування також стає важливим розділом навчання, через впровадження ідеї проєктної роботи для вирішення актуальних проблем у соціальній сфері. Студенти вчать не тільки розробляти й втілювати проєкти але й знаходити джерела їх фінансування. Питання фандрайзингу замінило попереднє вивчення економічної теорії. Це показує зміщення акценту від загальної системи фінансування соціальної сфери до практичного вирішення питання фінансування без залежності від держави, що дає змогу реалізовувати корисні проєкти швидше.

З 2019-го року робиться акцент на груповій та індивідуальній роботі. Працівники зосереджуються на особистості. Піднімаються питання адвокації, гендеру та статі, які актуальні у Європі. У останні роки студенти говорять про соціальну інклюзію та безбар'єрність, моніторинг надання послуг та супервізію. Важливим кроком стала поява у 2024 році предмету Державні стандарти соціальних послуг (131), який хоч із запізненням та відобразив процес систематизації 2015-2017 та створення Класифікатора послуг у 2020-му році.

Окрім організації роботи соцслужб, їх структури та взаємозв'язку ОП поступово зосереджуються на питаннях менеджменту соціальної роботи. Студенти знайомляться з питаннями підбору персоналу та управлінні, включаючи й самоменеджмент та ведення документів.

Зміни 2023 року вимагають також коригування ОП. Додавання до спеціальності поняття «консультування» передбачає індивідуальну роботу з клієнтом для якої необхідні знання з психології, вміння оказувати психологічну допомогу, розуміти потребу клієнта, знаходити з ним спільну мову, вміння надихати. Бути знайомим з методиками реабілітації, знати та вдало підбирати соціальні послуги під конкретну потребу людини.

Нажаль ці зміни у галузі та назві спеціальності майже не відображені у складі ОП. Кафедри соціальної роботи перенесені у медичні факультети та інститути, що передбачає збільшення дисциплін медичного, психологічно-реабілітаційного напрямку та питань індивідуальних та групових консультацій. При цьому у наповненні програм предметів з консультації 1-2.

Робота у різних умовах та з різними категоріями споживачів

Усі роки навчання відрізняються різноманітням напрямлень роботи, які постійно розширюються. Почавши з інвалідів, наркозалежних, тяжкохворих, жінок легкої поведінки та людей похилого віку ОП поширили увагу на хоспісну допомогу, роботу з трудовими мігрантами, учасниками АТО, дитячими та молодіжними організаціями. Соцробітники опікуються питаннями дозвілля,

безпритульності та торгівлі людьми. Вчаться діяти у надзвичайних ситуаціях, допомагати жертвам насилля, родинам військових. Серед особливих предметів 2024 року – Соціальна інтеграція ветеранів війни. Це перший випадок, коли предмет націлений на підготовку спеціалістів до питань майбутнього, зосереджений на закінченні війни, яке ще не настало. Згідно ОП на допомогу можуть розраховувати:

- Інваліди
- Наркозалежні
- Віл-інфіковані
- Тяжкохворі та їх сім'ї
- Безпритульні
- Покинуті діти
- Жертви насилля
- Жертви торгівлі людьми
- Деадаптовані
- Старіючі
- Мігранти

Якщо порівнювати наповнення програм у зведеній таблиці 2.2.2.2 з прийнятими державними стандартами соціальних послуг [143], то становиться ясно, що введення предметів, що відображають надання послуги відбувається із запізненням, що можна побачити у Таблиці 2.2.2.3.

Таблиця 2.2.2.3

Зіставлення років прийняття Стандартів соцпослуг та появи відповідних предметів в ОП

1. Державний стандарт денного догляду (наказ Міністерства соціальної політики України від 30.07.2013 № 452)	2017 рік/2016 рік Соціальний патронаж: Соціально-медичний	11. Державний стандарт паліативного догляду (наказ Міністерства соціальної політики України від 29.01.2016 № 58)	2016 рік Хоспісна допомога
2. Стандарт надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми (наказ Міністерства соціальної політики України від 30.07.2013 № 458)	2015 рік Соціальна робота з протидії торгівлі людьми	12. Державний стандарт стаціонарного догляду за особами, які втратили здатність до самообслуговування чи не набули такої здатності (наказ Міністерства соціальної політики України від 29.02.2016 № 198)	2016 рік Соціально-психологічна робота опікунських закладах
21. Наказ Міністерства соціальної політики України від 06.05.2021 № 220 «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги перекладу жестовою мовою»;	Немає	13. Державний стандарт соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах (наказ Міністерства соціальної політики України від 31.03.2016 № 318)	2018 рік Соціальний супровід сім'ї
4. Державний стандарт соціальної послуги профілактики (наказ Міністерства соціальної політики України від 10.09.2015 № 912)	Існувала до введення закону Соціальна профілактика	14. Державний стандарт соціальної послуги соціальної інтеграції випускників інтернатних закладів (установ) (наказ Міністерства соціальної політики України від 29.06.2016 № 1067)	Не виокремлена
5. Державний стандарт соціальної інтеграції та реінтеграції бездомних осіб (наказ Міністерства соціальної політики України від 19.09.2013 № 596)	2019 рік Соціальна робота з бездоглядними та безпритульними	15. Державний стандарт кризового та екстреного втручання (наказ Міністерства соціальної політики України від 01.07.2016 № 716)	2019 рік Соціальна робота в умовах надзвичайних ситуацій
6. Державний стандарт догляду вдома (наказ Міністерства соціальної політики України від 13.11.2013 № 760)	2015 рік Соціально-психологічна допомога інвалідам Для дітей немає	16. Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медиації) (наказ Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 № 892)	2024 рік Соціальна медіація
7. Державний стандарт підтриманого проживання бездомних осіб (наказ Міністерства соціальної політики України від 03.04.2015 № 372)	2017 рік Соціальний патронаж	17. Державний стандарт соціальної послуги соціального супроводу при працевлаштуванні та на робочому місці (наказ Міністерства соціальної політики України від 21.09.2016 № 1044)	2018 рік Соціальна робота у сфері зайнятості
8. Державний стандарт соціальної адаптації (наказ Міністерства соціальної політики України від 18.05.2015 № 514)	2019 рік Регулювання адаптивних процесів у соціальній роботі	18. Державний стандарт соціального супроводу сімей, у яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування (наказ Міністерства соціальної політики України від 11.08.2017 № 1307)	2019 рік Соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми.
9. Державний стандарт соціальної послуги консультування (наказ Міністерства соціальної політики України від 02.07.2015 № 678)	2016 рік Основи консультування	19. Наказ від 17.12.2018 № 1901 «Про затвердження Державного стандарту соціальної реабілітації осіб з інтелектуальними та психічними розладами»	2016 рік Основи реабілітації
10. Державний стандарт соціальної послуги представництва інтересів (наказ Міністерства соціальної політики України від 30.12.2015 № 1261)	Не виокремлена	20. Наказ Мінсоцполітики від 07.06.2017 № 956 Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги підтриманого проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю	2016 рік Соціально-медичний патронаж

З таблиці видно, що поява Стандарту в дуже рідких випадках (2 з 20) співпадає з введенням предмету в рамках якого розглядається ця послуга рік у рік. У трьох випадках схожий предмет існував до того, як був прийнятий стандарт. В інших 15 випадках появу предмету відтерміновано на 1-3 роки, або його немає зовсім (3 випадки). У 90% випадків предмет не напряму відповідає назві послуги, а лише частково співпадає за значенням. Деякі предмети, як наприклад «Соціальна робота з бездоглядними та безпритульними» не є частиною всіх програм періоду, а присутня лише в одній ОП. Тому програмам потрібне чітке зіставлення переліку послуг та наявних стандартів послуг таким чином, щоб всі послуги викладалися соціальним робітникам у повному обсязі. Дуже мало уваги приділено представництву інтересів, інтеграції випускників інтернатів, перекладу жестовою мовою, підтриманому проживанню безпритульних, реабілітації осіб з психічними розладами.

Багато часу майбутні соцпрацівники присвячують вивченню сімейних питань. Але якщо раніше акцент робився на створенні та підтримці

благополучної сім'ї, як осередка виховання здорових дітей, то в останні роки більший акцент робиться на роботі з неблагополучними випадками. Мова йде про домашнє насильство, жорстоке поводження, дітей, позбавлених піклування, створення ДБСТ та прийомних сімей. Робота з сім'єю, дітьми та молоддю майже єдиний предмет, який з 2017-го року вивчається скрізь та має превентивний акцент. З одного боку програми дійсно отримали предмети, які потрібні при соціальній роботі, як, наприклад, Соціальний супровід сімей. З іншого втрачений взірець, розуміння, як потрібно бути. На наш погляд таку дисципліну як Основи родинного виховання та Сім'єзнавство повинні викладати не тільки соціальним працівникам а й у більш широкому колі.

Починаючи з 2015 року у навчанні з'являється та поступово збільшується кількість предметів, що стосуються роботи в громаді. Соціальних працівників готують для допомоги мешканцям певного співтовариства.

Превентивна робота

Превентивна робота, яку вивчають соціальні працівники, спочатку була представлена одним предметом Соціальна профілактика. Поступово до нього почала додаватися превентивна робота для попередження певних проблем. Наприклад, профілактика девіантної поведінки, хімічних залежностей, домашнього насильства. Але введення цих предметів було хаотичним та могло не зберігатися у програмі при наступному оновленні. На сьогодні ці дисципліни поодинокі викладаються у різних вузах, тому студенти не мають змоги ознайомитись з ними разом та пройти ґрунтовну освіту з теми профілактики.

Серед позитивних змін можна відмітити введення предмету Формування здорового способу життя, який закріпився майже у всіх навчальних ОП.

На наш погляд розділ превентивної роботи занадто малий. В країні загалом, та у соцробітників не виробляється поняття системи профілактичної роботи, яка може значно зменшити розвиток реальних проблем та відхилень й важких наслідків потрапляння у складні життєві обставини.

Проведення досліджень

Науково-дослідна робота обов'язкова частина навчання бакалаврів. Тому у програмах постійно присутні Основи наукових досліджень та Методика досліджень у соціальній сфері. Найбільш глибоко питання досліджень вивчалось студентами у 2019-2021 роках, коли до звичних предметів були додані експериментальні та соціально-педагогічні дослідження. Також студенти вивчали логіку наукового пізнання для правильної побудови ходу експерименту. В останні роки напрямок набирає більш практичної спрямованості. Студенти вивчають не просто методики, а й організацію досліджень та основи академічного письма для фіксації результатів. Занепокоєння викликає зменшення уваги науковому напрямку у програмах 2024 року. У деяких програмах вивчається лише один предмет цього напрямку. Наприклад: Методи та організація соціальних досліджень чи Дослідницька діяльність в соціальній роботі. При цьому кількість практично виконаних наукових робіт за час навчання також не збільшується і складається з курсової та атестаційної роботи.

Суміжні напрямки (медицина, психологія, педагогіка, соціологія)

Студенти соціальної роботи вивчають багато предметів, які стосуються медицини, психології та педагогіки і не завжди ці знання дійсно необхідні соціальному працівнику.

Спочатку з медичної сфери майбутні соцпрацівники вивчали основи, які давали уявлення про здоров'я та вікові зміни, принципи реабілітації та медичний патронаж. Але згодом поряд з новими необхідними предметами цієї сфери, як-то Медичне страхування, Наркологія чи основи Медико-психологічного консультування, з'явилися предмети більше розраховані на медичного, а не соціального працівника: Сестринська справа, Фізіологія вищої нервової діяльності, Анатомія людини. Це перевантажувало студентів.

Найбільш широкий перелік предметів медичного спрямування спостерігається у 2019-2021 році. Більшість з них знаходяться на перетині двох наук. Це громадське здоров'я, медична реабілітація, домедична допомога, соціальні психіатрія та наркологія.

У сучасних програмах медичні знання даються лише у якості основ та робиться нахил на сферу охорони здоров'я та здоровий спосіб життя. Це робить знання соцпрацівника більш поверхневими.

Психологія настільки тісно переплетена з соціальною роботою, що у переліку ОП завжди було багато дисциплін цього спрямування. Починаючи від загальної, соціальної та вікової психології до Психології реклами. Вивчаються як специфічні напрямки, наприклад Пренатальна психологія, так і загальні як-то Психодіагностика, Психокорекція, Основи психопатології.

Не менш насичений напрямок педагогіки, де налічується до 15 різних предметів, які стосується патронажу, інклюзії, гувернерства, корекції, виховання, запобігання та роботи з неповнолітніми.

Якщо кількість предметів з психології та педагогіки збільшувалась, то із соціологією навпаки. Спочатку предмет був обов'язковою частиною навчання, а соціальна робота відносилась до соціологічної галузі. Студенти знайомились з методами соціології та різними напрямками цієї науки. Поступово відбулося розмежування предметів та згодом майбутні соцробітники вивчали лише Загальну соціологію, яку зараз можуть викладати взагалі у вигляді окремих частин, наприклад, соціальних ролей.

Права, закони та соціальна політика

Знання законів соціальної сфери обов'язкове для роботи соцпрацівника. Обов'язковим предметом перших програм було Правознавство. До 2015-го року студенти вивчали різні види права: трудове, сімейне, по захисту дитинства, соціальні закони та постанови і цей перелік тільки розширювався. У 2017-му було додане адміністративне, господарське, цивільне право та правове

вирішення конфліктів. Поступово увага зміщується у бік прав людини та їх захисту, а широкий перелік дисциплін об'єднується у один більш ємний предмет Галузеве законодавство у соціальній роботі. Таке узагальнення допомагає чітко та структуровано вивчити всі необхідні напрямки. Питання є лише до наповнення програм та своєчасного їх оновлення, зважаючи постійні зміни у законодавстві.

Політологія ще один з загальних предметів, який вивчався на одному рівні з Правознавством. Більш сучасним предметом, який доданий у ОП є Соціальна політика.

Міжнародна робота

Спочатку міжнародна соціальна робота вивчалася у розрізі співробітництва між соціальними інститутами країн. Прийняття курсу на зближення із Європою, спонукало українські вузи вивчати європейські підходи та методи соціальної роботи. Тому у ОП обов'язково присутній один з предметів стосовно стандартів роботи чи побудови та технологій допомоги у ЄС. При даному підході Україна виступає у ролі реципієнта, який вчиться та рівняється на досягнення Заходу. Відсутність елементу рівного партнерства залишає згубне враження про розвиток нашої власної науки та досвіду.

Етичні стандарти

Питання етики завжди піднімалися під час навчання соцпрацівників. Поряд зі знаннями моральні засади є частиною професії оскільки спеціаліст має справу з емоційними істотами. З часом окрім Етики соціальної роботи до переліку додалися біоетика, медична етика, етика сім'ї.

Волонтерство

Предмети, пов'язані з волонтерством, закріпилися у програмі навчання з 2015-го року, хоча закон був прийнятий у 2011-м. У навчанні соціальних робітників волонтери роздивляються з точки зору додаткових помічників, яких треба навчитися залучати та організовувати. З цього ж періоду одиничні вузи

пропонують студентам пройти волонтерську практику, відчувши себе у якості волонтера. На наш погляд такої поодинокі практики недостатньо. Студенти соціальної роботи під час навчання повинні отримати практику волонтерства у різних напрямках і практикувати таку діяльність регулярно.

Висновок: У перших програмах періоду багато предметів загального профілю. Наявність єдиного Державного стандарту допомагає підтримувати високий рівень знань спеціалістів з вищою освітою та гарантує освіченість, різнобічність, культуру фахівця. Нахил навчання вказує, що найперше місце соціального працівника передбачається на підприємстві. Він допомагає налагоджувати соціальний клімат в колективі, вирішувати конфлікти та сприяти більшому прибутку. Спеціалісти вивчають економіку, право, трудові відносини і таке інше.

У 2000 акцент зміщується на сім'ю, молодь та роботу з дітьми. Погляд соціальних працівників зміщується на майбутнє. Вирішення соціальних проблем починається з допомоги найменшому осередку суспільства, а формування здорового щасливого життя з виховання з малечку. У програмах превалюють предмети пов'язані з сімейною тематикою, превентивною роботою, а також напрям здоров'я, валеології.

Поступово з'являється момент глобалізації. Соціальний працівник виступає у ролі керівника соціальними процесами, дослідника змін у суспільстві. Він опікується громадою. Його роль у прагненні добробуту для всіх її членів.

Найбільш активно програми починаються змінюватися у 2019-му році. З'являється різноманіття у предметах вільного вибору. Студент може вивчати методи роботи з широким переліком осіб. Розквітають спеціалізації у середині спеціальності. Хоча поняття спеціалізацій було введено в 2014-му році, в перших ОП вони мало використовувалися. Тільки напрям Соціальний педагог

був розповсюджений завжди. Основні спеціалізації стосуються психології, міжнародних проєктів та волонтерської діяльності. Поява нових програм завжди пов'язана зі змінами у законодавстві. Наприклад, інклюзивні класи були зазначені Законом «Про освіту» 2017-го року, що стало причиною появи програми «Соціальна педагогіка у сфері інклюзії». З початком воєнних дій на Донбасі міжнародні благодійні фонди почали проводити різноманітні проєкти допомоги, що стало причиною виникнення програми «Міжнародні соціальні проєкти та волонтерська діяльність». При цьому явно видно, як реакція на зміни у суспільстві відображається змінами у програмах вузів мінімум на 2 роки пізніше. Тобто відбувається відстрочення появи необхідних предметів у навчанні та спеціалістів затребуваного профілю. До відтермінування початку навчання на 2 роки слід додати ще 4 роки навчання. При цьому реагують на зміни не всі, а лише 1-2 вузи. Деякі зовсім не міняються, пропускаючи важливі події у суспільстві та соціальному законодавстві.

З 2019 року до багатьох описів програм додається формування навичок психологічного консультування. Зближення з європейською освітою видно у напрямку розвитку англійської мови. Деякі вузи частину предметів викладають англійською, наприклад Києво-Могилянська академія, Міжнародний університет розвитку людини «Україна». Провідні вузи адаптують програми дисциплін до світових вузів та вимог роботодавців. З'являється акцент на практичне спрямування. Введення інтерактивних методів та ситуаційного моделювання. Деякі ВНЗ проводять виїзні заняття на базах соціальних установ.

З 2021 року акцент робиться на індивідуальну роботу: діагностику, ведення випадків, корекцію, реабілітацію, інклюзивну роботу в освіті. Збільшується час на вивчення інновацій та проєктування. Вводяться предмети, що стосуються ринкових відносин, управління фінансовими та прибутковими проєктами.

Поряд з цим програми не завжди відповідають потребам суспільства. Наприклад під час початку бойових дій на Донбасі з'являється багато біженців та ВПО, однак робота з ними ніяк не відображена у програмах. Тільки окремі вузи у 2016-му та пізніше ввели предмет з допомоги учасникам АТО і лише з 2019-го допомогу біженцям. В предметах загального циклу дисципліни, що викладалися з радянських часів, як-то Політологія, Філософія, Економічна теорія, Інформатика. Деякі ВНЗ зберігають їх багато років поспіль.

Українська мова та Історія України – це предмети для мовного або історичного факультету. Вони вивчаються у школі багато років і додавання цих предметів у програму має більш політичне спрямування ніж реально необхідне. Причому у більшості вузів ці предмети вивчаються на рівні екзаменів. А більшість предметів вільного вибору, які мають суто професійне спрямування вивчаються на рівні заліків.

Спостерігається недостатність практичної підготовки майбутніх спеціалістів. У порівнянні з кількістю теоретичного навчання більшість вузів пропонує 3-4 практики, які продовжуються від 2 до 4 тижнів, що складає 3 місяці з 4 років навчання. Лише один вуз з усіх досліджених пропонує 8 варіантів практики – Луганський національний університет ім. Т. Шевченко. Ці практики допомагають отримати знання з реабілітації, організації дозвілля, роботи з різними категоріями клієнтів на базі різних установ державного та недержавного підпорядкування. Саме такого підходу не вистачає у сучасній підготовці соціпрацівників.

У 2023 році соцробота отримала назву «Соціальна робота та консультування» та була перенесена в галузь Охорона здоров'я та соціальне забезпечення. Зважаючи на зміни назви спеціальності, слід відмітити, відсутність реакції у наповненні програм. Лише одиничні ВНЗ зробили нахил на напрямку консультування через такі предмети як: Соціально-психологічне консультування різних груп отримувачів соціальних послуг та Соціально-

психологічне консультування військових та їх сімей. Із приблизно 50-ти предметів за навчання, консультування присутнє лише у вигляді максимум 1-3 предметів. Однак це все ще фрагментарні предмети, які зустрічаються не у всіх ВНЗ.

Лише у трьох програмах з 44 присутні предмети, що стосуються роботи з постраждалими від воєнних дій. Зважаючи на масштабність проблеми, яка торкнулася та понівечила судьби майже всіх українців у всіх освітніх програмах має бути якщо не нахил, то предмет, який стосується подібної допомоги.

В інших навчальних закладах суттєвих змін програм не відбулося.

Серед унікальних та незвичних предметів, які з'явилися у програмах 2024 слід відмітити зелену соціальну роботу, яка стосується питань екології та навколишнього середовища. У 2024-му році відбувається скорочення практичної частини, що має негативні тенденції у відношенні до якості навчання соціальних робітників. Багато вузів викладають предмети дистанційно із застосуванням інтернету та програм комунікації. У наповненні програм спостерігається заглиблення у професійну сферу з відмовою від надо загальних предметів.

2.2.3 Види спеціалізацій та основний фокус цих програм

Кожен вуз додавав у ОПП власний погляд та розробки. Кількість варіацій спеціалізації поступово збільшувалась з кожним роком. Так, на початку періоду їх було усього 2, тоді як у 2023-2024 роках налічувалося до 9-ти спеціалізацій (Таблиця 2.2.3.1). У 2024 році більшість вузів, що започаткували спеціалізації раніше, продовжили свої програми з внесенням деяких змін. До них додалися вузи, що раніше пропонували «Соціальну роботу» без спеціалізації, а з 2024-го перейшли на більш вузьке направлення у зв'язку з конкуренцією. Наприклад, Херсонський національний технічний університет, Криворізький державний педагогічний університет, ПНПУ імені В. Г. Короленка. Кількість ВНЗ, що

пропонують навчання соціальної роботі, збільшується у геометричній прогресії. У 2024-му році таких вузів 113, тому навчальні заклади шукають можливість виділитися та привернути увагу студентів сучасними програмами.

Таблиця 2.2.3.1 Порівняння видів спеціалізацій по роках

Рік	2015-2016 (А)	2017-2018 (В, С)	2019-2021 (D, E, F)	2022-2023 (G, I)	2024 (H)
Спеціалізації	-Соціальна робота без спеціалізації (30, 54, 83) -Соціальна педагогіка (26)	-Соціальна робота без спеціалізації (1, 8, 74, 79, 138, 134, 129, 108, 65, 32, 12) -Соціальна педагогіка (2, 31, 44, 133) -Міжнародні соціальні проекти та волонтерська діяльність (118)	-Соціальна робота без спеціалізації (9, 33, 39, 55, 66, 75, 85, 104, 109, 130, 135, 139,131, 136, 110, 111, 105, 103, 102, 96, 87, 89, 80, 76, 72, 67, 56, 57, 47, 40, 41, 45, 34, 22, 14, 10, 11) -Соціальна педагогіка (3, 13, 15, 35, 50, 61, 93, 124) -Міжнародні соціальні проекти та волонтерська діяльність (119, 120) -Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія (84, 86, 88) -Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг (7) -Соціальна педагогіка у сфері інклюзії (21) -Управління міжнародними проектами та програмами (20) -Соціальна педагогіка. Соціально виховна робота (27)	-Соціальна робота без спеціалізації (16, 23, 24, 36, 42, 46, 48, 58, 60, 77, 81, 91, 95, 100, 106, 112, 113, 116, 132, 137, 140) -Соціальна педагогіка (17, 29, 51, 52, 62, 63, 97, 115) -Міжнародні соціальні проекти та волонтерська діяльність (121, 122) -Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія (90, 92) -Соціальна педагогіка. Соціально-виховна робота (28) -Соціальна педагогіка у сфері інклюзії - Соціальна та молодіжна робота (69, 70) -Соціальна робота. Управління соціальними проектами та волонтерство (125, 126) - Соціально-психологічна реабілітація (4) -Соціальна адвокатура (117)	-Соціальна робота без спеціалізації (18, 25, 37, 43, 49, 59, 73, 78, 82, 101, 107, 114) -Соціальна педагогіка (99, 64, 59, 53, 38, 19) -Міжнародні соціальні проекти та волонтерська діяльність (123) -Соціальна робота та консультування (128) -Менеджмент соціальної роботи (68) -Соціальна реабілітація. Повоєнна адаптація (98) -Соціально-психологічна реабілітація (5) Соціальна і психологічна робота в громаді (94) - Соціальна робота. Управління соціальними проектами та волонтерство (127) - Соціальний бізнес та соціально-економічна безпека (6) -Соціальна і молодіжна робота (71)

Соціальна робота

Номери програм: 30, 54, 83, 1, 8, 74, 79, 138, 134, 129, 108, 65, 32, 12, 9, 33, 39, 55, 66, 75, 85, 104, 109, 130, 135, 139,131, 136, 110, 111, 105, 103, 102, 96, 87, 89, 80, 76, 72, 67, 56, 57, 47, 40, 41, 45, 34, 22, 14, 10, 11, 16, 23, 24, 36, 42, 46, 48, 58, 60, 77, 81, 91, 95, 100, 106, 112, 113, 116, 132, 137, 140, 18, 25, 37, 43, 49, 59, 73, 78, 82, 101, 107, 114

Географія: Луганськ, Харків, Одеса, Маріуполь, Слов'янськ, Кам'янець-Подільський, Київ, Дніпро, Херсон, Львів, Івано-Франківськ, Ужгород, Полтава

Програми прикладної орієнтації з опорою на сучасний досвід соціальної роботи, актуальний для теперішніх соціокультурних умов з акцентом на європейському досвіді та зв'язках України зі світом. Головна мета забезпечити ріст особистості, як в професійному так і у соціальному плані, випустити культурну, освічену та грамотну людину. Забезпечити здатність до самоосвіти, адаптивність, мобільність. Спеціаліст вивчає особистості, родини та громади,

які потребують допомоги. Вчиться забезпечувати потреби, права та інтереси людини, як головної цінності. Застосовує методи та теорії для вирішення складних питань як у суспільстві, так і у житті окремої людини, підтримує тих, хто у складних обставинах, шукає шляхи виходу з застосуванням ресурсів особистості та соціальної установи. Виконує функції соціального забезпечення. Вивчає питання адаптації та інтеграції індивіда у суспільство. Поєднує теоретичні засади та роботу з різними вразливими групами. Надає кваліфіковану допомогу, виступаючи як посередники між суспільством та людиною чи сім'єю, щоб створити позитивні, гармонійні відносини, відновити соціальне функціонування клієнтів. Навчається розробляти проекти. Бути організатором, представником, дорадником, та використовувати можливості соціальних інституцій для встановлення добробуту.

Соціальна педагогіка

Номери програм: 26, 2, 31, 44, 133, 3, 13, 15, 35, 50, 61, 93, 124, 17, 29, 51, 52, 62, 63, 97, 115, 99, 64, 59, 53, 38, 19

Географія: Бердянськ, Івано-Франківськ, Київ, Кам'янець-Подільський, Кривий Ріг, Ізмаїл, Харків, Одеса, Дрогобич, Луцьк

Програма вивчає теорію та практику як соціальної роботи так і педагогіки. Студенти знайомляться із законодавчою базою, інноваціями та роботою установ соціальної сфери. Вивчають практичні аспекти та соціально-педагогічні концепції. Передбачається, що фахівці будуть займатися складними питаннями соціальної сфери та підтримкою різних соціальних груп. Це будуть спеціалісти з соціалізації особистості та виховання в соціумі, прищеплення культурних цінностей. Студентів вчать працювати з дітьми, молоддю та дорослими у різних ситуаціях, надавати комплексну підтримку. Програма надає спеціальні педагогічні компетентності для роботи з соціалізації та інтеграції, провадження соціально-педагогічної роботи у навчальних закладах.

Соціально-психологічна реабілітація (Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023)

Готує фахівців, які здатні впроваджувати сучасні методи та інноваційні технології роботи. Програма вивчає соціальний добробут та що на нього впливає. Студентів готують до дослідної, наукової, аналітичної, управлінської роботи. Вміють вирішувати соціальні питання через дослідження та інновації. Проводити реабілітаційні заходи.

Міжнародні соціальні проєкти та волонтерська діяльність (КПІ ім. Сікорського, Київ, 2018)

Програма ґрунтується на міжнародному досвіді та реаліях розвитку соцроботи в Україні. Її мета підготувати спеціаліста для розв'язання складних задач та здатного до самоосвіти. Програма була представлена у 2019-му та не була атестована, бо у наповненні не було спеціалізованих предметів із заявленим нахилом. Акредитація відбулася через 2 роки. В меті програми була зазначена підготовка фахівця, зданого створювати та реалізовувати програми як українського так і міжнародного значення з використанням сучасних технологій для забезпечення гідного супроводу та підтримки потребуючих. Студенти навчаються наданню правового захисту та запобіганню виключення осіб з соціального життя. Прагнуть досягнення суспільного благополуччя. Вміють використовувати сучасні програмні продукти соціальної сфери.

Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія (Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, 2019)

Мета програми підготувати спеціаліста широкого профілю, який має підвищені можливості працевлаштування. Такий спеціаліст здатен вирішувати одночасно соціальні, психологічні та педагогічні проблеми, через що зростає якість допомоги. Студент вивчає все, що стосується особистості, її соціалізації,

знайомиться з правами людей, вчиться надавати підтримку тим, хто у складних обставинах. Студенти вчаться роботі у соціальних установах, виконувати керуючі, розпорядчі, організаційні функції. Вивчають законодавство, інформаційно-комунікативні засоби. Навчання поєднує теорію і практику для керування соціальними процесами та створення добробуту в країні.

Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг (Хмельницький національний університет, 2020)

Головна задача спеціаліста - розв'язувати складні соціальні та педагогічні проблеми методами коучингу. Програма базується на сучасному досвіді діяльності коуча, соціального педагога, новітніх досягненнях у соціальній роботі як українських, так і зарубіжних. Висвітлює актуальні аспекти у вибраному напрямку діяльності.

Соціальна педагогіка у сфері інклюзії (Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Київ, 2020)

Фокус програми на роботі з різними категоріями клієнтів з особливою зосередженістю на роботі з клієнтами з особливими потребами. Робота відбувається у спеціалізованому інклюзивному просторі або освітньому інклюзивному просторі. Акцент зроблений на допомозі пристосування людини до середовища, подовження її життя та його якості. Вивчення аспектів, що впливають на поведінку людей. Програма передбачає навчання у інклюзивних групах, тобто глибокий практичний досвід.

Управління міжнародними проєктами та програмами (Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Київ, 2020)

Програма передбачає роботу з інвалідами, людьми потребуючими інклюзивного простору, створення програм для такої категорії людей. Розвиток комунікативних компетентностей, розуміння теорії та практики ведення

соціального бізнесу, комерціалізації, ведення PR діяльності. Студенти отримають вміння організувати соціальні дослідження для створення проєктів і розв'язання складних соціальних питань у суспільстві.

Соціальна педагогіка. Соціально-виховна робота (Східноєвропейський національний університет ім. Л. Українки, Луцьк, 2020)

Програма ставить на меті підготувати соціальних педагогів та педагогів організаторів, які зможуть працювати в різних соціальних установах, займатися соціально-виховною роботою. Студентів навчають практичній роботі у громаді з різними категоріями споживачів, надання правової допомоги, підтримки. Спеціалісти зможуть розв'язувати складні соціальні питання в освітній сфері. Відбувається вивчення груп ризику, методів роботи, консультування та інспектування, індивідуального підходу на підставі міжнародного досвіду.

Соціальна та молодіжна робота (НТУ "Дніпровська політехніка", 2022)

Програма націлена на підготовку фахівців з соціальної та молодіжної роботи, які здатні вирішувати складні та типові завдання у галузі, спираючись на людські та національні цінності, та сприяючи становленню суспільства майбутнього через креативний підхід до виконання своїх обов'язків. Студенти вчаться розв'язувати питання, використовуючи теорії та методи соцроботи, дотримуватися етичних норм та стандартів молодіжної роботи. Фахівці спеціальності завжди готові вчитися та опановувати нові знання, щоб швидко адаптуватися до соціальних, культурних та економічних змін.

Соціальна робота. Управління соціальними проєктами та волонтерство (Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Ізмаїл, 2022)

Серед компетенцій фахівців передбачається розробка механізмів для виходу зі складних та кризових ситуацій. Вирішення проблем суспільства через створення й управління проєктами та волонтерськими ініціативами. Студенти вивчають сучасні методи кваліфікованої допомоги, волонтерського менеджменту, методики оцінювання окремих індивідів та соціальних груп,

вчатися користуватися програмним забезпеченням та інформаційними ресурсами. У програмі відбувається імплементація світового досвіду у сучасні реалії соціальної роботи. Результатом навчання стає застосування проектного підходу для волонтерських ініціатив та вирішення практичних задач.

Соціальна адвокація (Київський столичний університет Б. Грінченка, 2023)

Мета програми навчити майбутнього спеціаліста захищати інтереси та права людей різних вразливих груп та робити кроки для зростання соціального добробуту. Студенти вивчають методи та шляхи розширення й відновлення соціального функціонування осіб, використовуючи для цього економічні, соціологічні, педагогічні методи. Навчання відбувається у діалоговому, навчально-пошуковому та інтерактивному стилі з метою виховання здатності аналізу та пошуку рішень складних задач.

Соціальна робота та консультування (Одеський національний економічний університет, 2024)

Програма була розроблена відразу після внесення змін у Перелік спеціальностей та дає уявлення про роботу сучасного спеціаліста з соціальної роботи, який у виконанні своїх обов'язків спирається на Державні стандарти послуг, міжнародні етичні норми та сучасні методи соціальної допомоги. Програма охоплює роботу з групами, окремими особами та роботу над вирішенням складних соціальних питань загального масштабу. Студенти вчатися застосовувати на практиці набуті теоретичні знання, проводити дослідження й впровадження їх результатів у систему допомоги. Програма враховує особливості та сучасні напрямки соціальної політики країни.

Менеджмент соціальної роботи (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2024)

Програма зосереджена на вивченні управління та менеджменту. Заглиблюється у соціологічні процеси та дослідження. Використовується

міждисциплінарний підхід. Спеціалістів готують для вирішення прикладних завдань, які виникають у соціальній сфері. Вчать виконувати роботу з проєктами та організаційними питаннями. Навчання допомагає ефективно планувати та мати загальне бачення, обирати вірне направлення руху задля благополуччя клієнтів. Програма передбачає зустрічі з фахівцями соціальної сфери та обговорення практичних питань з організації роботи, використання проблемних лекцій та практик. Присутні елементи дистанційної роботи.

Соціальна реабілітація. Повоєнна адаптація (ПНПУ імені В. Г. Короленка, Полтава, 2024)

Програма націлена на підготовку фахівців для соціалізації та включення у цивільне мирне життя людей, які пережили війну. Фахівці будуть працювати з колишніми військовими, їх сім'ями та мирними жителями, які постраждали фізично, психологічно та матеріально. Можливості спеціаліста включають кваліфіковану допомогу окремим особам та громадам. Серед вмінь, які отримують студенти навички консультивання, управління, комунікації, реабілітаційні методики.

Соціально-психологічна реабілітація (Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024)

Напрямок акцентує увагу на психологічних аспектах соціальної роботи. Студенти вивчають прийоми реабілітації, методику надання соціальної допомоги, проведення соціологічних досліджень. Програма готує фахівців, які сприяють поверненню та інтегруванню травмованої особистості у суспільне життя, шляхом використання спеціальних технік та психологічних прийомів, що поєднується з суто соціальною роботою. До навчання залучаються роботодавці, які допомагають студентам зрозуміти потреби ринку. Це відкриває шляхи до вдалого працевлаштування. В процесі навчання майбутні фахівці долучаються до волонтерської роботи.

Соціальний бізнес та соціально-економічна безпека (Херсонський національний технічний університет, Херсон-Хмельницький, 2024)

Нахил ОП стосується дослідження та управління соціально-економічними процесами. Спеціалістів готують для відкриття власного бізнесу у сфері соціальної допомоги, реалізації проєктів відповідного спрямування задля економічної безпеки незахищених верств громадян. Програма орієнтована також на питання інклюзії, піклування особами з зони ризику виключення з соціального життя для збереження єдності та толерантності у громаді.

Висновок: Головний розріз програм стосується педагогіки, психології та ведення проєктів. У виділенні спеціалізації прослідковується дві причини. Перша – бажання поєднати у одному навчанні максимум напрямлень, щоб розширити можливість працевлаштування випускників. Наприклад, «Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія» чи «Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг». Таким чином вузи намагаються поєднувати декілька суміжних професій. Це викликає питання, чи може вуз якісно підготувати такого різнопланового спеціаліста. Друга причина: ріст професійних ніш для соціального робітника, через що ВНЗ обирають вузьке направлення, щоб найглибше зануритись у якусь конкретну сферу і підготувати професіонала. Прикладом такого вбору може бути «Соціальна адвокація» та «Соціальна педагогіка у сфері інклюзії». В цьому випадку, якщо набір предметів підібраний якісно, може вийти справжній фахівець, але питання в тому, чи достатньо робочих місць саме для такої вузької спрямованості. Тому вузам постійно доводиться балансувати між загальним, базовим рівнем навчання та більш глибоким зануренням у якусь область.

Згідно з проведеним аналізом звуження направлення обирають вузи крупних міст: Київ, Дніпро, Івано-Франківськ, Одеса. Кількість студентів, зацікавлених у вивченні лише однієї ніші, менше. У великих містах ВНЗ не

відчувають проблеми з наповненістю груп, що дозволяє їм варіювати ОП частіше, ніж вузам з невеликих міст.

2.2.4 Практична підготовка

Середня кількість практик, які пропонують вузи зазвичай 3-4, які поділяються на навчальні та виробничі (80, 81). Ця кількість характерна незалежно від року створення програми.

Спостерігається поступове збільшення практичного компонента з 2-3 практик у перші роки існування спеціальності, до 3-4 у 2015-2018 роки та 4-5 у 2019-2023. Тенденція відображає прагнення до практичного навчання. Але навіть при такому рості практичного компонента тренувань недостатньо. Теоретичний компонент значно переважає. Загальна кількість практики складає не більше 4 місяців за 4 роки.

У назві практик після 2019-го можна побачити різноманіття. Якщо раніше виділяли навчальну, ознайомчу, виробничу, то потім з'являються: мовна, технологічна, волонтерська, стажерська, соціально-психологічна. Практики плануються на базі соцобесів, Центрів соціальної допомоги, Центрів по роботі з молоддю. Волонтерські тренування пов'язані з благодійними організаціями (91, 92). У ОП 2024 року кількість практик різко знизилась до 3, що вірогідно пов'язано з дистанційним навчанням, під час якого виробничі практики проблематичні. Це демонструє тенденцію до погіршення рівня вмінь майбутніх спеціалістів через дистанційне навчання.

Порівняння практик по роках можна побачити у Таблиці 2.2.4.1

Таблиця 2.2.4.1

Порівняння практичного компонента по роках

1990-2014	2015-2016	2017-2018	2019-2021	2022-2023	2024
Кірово-Могиллянська Академія (1999) 1 Навчальна практика 2 Виробнича практика ЧНУ ім. П. Могили (2010) 1 Оснійомча 2 Виробнича І 3 Виробнича ІІ ЧНУ ім. П. Могили (2014) 1 Оснійомча 2 Виробнича І 3 Виробнича ІІ	Харківський національний медичний університет (2016) 1 Оснійомча практика 2 Виробнича практика 3 Виробнича практика (за спеціальністю) Бердянський державний педагогічний університет (2016) 1 Професійно-орієнтована (навчальна) 2 Практика в соціальних службах (виробнича) 3 Практика в територіальних центрах соціального обслуговування населення Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (2016) 1 Навчальна практика 2 Виробнича волонтерська практика 3 Виробнича практика в ЦССМ 4 Виробнича практика в територіальних центрах 5 Виробнича практика	Національний університет біоресурсів і природокористування України 1 Навчальна (оснійомча з фаху) практика 2 Навчальна (оснійомчо-волонтерська) практика 3 Навчальна практика 4 Виробнича практика 5 Виробнича (переддипломна) практика Південноукраїнський нац. педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського 1 Навчальна соціально-педагогічна (оснійомчовальна) практика 2 Навчальна (соціально-волонтерська) практика 3 Виробнича (соціально-інформа) практика 4 Виробнича (соціально-технологічна) Приазовський державний технічний університет 2 Виробнича практика Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка 1 Навчальна волонтерська безвідвірна 2 Навчальна професійно-орієнтована практика 180/6 залік д 3 Виробнича практика в закладах соціального захисту	Луцький національний університет імені Тараса Шевченка 1 Профдіагностично-попереджувальна практика (навчальна) 2 Культурно-довідлева практика у соціальній роботі (виробнича) 3 Корекційно-реабілітаційна практика (навчальна) 4 Відносно-оснійомча практика (навчальна) 5 Соціально-обслуговуюча практика (навчальна) 6 Благодійна або волонтерська практика (навчальна) 7 Соціально-підтримуюча практика (виробнича) 8 Проектно-менеджерська практика (виробнича) Національний університет біоресурсів і природокористування України 1 Навчальна (оснійомча з фаху) практика 2 Навчальна (оснійомчо-волонтерська) практика 3 Навчальна соціально-педагогічна практика 4 Виробнича практика 5 Виробнича (проектна) практика Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника 1 Навчальна практика 2 Виробнича волонтерська практика 3 Виробнича практика в ЦССМ 4 Виробнича практика в закладах соціального обслуговування 5 Виробнича практика за фахом	Національний університет біоресурсів і природокористування України 1 Навчальна (оснійомча з фаху) практика 2 Навчальна (волонтерська) практика 3 Навчальна (соціально-психологічна) практика 4 Виробнича (проектна) практика Хмельницький національний університет 1 Оснійомча 2 Волонтерська 3 Фаза 4 Переддипломна Київський столичний університет Б. Грінченка 1 Оснійомча практика 2 Навчальна практика 3 Технологічна практика 4 Стажувальна практика	Приазовський державний технічний університет (2024) 1 Оснійомча 1 курс 2 Виробнича 3 курс 3 Переддипломна 4 курс Одеський національний економічний університет (2024) 1 Навчальна соціально-педагогічна практика 2 Виробнича навчально-технологічна 3 Виробнича стажерська практика Дрогобильський державний педагогічний університет ім. Івана Франка (2024) 1 Навчальна соціально-орієнтована волонтерська практика 2 Виробнича практика з соціальної роботи 3 Виробнича соціально-педагогічна практика

Отже, на практичний компонент відводиться лише 10-15% програми, що дуже мало для здобуття необхідних компетенцій. Введення дистанційного навчання погано впливає на якість практичної підготовки студентів, тож це цікавий виклик, що спонукає ВНЗ розробляти нові методики проведення практичних занять.

Висновок до другого розділу

Погляд на наповнення програм змінювався поступово. На початку періоду перелік предметів строго нормувався. Поступово з'являються предмети нормативної частини та вільного вбору. Студент також залучається до процесу вибору предметів, що дає змогу додати до навчання дисципліни, які допоможуть йому більш заглибитись у майбутню сферу роботи. Якщо програма має спеціалізацію, то замість вільного вибору студента використовуються предмети, які присвячені саме визначеному напрямленню.

У навчанні соціальних працівників спостерігається спрощення та звуження предметів до суто-професійних, що можна побачити по зміні кількості предметів загального розвитку у Таблиці 2.2.2.3. Студенти вивчають дисципліни соціальної роботи, закони, основи соціальної політики. Серед обов'язкових компонентів присутні дисципліни таких наук, як психологія, педагогіка та медицина. Основні напрями роботи пов'язані з сім'єю, дітьми, молоддю, інвалідами, тяжко-хворими, військовими, наркозалежними, але велика кількість напрямків залишається поза увагою сучасних програм. Аналіз предметів по зведеній таблиці дає підставу стверджувати, що у навчанні соціальних робітників не вистачає предметів з:

1. Роботи з ВПО, як з особливим видом біженців, який поширений зараз в країні.
  2. Роботи з дітьми, отримавшими статус постраждалих від воєнних дій.
  3. Предметів по роботі з дітьми напівсиротами через війну.
  4. Навчання роботі із старими, що залишились самі на лінії розмежування.
- У Херсоні така практична робота вже розпочалася, але предмети та подібне навчання у вузі відсутнє.
5. Навчальної програми по роботі з сім'ями, що втратили близьку людину на війні, та сім'ями у які повернуться чоловіки, які приймали участь у бойових діях.
  6. Предметів по роботі з сексуальними меншинами (у 2021 році президент підписав програму по протидії насильству за ознакою статі).
  7. Вивчення питань сексопатологій та сексуального виховання.
  8. Навчання допомозі залежним від релігійних сект.
  9. Предметів та технік, які стосуються інтеграції та адаптації інвалідів війни чи тих, хто втратив близьку людину. Якщо арт-терапія починає використовуватись у навчанні, то іншим видам сучасних терапій не

приділяється достатньо уваги. Наприклад ерготерапії, тілесно-орієнтованій терапії, техніці дихання та інше.

10. Вивчення методики раннього втручання, щоб зменшити негативні наслідки порушень розвитку чи педагогічної занедбаності.

Не вистачає програм й профілактичної складової. ОП зосереджені на роботі з негативними явищами та реабілітуванні після трагедій, та мало звертають увагу на попередження розвитку цих проблем.

При цьому поява предметів у програмі після прийняття відповідної постанови чи закону відбувається через 1-3 роки. Деякі ВНЗ не змінюють програму протягом всього визначеного часу її існування, який зазвичай складає 5 років. Краща ситуація у спеціалізованих програмах, які більш гнучко реагують на зміну соціальних потреб. Завдяки появі спеціалізацій вузи почали пропонувати цікаві та більш сучасні ОП з новими предметами та корисними методами роботи. Однак такі розробки поодинокі і представляють менше 20% від загальної кількості ОП. У інших програмах складові майже однакові та відрізняються формулюванням назв предметів.

Розподіл робочого часу до 2015 року показав, що на суто-професійні предмети у програмах відводиться 15%, що робить навчання спеціалістів більш загальним, без звуження напрямку. Після 2015 року кількість предметів професійного спрямування збільшується до 50%, що покращує професійну підготовку спеціалістів. Найбільше занепокоєння викликає практична підготовка. Незважаючи на зміни у бік збільшення відсотка практичних умінь майбутніх фахівців, практики у ОП замало – не більше 4 місяців з 4 років. У 2024 році спостерігається зменшення цього показника до 2 місяців. Перебування студентів у реальних умовах роботи складає приблизно 10% від навчального часу, що занадто мало для набуття та закріплення необхідних компетенцій. Треба проводити хоча б місяць практики кожні півроку навчання, щоб збільшити вагу такого навчання до 8 місяців з 4 років.

РОЗДІЛ 3

ФАХОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ РОБІТНИКІВ У 1991-2024 РОКАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

3.1. Визначення ключових фахових компетенцій у різні періоди 1991-2024рр. та зміни у вимогах до професійної підготовки

У розвитку поняття фахових компетентностей можна виділити 4 періоди:

- 1990-2001 – використовувався нормативно-змістовний підхід, який спирався на засвоєння певних знань. ОП базувалися на кваліфікаційних характеристиках Державного класифікатора професій. У ОП компетенції були визначені у вигляді списку знань та умінь [103].
- 2002-2010 - компетенції визначалися на основі стандартів вищої освіти діяльнісного підходу, де навчання фахівця пов'язано з наданням певних знань, умінь, навичок та якостей. У рамках освітньо-кваліфікаційної характеристики компетенції визначені як «система виробничих функцій, типових завдань діяльності та умінь, необхідних для вирішення завдань». У ОП вони подавалися у вигляді «повинен знати» та «повинен вміти» [113].
- 2011-2014 – Галузевий стандарт починає орієнтуватися на компетентнісний підхід, та ОКХ виділяють такі компетенції, як соціально-особистісні, загально-наукові та загально-професійні, інструментальні та спеціалізовано-професійні [126].
- 2015-2024 – прийняття «Закон про вищу освіту» (2014) закріпило компетентнісний підхід з додаванням програмних результатів навчання, як обов'язкової частини ОП [3].

У Методичних рекомендаціях щодо розроблення стандартів вищої освіти 2016 року дане визначення компетенції як «динамічної комбінації знань, вмінь і способів мислення, світоглядних і громадянських якостей, цінностей, які визначають здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [120]. З 2015-го року в програмах присутній перелік [23]:

- Загальних компетентностей, тобто таких, які здобувачі освіти отримують незалежно від напрямку навчання і які потрібні для загального розвитку спеціаліста та впливають на якість його діяльності.
- Фахових або спеціальних компетентностей, які демонструють рівень знань та умінь майбутнього спеціаліста у обраній предметній сфері і які потрібні для успішної професійної реалізації.
- Інтегральної компетенції, яка відображає освітньо-кваліфікаційний рівень.

Програмні результати навчання демонстрували кінцевий результат у вигляді знань, умінь та навичок, які отримає фахівець.

3.1.1 Фахові компетенції 1990-2010

Нами були досліджені програми Києво-Могилянської академії за 1999 рік, та програма ЧНУ ім. П. Могили за 2010 рік. Відповідно до перерахованих у програмах компетенцій [36, ст. 209-214] студенти повинні були отримати широкий багаж фундаментальних знань.

Повинен знати

Серед глобальних питань було вивчення політики держави у соціальних та економічних питаннях та знання законодавства, яке стосується труда та соцзахисту.

Від студентів очікували розуміння розвитку суспільства, тих процесів, які проходять у великих людських групах. Знання методик дослідження цих процесів, вивчення клімату у групах, настроїв, розвитку громадської думки та інтересів різних прошарків суспільства. Вміння бачити актуальні для людей питання. Окрім загального розуміння та дослідження фахівець повинен був знати методи управління всіма цими процесами, шляхи повернення думки суспільства чи колективу у потрібне русло.

Особлива увага приділялась роботі на виробництві. Фахівець повинен був вміти аналізувати та прогнозувати соціальний розвиток організації. Контролювати внутрішній клімат та володіти основами роботи з проблемними групами, які відрізняються конфліктністю чи девіантною поведінкою.

Серед суто-професійних знань спеціаліст повинен був розуміти свою роль, функції та необхідні якості для виконання трудових обов'язків. Оволодіти етичними нормами, цінностями та знаннями. Добре орієнтуватися, які вміння та навички є важливими у професії. Для фахівця обов'язкове знання, як організована діяльність соціальних служб та які передові методи та технології застосовуються у роботі в Україні та за рубіжем.

Повинен вміти

Головна задача спеціаліста соціальної роботи використовувати отриманні знання на практиці. Головним місцем прикладання цих знань стають підприємства та установи. Передбачалося, що фахівець буде розробляти проекти, які призведуть до соціального та економічного розвитку останніх. Організувати та проводити дослідження, які потім використає як підґрунтя для пропозицій по вдосконаленню роботи, трудових умов та співробітництва працівників. Серед важливих умінь була здатність дослідити та виявити причини небажаних явищ на виробництві (часті звільнення, невиконання

розпоряджень), розібратися з потребами робітників та знайти шляхи усунення негативу.

Досліджувати робітничу середу, головні мотиви, що спонукають чи надихають працівників на роботу, їх цінності. Проводити профілактичні заходи, для попередження протистоянь, конфліктів. Сприяти розширенню знань з соціології, допомагати методично при вирішенні різноманітних соціальних питань.

Свою роботу спеціаліст повинен виконувати, користуючись етичними цінностями, прийнятими в кодексі соцпрацівників. Вправне володіння роботою на комп'ютері також одне з важливих умінь, яке необхідно для обробки результатів досліджень.

Ключові компетенції

Головним місцем прикладання всіх знань та умінь соцпрацівника є підприємство. Його головна компетенція – покращувати роботу та ефективність організації через постійну та кропітку працю з колективом. Усунення конфліктів між робітниками, непорозумінь з керівництвом, створення на виробництві потрібних умов та клімату для плідної праці. Він постійно моніторить стан справ через дослідження та шукає шляхи вдосконалення життя колективу.

3.1.2 Фахові компетенції 2011-2014

У якості прикладу нами була досліджена програма ЧНУ ім. П. Могили за 2014 рік (Додаток 6). Вимоги та компетенції фахівця цього періоду значно розширюються.

Компетенції соціально-особистісні

Духовне та моральне вдосконалення передбачається одним з напрямків навчання. Очікується корисний вплив фахівця на оточуючих. Випускник спеціальності Соціальна робота повинен бути взірцем загальнолюдських

цінностей. У вирішенні професійних питань він повинен вміти обирати шляхи, що є добропорядними та несуть добро.

Серед його характеристик піклування про стан здоров'я свій та оточуючих через виконання фізичних вправ та втілення здорового образу життя, а при необхідності через надання долікарської допомоги.

Фахівець проявляє себе, як вихователь, який прищеплює дітям та молоді корисні звички та погляди.

Спеціаліст готовий працювати з різним контингентом осіб та знаходити підхід до кожного, індивідуально та диференційовано обирати шляхи рішення проблем, зважаючи на стан здоров'я дорослого та дитини. Серед його компетенцій вміння співпрацювати та вести роботу з ГО, мігрантами, старими людьми, проводити групову роботу, сприяти вирішенню конфліктів та протистояти торгівлі людьми. Фахівець не тільки вирішує проблеми але й займається профілактикою.

Інструментальні компетенції:

Спеціаліст повинен вміти користуватися сучасною технікою та програмним забезпеченням для професійної роботи, знаходити потрібну інформацію. Використовувати рекламу, комунікаційні технології, електронні носії для ведення справ та інформування населення. Фахівець вільно володіє як українською так і іншими мовами спілкування та основами роботи з документами.

Загальнонаукові компетенції:

Фахівець має сформований світогляд, здатен до глобального сприйняття світу та розуміння місця людини у контексті буття. Розуміє питання розвитку суспільства, культури та людини, як творчої одиниці, яка цікавиться матеріальним й духовним. Спеціаліст повинен розбиратися у питаннях формування держави, соціально-економічних процесах, добре знати закони різних сфер людського життя, та права людини. Серед вмінь фахівця вміння

аналізувати та досліджувати соціальні зміни, зміни у житті та стані громади чи групи, проводити творчу роботу, писати наукові роботи на основі досліджень, оперуючи спеціалізованими термінами та поняттями.

Світогляд спеціаліста повинен відображатися в його роботі, а розуміння соціальної політики держави призводити до роботи над її втіленням на своєму робочому місці.

Загально-професійні:

Програма передбачає, що спеціаліст розвиває достатній рівень відповідальності та здатність до самооцінки. Він розуміє, що його дії, як фахівця, мають наслідки та постійно оцінює якість своєї роботи. Старається бути емпатійним, діяти згідно етичних норм, підтримувати професійні стосунки з клієнтами та колегами. Доскональне знання теорії стосовно індивідуальної та групової роботи є обов'язковим елементом підготовки. Окрім цього спеціаліст вміє оцінювати процес соціального розвитку як окремої людини, так і громади, регіону та держави. Виявляти проблеми, які перешкоджають розвитку та проводити превентивні втручання на різних рівнях до рівня громади, надихати та мотивувати на вирішення проблем, сприяти втіленню ініціатив для підвищення добробуту. Оцінювати стан клієнтів, їх потреб, проводити консультування та визначати правильні цілі та методи втручання, вести потрібну документацію. В якості допомоги надавати як психологічну підтримку так і напряду захищати права й представляти інтереси людини чи групи.

Одне з вмінь спеціаліста після проведеної роботи оцінювати її результат та коригувати свої дії, організовувати процес допомоги, управляючи своєю діяльністю та діяльністю інших фахівців.

Спеціалізовано-професійні

Фахівець соціальної роботи добре обізнаний в історії соцроботи та основних етапах розвитку галузі. Він бачить українську систему в контексті всесвітніх історичних та сучасних процесів соціального життя людства. В

фахівця сформований погляд на соціалізацію особистості, її формування у лоні сім'ї, влиття у соціум та причини небажаної нестандартної поведінки. Серед вмінь спеціаліста робота з дітьми різного віку задля допомоги у соціалізації. Фахівець влучно використовує та оперує методами, прийомами соцроботи, підбираючи їх в залежності від ситуації та здійснюючи консультативну, діагностичну та профілактичну роботу. Соціальний робітник підготовлений для роботи у різному середовищі починаючи від соціальних служб і опікунських установ до волонтерських програм й центрів зайнятості, включаючи й керівні посади.

Ключові компетенції

У новій парадигмі фахівець виступає у якості взірця, знавця та надійної опори для оточуючих й клієнта. Він обізнаний у професії та глобальних питаннях світогляду, здатен являти приклад та вести за собою, надавати якісну професійну допомогу, використовуючи сучасні технології та методи, надихати на зміни, спонукаючи до дій. Фахівець – частина громади, живе серед людей, працює в різних соціальних установах та проводить профілактичні, діагностичні та «лікувальні» заходи.

3.1.3. Фахові компетенції 2015-2018

Нами було досліджено 14 програм (Таблиця 2.2.2.1, стовбчики А, В, С, номери програм 1, 8, 12, 30, 32, 54, 65, 74, 79, 83, 108, 129, 134, 138). Компетенції спеціаліста ще більше розширені. Фахові компетенції лише одна з частин вимог до молодого спеціаліста. У ОП періоду передбачається від 20 спеціальних компетенцій.

Фахові компетенції

Фахівець володіє знаннями з соціології, психології, медицині та педагогіці й вміє застосовувати їх у соціальній роботі. Серед його вмінь – вміння

посередництва для вирішення питань між різними суб'єктами відносин, вплив на покращення ситуації задля продовження соціального життя, патронаж для реабілітації та підтримки, адаптація та інтеграція, надання соціально-правової та психологічної допомоги й проведення профілактичних заходів для попередження розвитку негативних явищ, конфліктів та СЖО.

Він володіє техніками роботи з різними клієнтами та вміє знаходити з ними спільну мову: старими людьми, сім'єю, реабілітантами. Володіє методиками лікувально-оздоровчої та реабілітаційної роботи. Знайомий з різними видами консультування. Успішно проводить психодіагностичний, соціологічний аналіз та моніторинг, формує соціально-психологічну характеристику клієнта, інспектує та оцінює потреби. Спеціалісту притаманні фундаментальні знання теорії та методів суто соціальних та суміжних з іншими областями знань. Фахівець. Може виявляти та працювати з соціальною проблемою, розробляючи та втілюючи соціальний проект.

При наданні допомоги позиція фахівця не домінуюча, він вміє працювати під час неформального спілкування, допомагаючи клієнту проявити ініціативу, працювати спільно, узгоджуючи з клієнтом мету та зміст сумісної роботи. Проявляє повагу до особливостей людини, поважає індивідуальність та застосовує етичні норми соцроботи. Планує роботу, враховуючи вік, гендер та національні особливості клієнта.

Навчання передбачає добру обізнаність у історії соцроботи, тенденціях розвитку галузі, соціально-політичних процесах в Україні. Знання закордонного досвіду, побудови соціальної сфери, міжнародних документів та організацій, що впливають на розвиток соціальної роботи у світі. Він має сприйняття соціальної роботи як галузі, що об'єднує усі науки про людину.

Фахівець соціальної роботи повинен добре розбиратися в законах, правових актах, вміти аналізувати їх та застосовувати норми до реальних ситуацій. Сприяти змінам у суспільстві, які направлені на підвищення загального добробуту.

Спеціаліст здатен займатися управлінською діяльністю та розбирається у функціонуванні соціальних служб. Він вистроює різнобічні відносини з іншими суб'єктами. Перш за все клієнтом, як об'єктом забезпечення та допомоги, з державними та громадськими організаціями, які працюють над подоланням та профілактикою проблем, волонтерами, як ресурсом у виконанні соціальної роботи. Вміє діяти у міжнародному середовищі. Застосовує менеджмент для організації цієї роботи та своєї діяльності. Залучати кошти партнерів для реалізації проєктів. Всі відносини фіксує у відповідних документах.

Спеціаліст розуміє процеси розвитку громади та соціальних груп. Вільно спілкується з представниками професійних груп. Виконує роботу у різних напрямках: сфері зайнятості, по впровадженню реабілітаційних програм на різних рівнях, по організації дозвілля. Займається питаннями соціалізації людини, її інтеграції у суспільство, прийняттям соціальних ролей. Володіє методами цих процесів. Розуміє вплив особистих цінностей, стереотипів поведінки та культурних вимог на процес соціалізації, та вплив людини на соціум.

Фахівець займається дослідною роботою. Вивчає соціальні проблеми у польових та лабораторних умовах. Може прогнозувати перебіг соціальних процесів.

Серед вимог до спеціаліста є такі, що стосуються його особистості. Фахівець володіє методиками самооцінки, займається самоосвітою та бере

відповідальність за власні рішення відносно клієнта. Він відрізняється креативністю, яку проявляє у професії.

Ключові компетенції

Фахівець займає позицію мудрого служителя суспільства. Він діє там, де потрібен. Вміє знаходити ключи до різних категорій клієнтів та використовувати різні методики роботи у різних організаціях. Патронаж, адаптація, інтеграція, посередництво, інспектування, раннє втручання, виявлення потреб – все це частина його роботи. Він може співпрацювати з волонтерами, ГО, міжнародними організаціями. Увага періоду зосереджена на методиках та техніках роботи. У відношеннях з клієнтом він діє як друг, надаючи можливість особі проявляти активність та приймати участь у процесі допомоги. Серед його якостей самоосвіта, самоменеджмент та відповідальність.

3.1.4 Фахові компетенції 2019-2021

У періоді нами біло досліджено 15 програм (Таблиця 2.2.2.1, стовбчики D, E, F, номери програм: 130, 131, 109, 110, 111, 85, 87, 72, 55, 56, 9, 10, 13, 33, 34).

Фахівець періоду досконально розбирається у видах та напрямках соціальної роботи, а саме медичному, психологічному, соціально-педагогічному, економічному та юридичному. Він вміє професійно спілкуватися, проводити діагностику, розробляти заходи задля вирішення соціальних проблем, підвищення добробуту та допомоги тим, хто у СЖО, враховуючи їх індивідуальні особливості та діючи на підставі етичних норм. Методи втручання він підбирає обґрунтовано.

Фахівець добре знає правову базу галузі. Знає як побудована система допомоги й як працюють соціальні служби. Як історично розвивались інститути влади та як створюється соціальна інфраструктура. Здатен до міжнародної співпраці, розуміючи ті соціальні проблеми, які спільні для всіх культур. Вміє

організувати свою роботу та своїх помічників й підлеглих за допомогою методів та технік менеджменту. Фахівець розробляє та втілює різноманітні проекти. Залучає сторонні ресурси для їх виконання. Вміє покращувати маркетингову діяльність підприємства.

Спеціаліст вміє працювати з інформацією. Знаходить, обробляє, застосовуючи критичне мислення. Добре розбирається у комп'ютерних технологіях, може створювати рекламні продукти та матеріали для журналістів. Вміє аналізувати процеси та соціально-психологічні явища, соціальній потреби групи, громади, індивіда. Вивчати колективи на підприємствах та вести профконсультаційну роботу с людьми різного віку. Вміє проводити інспектування і виявлення потреб вразливих категорій, оцінку їх ресурсів, навіть на етапі раннього втручання. Фахівець працює з сім'єю, вміє виявляти родинні проблеми та допомагати сім'ям у СЖО. Веде документацію відповідно національних стандартів.

Займається постійним розвитком та професійним самовдосконаленням. Розвиває в собі толерантність та розуміння себе часткою полікультурного світу. Думає креативно та пропонує нові ідеї. Здатен до відкриття власної справи, вміє розробляти бізнес-план та визначати, яких послуг потребує суспільство, здатен презентувати свою фірму. Орієнтується на ринку праці, управляє своїм професійним життям.

Серед можливих місць роботи передбачаються прес-центри, рекламні відділи. Він розуміє, як побудована робота PR-агенцій. Створює статті та матеріали для пропагування націоналізму, формування патріотизму та мужності. Рекламує соціальні послуги, розповідає про соціальну політику, проводить профілактику . Обирає теми та пише журналістські розслідування, спираючись на морально-етичні норми журналістики.

Серед його можливостей дослідження моди, як показника культури. Він вміє розробляти культуро-мистецькі проекти, формувати імідж як окремих осіб

так і колективу. Організує дозвілєві заходи. Він цікавиться питаннями гендерної рівності та гендерного підходу у соцроботі. Веде супровід клієнтів в умовах надзвичайних ситуацій і одночасно вміє організувати профілактичну та реабілітаційну роботу, та роботу з групами ризику.

Спеціаліст планує та проводить наукові дослідження. Володіє методами статистичного аналізу та вміє описувати соціальні процеси з їх допомогою.

Ключові компетенції

Соціальний робітник стає частиною світу ринкових відносин. Окрім соціальних служб його місцем роботи бачать прес-центри та PR-відділки. Він комунікує з клієнтами через цифрові канали, створює рекламу, пише журналістські матеріали та займається покращенням маркетингової діяльності підприємства. Вміє формувати імідж особистості та колективу. Рекламує соціальні послуги, займається їх збутом. Використовує свої знання щоб впливати на маси, розвиваючи в них патріотизм, націоналізм та мужність. Орієнтується на ринку праці та здатен відкрити свою справу. Розробляє та втілює соціальні проекти, залучаючи ресурси та фінанси. Вперше робиться акцент на поняття складних життєвих обставинах. Спеціаліст націлений на роботу з тими хто потрапив у СЖО. Від нього очікують толерантність, полікультурність, креативність.

3.1.5 Фахові компетенції 2022-2023

Нами було досліджено 9 програм (Таблиця 2.2.2.1, стовбчики G, I, номери програм: 16, 36, 46, 48, 58, 60, 77, 91, 106).

Спеціаліст добре розуміє закони, які стосуються соціальних послуг та допомоги клієнтам у СЖО. Він розуміється на побудові системи соціальної допомоги в країні, знайомий з суттю соцроботи, усіма методами й формами соціальної допомоги, що може отримати особа. Здатен спрямовувати у потрібне

русло роботи волонтерів, державних та недержавних установ задля проведення необхідної громаді соціальної роботи. Розвиває, коли потрібно міждисциплінарну роботу, створює та втілює проекти та різноманітні просвітницькі заходи.

Спеціаліст організовує та проводить первинний прийом клієнтів, приймає та фіксує звернення, веде документи, визначає, яких послуг потребує громада, родина з СЖО та організовує й надає базові послуги вразливим категоріям. Він разом з отримувачем послуги складає план подолання негативних обставин та заключає договір про надання допомоги у цьому процесі, оформлює потрібні запити на допомогу. Вправно долає кризові ситуації, підбирає та вживає потрібні заходи.

Фахівець вміє працювати з документами, проводити аналіз та систематизацію наданих послуг, оцінювати їх ефективність, вносити відповідні відомості у Реєстр отримувачів послуг. Проводить необхідні дослідження, експерименти, які сприяють підвищенню ефективності соцроботи, вміє застосовувати сучасні технології задля обробки інформації та статистичних даних. Вивчає соціальні процеси, які впливають на захист населення, досліджуючи історію, та використовуючи знання філософії, медицини та інших наук. Ініціює зміни та проекти для підвищення благополуччя громади.

Особливу увагу спеціаліст приділяє захисту дітей та проводить профілактичну роботу по недопущенню жорстокого поводження через пропагування сімейних цінностей, важливості виховання дитини в родині, ведення супроводу дітей, які знаходяться у осередках різних форм сімейного виховання. Надає допомогу проблемним сім'ям у розрізі розвитку навичок батьківства та виходу з СЖО.

Ключові компетенції

Соцпрацівник повертається в громаду. Він отримує широкі повноваження у сфері соціальної допомоги для довірливої йому групи людей. Спеціаліст сам

визначає потреби громади, організовує первинний прийом громадян вразливих категорій, організовує надання базових послуг, вирішує кризові ситуації, веде документацію, співпрацю з іншими організаціями. Він проводить дослідження, аналізує події, створює та втілює проекти та програми для підвищення добробуту жителів. Від спеціаліста очікується велика відповідальність, здатність до автономності та відмінні організаційні якості.

Особлива увага періоду – піклування про дітей, розвиток та підтримка сімейних форм виховання, недопущення жорстокості.

3.1.6. Фахові компетенції 2024

Нами було досліджено 8 програм (Таблиця 2.2.2.1, Столбчик Н, номери програм: 37, 43, 49, 73, 78, 82, 107, 128).

Фахівець спеціаліст у питаннях соціальної роботи. Він знається на законах цієї галузі стосовно соцроботи, соцзабезпечення та фахівців територіальних громад. В курсі головних напрямках та видах допомоги, будові системи допомоги у державі. Тому з легкістю може прогнозувати хід та результат соціальних процесів, а також досліджувати їх через проведення дослідницької та експериментальної діяльності, впроваджувати інноваційні методи роботи з соціальними об'єктами.

Він аналізує різноманітні соціальні явища, соціальні зміни у групі, громаді, процеси соціалізації особистості. Проводить оцінку потреб та аналіз проблем жителів громади у СЖО, знаходить ефективні шляхи подолання одиничних труднощів та загальних соціальних проблем, які викликані сьогоденням. Заключає договори на надання соцпослуг з отримувачем та керівництвом надавача. Веде клієнтів до здатності самостійно розв'язувати проблеми. Вирішує кризові ситуації наскільки дозволяють його повноваження.

Розробляє та втілює проекти, як місцеві та і міжнародні, креативні ідеї для покращення життя громади. Залучає ресурси партнерів для реалізації

соціальних ініціатив, керує волонтерами та робітниками соцорганізацій. Впроваджує інновації у свою діяльність. Оцінює результати роботи та використовує отриманні результати для покращення.

Спеціаліст приймає участь і у міжнародній співпраці. При роботі та виборі методів фахівець враховує індивідуальні особливості клієнта, не допускає у роботі дискримінації та використовує інклюзивний підхід. Проводить соціально-педагогічну діяльність та надає психосоціальну підтримку під час криз. Реалізує просвітницькі програми та заходи профілактики, веде в громаді роз'яснювальну та соціально-педагогічну роботу. Береться організувати групові заняття, реабілітаційні та дозвіллеві заходи. Працювати з людьми похилого віку, групами ризику.

Спеціаліст проводить підтримку роботи ГО. Вміє розробити соціальну рекламу. Має справу з зеленою соціальною роботою, тобто опікується питаннями екології.

Ключові компетенції

Для уявлення про соціального фахівця розроблений єдиний підхід. Усі ОП перераховують схожі фахові компетенції в яких містяться стандартні уявлення про роботу соцпрацівника.

Програми роблять особливий нахил на самостійності та відповідальності фахівця. Він створює креативні ідеї, впроваджує експериментальні інноваційні методи. А після аналізує та оцінює свою роботу та змінює дії відповідно до отриманих результатів. У наданні допомоги клієнтам у СЖО з'являється мета – вести до здатності самостійно долати проблеми.

Розширюється ракурс співпраці спеціаліста: додається розробка міжнародних програм та підтримка ГО та волонтерів.

Зведена таблиця 3.1 показує зміну ролей соціального працівника, підходу до його головних компетенцій та особистих якостей по роках.

Таблиця 3.1

Порівняння підходів до ролі фахівця соціальної роботи та його ключових компетенцій

	1990-2010	2011-2014	2015-2018	2019-2021	2022-2023	2024
Голов на роль	Спеціаліст на підприємстві	Взірець, який дає приклад, веде за собою та надихає	Мудрий служитель суспільства	Рівноправний учасник ринкових відносин	Вправний фахівець громади широкого профілю	Самостійний креативний фахівець громади
Місце роботи	Підприємство	Громада, соціальні установи	Суспільство	Соціальні державні та недержавні організації, PR-відділи, власна фірма	Громада	Громада
Голов на задача	Покращувати роботу та ефективність організації через постійну та кропітку працю з колективом	Бути взірцем, надавати якісну допомогу через сучасні технології, надихати на зміни	Допомагати тим, кому потрібен, знаходити підхід та підбирати необхідну послугу	Рекламувати та «продавати» соціальні послуги, використовувати знання соціуму для позитивного впливу	Оцінювати потреби, інформувати про послуги та надавати їх через заключення договору та співпрацю з клієнтом	Йти до вирішення проблем громади та індивіда через розвиток їх самостійності, через проекти та спільну роботу суб'єктів соцроботи
Голов ні функції	-Усує конфлікти між робітниками та з керівництвом -Знаходить причини негативних явищ на підприємстві	-Являє приклад у поведінці, поглядах -Піклується про своє здоров'я та оточуючих -Надає якісну допомогу	-Працює з різними категоріями клієнтів -Застосовує різні методики роботи -Надає	-Комунікує з клієнтами -Працює з тими хто у СЖО -Розробляє соцпроекти Та знаходить ресурси для	-Оцінювати потреби, інспектувати - Організовувати первинний прийом -Надавати базові	-Допомагати тим, хто у СЖО -Оцінювати потреби -Вирішувати кризові ситуації -Створювати та втілювати

	-Підтримує позитивний клімат -Шукає шляхи вдосконалення життя колективу -Моніторить настрої, погляди, розвиток ситуації -Розробляє пропозиції та проекти для покращення ефективності виробництва	-Використовує новітні технології -Надихає клієнтів діяти	послуги патронажу, адаптації, інтеграції посередництв а, інспектування , раннього втручання -Оцінює потреби клієнтів -Співпрацює з волонтерами, ГО, БФ -Попереджає конфлікти, СЖО	їх втілення -Створює рекламу та PR-матеріали -Впливає на погляди суспільства -Сам знаходить роботу або відкриває власну справу	послуги -Вирішувати кризові ситуації -Вести документи -Оцінювати свою діяльність -Проводити дослідження та аналіз -Втілювати соціопроекти - Співпрацювати з іншими організаціями	проекти -Втілювати інноваційні методи -Оцінювати та коригувати свою роботу -Підтримувати ГО та волонтерів
Головні якості	Уважність Скрупульозність Спостережливість Комунікабельність	Освіченість Інтелігентність Високоморальність Професіоналізм	Самоосвіта Мамоменеджмент Відповідальність	Толерантність Креативність Знання інформаційних технологій	Відповідальність Організаційні якості Автономність	Самостійність Відповідальність Креативність

Висновок: Підхід до ролі соціального працівника змінюється, виходячи з потреб держави та особливостей політичної та економічної ситуації. Коли для держави головною була розбудова країни, а більшість жителів були працевлаштовані місце соціального робітника могло бути тільки на підприємстві. Він допомагає покращувати соціальний клімат та підвищувати ефективність праці. Діє як науковець, постійно досліджуючи та моніторячи ситуацію, шукаючи, як вдосконалити процес.

Після 2010 року від спеціалістів з вищою освітою чекали взірця, надійної опори для суспільства. Фахівець повинен був бути освіченим, добре розбиратися у політиці, культурі, мати стійкі погляди та світогляд, впроваджувати соціальну політику держави. Приклади соціально правильної поведінки він повинен був показувати на собі та вести підопічних у вірному напрямку. Добре розбиратися у своїй справі та надавати якісну професійну допомогу. Допомагати фахівець йде у громаду, щоб охопити всіх, хто живе поруч.

Період початку стандартизації та створення загальної системи соціальної допомоги вимагав від фахівця вміння надавати всі послуги та знати всі методики, які планує використовувати держава у соціальній сфері. Намагатися попереджати розвиток складних життєвих обставин або допомагати їх подолати.

Активний розвиток недержавних суб'єктів соціальної допомоги та перехід соціальної сфери на колею ринкових відносин вимагає від соцпрацівника нових вмінь по «продажу соціальних послуг». Він повинен вміти донести інформацію до споживачів у привабливій формі, представити організацію, що надає послугу у позитивному світлі. Від фахівця очікується добре знання теми маркетингу та володіння сучасними технічними засобами, вміння будувати проєкти та бізнес-плани.

З початком воєнних дій робота фахівця соціальної сфери націлена на допомоги жителям громади. Він готовий до багатозадачності. Він вміє діяти автономно. Визначити потреби своїх підопічних, вести первинний прийом, оформлювати документи, надавати базові послуги. За потреби він готовий брати на себе відповідальність, вирішувати кризові ситуації а також сам оцінювати та коригувати свою роботу, а за потреби звертатися до різних організацій, що надають соціальну допомогу.

Сучасний фахівець націлений допомогти тим, хто у СЖО. Він активний та намагається впроваджувати інноваційні технології, створювати та втілювати проекти для подолання соціальних проблем, за потреби співпрацює з міжнародними партнерами. Його задача вести людей до змоги самостійно долати життєві труднощі.

3.1.6 Визначення тенденцій у підготовці соціальних працівників в Україні

У підготовці соціальних працівників спостерігається рух до звуження його ролі та компетенцій. Від загального розвитку та обізнаності у багатьох напрямках з кожним роком навчання все більше зосереджується на прямих обов'язках спеціаліста [95, с.22]. Знанні методик та практичних заходів у допомозі клієнту. Цей процес можна спостерігати на прикладі багатьох аспектів.

Наприклад, на початку періоду юридичні знання розповсюджувались на знання цивільного, трудового, сімейного права, захисту дітей та молоді, а також власне організації соцдопомоги. На кінець періоду спеціаліст вивчає лише ті законодавчі норми, що стосуються соціальних послуг (73). У перші роки навчання студент вивчав економічну теорію та економічну політику держави у соціальній сфері, розробляв економічні проекти для підвищення добробуту підприємства (ОПП ЧНУ ім. П. Могили 2010, Додаток 5). У останні роки економічні знання зводяться до розрахунків по соціальним проектам та процесу залучення коштів партнерів для втілення ініціатив.

При цьому розширюється коло його професійних обов'язків та можливостей. Раніше він міг працювати у соцустанові на підприємстві та у дитячих інтернатах, про що кажуть такі його компетенції, як знання «методів діагностики соціально-психологічного клімату в трудових колективах, в

організаціях і установах», «теорії та методики аналізу та прогнозування тенденцій соціального розвитку підприємств та організацій» (Додаток 5), або такі вивчаємі предмети як «Соціально-психологічна робота в опікунських закладах».

Зараз до цього переліку додані волонтерські організації, благодійні фонди, недержавні соціальні установи, громадські організації та об'єднання, власні фірми, про що кажуть такі предмети як «Соціальне підприємництво» (140) або «Волонтерська діяльність (57).

У процесі підготовки все більша роль відводиться людині, що звертається по допомогу. Спочатку вона була лише отримувачем, потім її роль міняється на більш активну – вона співпрацює зі спеціалістом, а він надихає її рухатись уперед (ФК «Здатність використовувати професійно-профільовані знання у роботі в умовах неформального спілкування, створюючи можливості для клієнта у прояві ініціативи та активної життєвої позиції», 2016) на прикінці періоду спеціаліст ставить клієнта на один щабель із собою та у співавторстві з ним розробляє програму його реабілітації, обговорює та затверджує з ним усі кроки (ПРН «Здійснювати підготовку та укладати договір про надання соціальних послуг та

узгоджувати його з отримувачем соціальних послуг та/або його законним представником», 2023). Цей процес показує, що роль клієнта стає все активнішою, а соцпрацівника все більш направляючою та допомагаючою. Продовження цієї тенденції у поєднанні із цифровізацією веде до того, що клієнт сам, здебільшого дистанційно буде обирати послуги, з доступних йому, а спеціаліст буде лише консультивати, заповнювати документи та забезпечувати коннект людини з СЖО з різними суб'єктами соціальної допомоги. Ця ідея перетинається зі зміною назви спеціальності у 2023 році на Соціальну роботу та консультивання [56].

До цього веде також створення Класифікатора соціальних послуг [45], Надавачів та отримувачів послуг [47]. І інші кроки цифровізації [110][123]. Через це доречно активно вчити майбутніх спеціалістів роботі з CMS-системами, через які буде будуватися робота у соціальних установах (онлайн передача документів між інстанціями, електронні бази даних, картки клієнтів, зум-конференції, обробка первинних звернень – все це буде відбуватися електронно).

Якщо у контакті з клієнтом роль соцпрацівника спрощується, то його роль у питаннях вирішення соціальних проблем громади збільшується. Окрім законодавства соціальної сфери він повинен знати закони, що стосуються фахівців територіальних громад. Його місце роботи передбачається саме у громаді. Від спеціаліста очікують виявлення соціальних проблем та створення проєктів для їх подолання, впровадження експериментальних нових методів, залучення коштів та ресурсів партнерів (СК «СК10. Здатність розробляти шляхи подолання соціальних проблем і знаходити ефективні методи їх вирішення», 2023; СК «Здатність до розробки та реалізації соціальних проєктів і програм», 2023). Тому серед важливих компетенцій майбутнього відповідальність, креативність та здатність до автономної дії (СК «Здатність до генерування нових ідей та креативності у професійній сфері», 2023).

Цей шлях перетинається з питаннями децентралізації [128]. Після війни треба буде вирішувати надто багато питань, співпрацювати з міжнародними донорами і задача кожної громади шукати нові методи вирішення своїх проблем та залучення коштів. Саме для цього вже створений проєкт Ukraine Rebuilding Task Force, який передбачає пошук донорів для відбудови окремих міст та об'єктів [129].

З цього витікає поява у 2024 році ще однієї компетенції, потреба у якій буде тільки збільшуватись – це вміння створювати міжнародні проєкти (43). Це

ж передбачає вільне володіння іноземними мовами для створення проєктів на англійській чи мові донора.

Як результат процесу по вступу в ЄС, буде розширюватися перелік людей, з якими може контактувати майбутній спеціаліст. Саме тому соцпрацівника потрібно готувати до контактів з людьми різних культур, нацменшинами та сексуальними меншинами. Тому у програмах збільшується акцент на різнобарвності світу. Клієнти соцпрацівника можуть відрізнятися за гендером, зовнішністю, здоров'ям, віком, національністю та обставинами життя. І від працівника очікують не тільки толерантного ставлення, але й знаходження підходів у спілкуванні та підборі послуг диференційовано в залежності й від потреб, й від особливостей клієнта.

Вже зараз потрібно зробити додатковий акцент на роботу з сексуальними меншинами. Президент України у 2020 році зробив особливий акцент на створення системи запобігання насильству, виділивши серед іншого буд-яке «насильство за ознакою статі» [130]. Тож у країні буде активно розвиватися напрямок захисту та припинення дискримінації, в тому числі і секс-меншин. Розуміння психології таких людей, методи роботи з ними, допомога у соціалізації, самосприйнятті, організація профілактики булінгу та таке інше стануть у майбутньому частиною роботи соцпрацівника.

Вирішення суспільних проблем бачиться у розробці соціальних проєктів, які націлені на подолання певних негараздів. І роль соціального працівника у створенні таких проєктів, експериментальному впровадженні інноваційних методик, залученні коштів на їх реалізацію та власне втілення таких проєктів.

Змінюється положення соцпрацівника по відношенню до різних суб'єктів соцроботи. Якщо раніше він був частиною державної організації по соцзабезпеченню і його завданням було керувати діяльністю волонтерів, як ресурсом у соцроботі, то з годом усі недержавні організації та волонтери стають на один щабель з соцпрацівником і він не тільки співпрацює з ними, але й

підтримує їх роботу. Це показує також визнання самих організацій, їх важливості та ролі, не менший вклад в допомогу людям, а іноді навіть більший, ніж можуть дати державні органи.

3.2. Рекомендації щодо вдосконалення освітніх програм та їх змістовного наповнення для соціальних робітників.

Навчання соціальних працівників потребує серйозної роботи у трьох напрямках:

1. Курс навчання. Вивчення наповнення програм показало, що студенти переважно вивчають предмети, які стосуються вирішення вже існуючої проблеми. Предметів, які націлені на профілактику та превентивну роботу дуже мало, а для благополуччя громад та суспільства в цілому, до якого прагне соціальна робота потрібно працювати на випередження.

2. Поєднання навчання з практикою. Зміщення ракурсу з теоретичної до практичної підготовки відбувається у ВНЗ дуже повільно. Збільшення кількості практик протягом навчання з 2-3 до 4-5 недостатньо, бо в загальному підрахунку це 3-4 місяці з 4 років навчання. Потрібна більше глибока співпраці ВНЗ та благодійних фондів, недержавних та державних соціальних установ для проведення лекцій та практичних занять на базах працюючих організацій не у якості поодиноких екскурсій раз на рік, а в якості постійної рутинної роботи. Студенти повинні мати змогу почути про нюанси різних видів робіт від практикуючих спеціалістів, побачити та почути реальні зустрічі з клієнтами. Для вдалої консультативної, медіації, реабілітаційної роботи та супроводу необхідне навчання на кшталт медичної інтернатури, коли закріплення та відточування вмінь відбувається у практичній діяльності. ВНЗ потрібно йти хоча б до 1 місяця практики кожні півроку навчання, а в ідеальному варіанті 50:50.

3. Коригування наповнення програм, а саме:

a. Поява предметів, в яких студенти докладно вивчають усі види послуг з Класифікатору соціальних послуг.

b. Розширення категорій клієнтів, допомога яким вивчається у окремих предметах. Необхідне зосередження на допомозі постраждалим від війни: вивчення систем допомоги ВПО, психологічної реабілітації та інтеграції отримавших інвалідність або втративших близьких. Програми не торкаються питань роботи з сексуальними меншинами та проблем сексуальної освіти й патологій взагалі. Немає допомоги жертвам релігійних сект. Не вистачає предметів медичного спрямування, які вивчалися раніше вікова фізіологія, соціальна наркологія, пропедевтика психіатрії. Багато проєктів та розробок у цій серії проведено та започатковано у рамках Проєкту ПРООН «Підтримка реформи соціального сектору в Україні». Також багато інформації, яка може бути покладена в основу створення модулів та РП викладена на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності», яка проходила в 2023 році у Луцьку [137].

c. Видалення з ОП предметів, які не мають прямого відношення до соціальної роботи, на кшталт Історії України, української мови та Філософії.

d. Більше заглиблення у питання індивідуального консультування та методик соціально-психологічної реабілітації.

Виходячи з пункту 3.1.6 для успішної роботи соціального працівника у післявоєнній державі потрібне введення предметів на розвиток таких компетенцій спеціаліста як:

- Креативність, вміння знаходити нестандартні рішення проблем громади.
- Вміння створювати проєкти для співпраці з міжнародними донорами.
- Вільне володіння усною та письмовою іноземною мовою.
- Вміння працювати за комп'ютером з різними CMS-системами.

Отже, ОП повинні постійно та активно адаптуватися до змін у законодавстві, що потребує їх щорічного оновлення.

Висновок до третього розділу

До 2015 року результати навчання студента були представлені у вигляді переліку знань та умінь. У послідуючі роки цей перелік представлений у розділі програмні результати навчання. Починаючи з 2015 року програми побудовані на компетентнісному підході. У кожній програмі зазначаються загальні, спеціальні чи фахові компетенції а також інтегральна компетенція, яка характеризує освітньо-кваліфікаційний рівень.

Аналіз компетенцій показує, як змінюються ролі соціального працівника. Які починаються від помічника на виробництві, потім взірця та лідера суспільства, потім помічника потребуючих. Нарешті роль соціального працівника передбачається, як автономного професійного робітника, здатного брати відповідальність своєму відрізку роботи. Його місце у громаді. Він здатен надавати соціальні послуги індивідуально, в групі та на рівні громади. Він шукає шляхи подолання соціальних проблем, втілює експериментальні сучасні технології та створює соціальні проєкти.

Нами були передбачені такі шляхи подальшого розвитку соціального фахівця, як перехід до контакту з клієнтом дистанційно задля оформлення послуг. Активне створення міжнародних соціальних проєктів для вирішення проблем громади та спілкування з іноземними донорами. Втілення профілактичної роботи з підвищення толерантності стосовно сексуальних меншин та стосовно прийняття різного шляху під час війни людей з однієї громади. Розвиток вміння проводити реабілітаційні та інтеграційні роботи для різних категорій постраждалих від війни. Засвоєння нового переліку послуг та допомог воєнного та післявоєнного часу.

ВИСНОВКИ

Проведений докладний аналіз освітніх програм за 1990-2024рр дозволяє зробити наступні висновки.

1. Досліджуючи становлення та розвиток системи підготовки соціальних працівників в Україні в 1990-2024 рр та її нормативного підґрунтя ми побачили, що поява нової спеціальності відбулася на початку 90-х років. Цей процес почався ще до незалежності України з появи соціальної педагогіки та продовжився після незалежності. Остаточною крапкою визнання та входження в систему освіти соціальної роботи є 1994-й рік, коли вона була введена у перелік спеціальностей для навчання. У якості основних причин цього процесу можна виділити велику кількість людей, що потребували соціальної допомоги та орієнтацію на зближення з західними країнами та їх системою навчання. На подальший розвиток соціальної роботи впливали глибинні трансформації освітньої та соціальної сфери, які відбувалися під впливом наступних чинників: незалежність та вибори першого президента (1991), Помаранчева революція (2004), Революція гідності (2014), війна (2022). Кожна подія давала поштовх для змін та нових трансформацій. Положення соціальної роботи у Переліку спеціальностей за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти змінювалось 5 разів. Спочатку спеціальність знаходилась в галузі Соціальні науки (1994), потім Гуманітарні науки (1997), потім Соціальне забезпечення (2006). У 2015 році відбулося виокремлення направлення у окрему галузь Соціальна робота. З 2023 року спеціальність перенесена у галузь Охорона здоров'я та соціальне забезпечення, а її назва змінена на «Соціальна робота та консультування». Навчання спеціалістів відбувається на освітньо-кваліфікаційних рівнях молодший бакалавр, бакалавр та магістр. У дослідження ми переважно зосередились на рівні бакалавра.

2. Аналізуючи програми підготовки соціальних робітників у 1990-2024 рр. ми побачили, що підхід до наповнення освітніх програм теж змінювався декілька разів у прямій залежності від зміни Переліку спеціальностей за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти та трансформації освітньої сфери. У наповненні програм поступово відбувався перехід від повністю стандартного та закріпленого переліку предметів до більш індивідуального, який формують самі вузи. Цей процес характеризувався поступовою зміною наповнення від широкого кола загальних предметів до більш вузьких та спеціалізованих. Квінтесенцією цього процесу стала поява спеціалізацій у 2014 році. У теперішній час за рахунок предметів вільного вибору студентів здобувачі освіти отримали можливість робити навчання більш індивідуальним. Нами було виявлено, що наповнення програм відстає від реальних потреб та прийнятих постанов у соціальній сфері від 1 до 3 років. Деякі вузи продовжують використовувати предмети з переліку ГСЕД, що був запропонований ще у 1998 році. Практика у реальних умовах складає менше 10% від навчального часу, а у 2024 році спостерігається її скорочення. У навчанні представлені не всі послуги, що присутні у Класифікаторі послуг, та приділяється увага не всім категоріям споживачів, яким потрібна увага. Не розкрита робота с сексуальними меншинами, слабослишачими, робота по інтеграції у суспільство безпритульних, дітей-виходців з інтернатів, людей з психічними відхиленнями. Практично не затронуті нові послуги, льготи та робота з усіма категоріями війни.

3. Дослідження змін у фахових компетенціях показали зміну ролі соціального робітника, яку держава очікувала від цих спеціалістів. Спочатку фахівця готували для роботи на підприємствах для покращення соціального клімату та підвищення продуктивності роботи. Потім він ставав основою соціального життя та культури суспільства і являв собою моральний взірець та взірець професіоналізму для оточуючих людей у громаді. Починаючи з 2015-х

років він стає мудрим слугою суспільства, надаючи допомогу і підтримку жителям громади там, де він потрібен і використовуючи з арсеналу технік та методик потрібну. К 20-тим рокам він стає маркетологом, який вмiло просуває соціальні послуги та вмiє діяти в умовах ринкової економіки. З початку воєнних дій він стає кваліфікованим, відповідальним та автономним фахівцем громади і надає базові послуги окремим жителям та розробляє проєкти для вирішення проблем громади. Кожна з ролей вимагала свого переліку компетенцій та якостей, які були нами виокремлені.

4. У процесі аналізу нами було визначено ряд тенденцій у яких просувається підготовка. На наш погляд у найближчі роки стане актуальним вивчення реабілітаційних, інтеграційних та адаптаційних технік для допомоги людям, що отримали воєнні фізичні та психологічні травми, під час та після закінчення війни. У роботі з клієнтом спостерігається тенденція переходу до стандартизованого дистанційного контакту з консультування, заповнення документів та направлення до надавачів послуг. Це виводить на перше місце добре знання усього переліку послуг, роботу з CRM-системами та іншими цифровими продуктами. Спостерігається тенденція збільшення ролі соцпрацівника у громаді. Відновлення країни після війни та безліч соціальних негараздів передбачає створення соціальних проєктів для допомоги конкретній громаді та залучення для реалізації цих проєктів міжнародних донорів. Від спеціаліста буде очікуватись креативність, навички міжнародного проєктування та відмінне володіння англійською мовою.

5. Стосовно вдосконалення освітніх програм ми рекомендуємо:

- Передивитися програми загального циклу та видалити ті, що не мають відношення до навчання соціального працівника, починаючи з Історії України, української мови, як шкільних предметів, і закінчуючи Філософією.

- Збільшити часи практичного використання англійської мови, можливо у клубах з носіями, або через викладання частини предметів на англійській мові.

- Збільшити практику у реальних умовах мінімум до 1 місяця кожні півроку навчання. у соціальних організаціях різного напрямку. Додати обов'язкову участь у волонтерстві протягом навчання певну кількість годин. Проводити лекції та практичні заняття на базах соціальних підприємств з участю реальних працівників сфери.

- Ввести предмети «воєнного циклу»: по соціальній роботі з ВПО; дітьми, маючими статус, постраждалих від воєнних дій; сім'ями загиблих; соціально-психологічної допомоги сім'ям, у які буде повертатися людина, яка приймала участь у бойових діях; допомоги по реабілітації та інтеграції інвалідів війни; по вивченню нових льгот та допомог на які мають право ці люди.

- Практично вивчати створення проєктів та розвиток креативного погляду на вирішення проблем у громаді. Постійно практикувати роботу з різними програмами та CRM-системами.

- Збільшити вивчення процесів профілактики та превентивної роботи. Особливо торкатися питань наркотичної залежності. Додатково особливу увагу приділити питанням конфлікту та практичним прийомам розвитку й підвищенню толерантності у громаді, бо передбачається велика кількість конфліктів через те, хто воював, а хто ховався, хто побіг з країни, хто став ВПО, а хто сидів під кулями, хто на якій мові говорить і так далі.

- Заглибитись у предмет практичного соціально-психологічного консультування та вивчення прикладних реабілітаційних технік.

- Додати до навчання предмети по роботі з сексуальними меншинами, повернути та передивитися наповнення програм по сексопатології.

Це дослідження не є остаточним у плані зміни ОП, як не зупиняється й процес трансформації соціальної сфери в країні. Подальша розробка питання

передбачає заглиблення у наповнення робочих програм предметів, що входять у ОП. Результати дослідження можуть бути використані вузами у процесі створення та коригування освітніх програм, при викладанні та вивченні історії спеціальності соціальної роботи, для розробки програм підвищення кваліфікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міністерство соціального забезпечення Української РСР [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міністерство_соціального_забезпечення_Української_РСР (дата звернення: 08.11)
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2017. — № 38-39. — Ст. 380.
3. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2014. — № 37-38. — Ст. 2004.
4. Про вищу освіту: Закон України від 17.01.2002 № 2984-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2002. — № 20. — Ст. 134.
5. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня: [Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. № 557]. — Вид. офіц. — Київ: Міністерство освіти і науки України, 2019.
6. Про затвердження Положення про Міністерство соціального забезпечення Української РСР: Постанова Ради Міністрів УРСР від 30 січня 1969 р. N 88// ЗП УРСР, -1969 р.,- N 2, - ст. 18
7. Про внесення змін до деяких стандартів вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2023 р. № 1583. [Електронний ресурс]. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/91149/ (дата звернення: [вказати дату]).
8. Про внесення змін до деяких стандартів вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.06.2024 р. № 842 [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha->

osvita/zatverdzeni%20standarty/2024/Nakaz-842.vid.13.06.2024.pdf (дата звернення: [вказати дату]).

9. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-п#Text> (дата звернення: [вказати дату]).

10. Про внесення змін до деяких стандартів вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.05.2021 р. № 593 [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/06/08/Nakaz-593.vid.28.05.2021.pdf> (дата звернення: [вказати дату]).

11. Перші кроки соціального педагога на шляху до професії: вступ до спеціальності: Навчальний посібник ГНПУ ім. О. Довженка, - Вінниця, - 2013

12. Класифікатор професій ДК 003:2010: [На заміну ДК 003:2005, чинний від 2010-11-01] [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text> (дата звернення: [вказати дату]).

13. Класифікатор професій ДК 003:2005: [На заміну ДК 003:95, чинний з 2006-04-01] [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb375609-05#Text> (дата звернення: [вказати дату]).

14. Класифікатор професій ДК 003:95: [чинний з 1996-01-01] [Електронний ресурс]. URL: https://ips.ligazakon.net/document/FIN8153?ed=1995_07_27 (дата звернення: [вказати дату]).

15. Лук'янова Н. Соціальна робота в Україні: концептуальні засади і трансформація в сучасних умовах // Політичний менеджмент. — 2009. — № 5. — С. 150-156.
16. Архів протоколів рішень з питань ліцензування, акредитації та атестації з 1993 року(скани): Державна служба якості освіти України URL: <http://ak.gov.ua/протоколи-засідань-аку/>
17. Тимошенко Н. Є. Вступ до спеціальності: соціальна робота. Модуль 2: навч. посіб. — Київ: ун-т імені Бориса Грінченка, 2014. — 264 с.
18. Глазунов С. В. Нариси з історії соціальної роботи: навч. вид. — Дніпро: РВВ ДНУ, 2015. — 116 с.
19. Палагнюк Ю. В., Сургова С. Ю. Методичні рекомендації для виконання магістерських робіт зі спеціальності 231 «Соціальна робота». — Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. — 36 с. (Методична серія ; Вип. 286).
20. ISCED fields of education and training 2013: Інститут статистики ЮНЕСКО. UNESCO, 2014 [Електронний ресурс]. URL: <https://pstu.edu/wp-content/uploads/2019/01/Международная-стандартная-классификация-образования-МСКО-2013.pdf> (дата звернення: [вказати дату]).
21. Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах: Наказ МОН від 02.06.1993 р. № 161 [Електронний ресурс]. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/2771/ (дата звернення: [вказати дату]).
22. International Standard Classification of Education ISCED 2011: UNESCO Institute for Statistics. UNESCO-UIS, 2012 [Електронний ресурс]. URL: <https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf> (дата звернення: [вказати дату]).
23. «Соціальна робота та соціальна педагогіка»: освітньо-професійна програма для першого освітнього рівня від 26.05.2016 (протокол № 14). —

Бердянськ: Бердянський державний педагогічний університет, 2016 [Електронний ресурс]. URL: https://bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2020/03/231_Socialna_robotaSP.pdf (дата звернення: [вказати дату]).

24. Про ратифікацію Рамкової угоди між Урядом України і Комісією Європейських Співтовариств: Закон України від 03.09.2008 № 360-VI. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T080360?an=18>

25. «Соціальна робота»: освітньо-професійна програма для першого освітнього рівня від 06.05.2019 (протокол № 6). — Луцьк: Луцький інститут розвитку людини Університету «Україна», 2019 [Електронний ресурс]. URL: <https://lutsk.uu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/Концепція-Соц-робота-бакалавр.pdf> (дата звернення: [вказати дату])

26. Болонський процес. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Болонський_процес

27. Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки: Наказ МОН від 23.01.2004 №49. URL: <https://med.sumdu.edu.ua/images/Study/Bolonsky/Programa.pdf>

28. Про порядок надання платних соціальних послуг та затвердження їх переліку: Постанова КМУ від 14.01.2004 №12. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp040012>

29. Огляд реалізації проектів програми Темпус: більше 20 років в Україні 1993–2014 рр.// Інформаційний бюлетень, - Київ, Україна, - 2015

30. Про підготовку проекту Стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002 - 2011 роки: Розпорядження президента від 21.12.2001 № 372/2001-рп. URL: https://ips.ligazakon.net/document/R372_01?ed=2001_12_21

31. Комплекс нормативних документів для розробки складових системи стандартів вищої освіти // Укладач Петренко В.Л. / Додаток 1 до наказу

Міносвіти України від 31.07.1998 р. №285 зі змінами та доповненнями, що введені розпорядженням Міністерства освіти і науки України від 05.03.2001 р. №28-р. // Інформаційний вісник “Вища освіта”. – 2003.-№ 10.-82 с.

32. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / Додаток до листа МОН України від 31.07.2008 р. №1/9-484 «Щодо нормативно - методичного забезпечення розроблення галузевих стандартів вищої освіти» із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки N 642 (v0642290-09) від 09.07.2009 р.

33. Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг): Постанова КМУ від 29.12.2009 р. №1417. URL:

https://ips.ligazakon.net/document/КР091417?an=258&ed=2015_12_23

34. Безпалько О.В Соціальна педагогіка в Україні: етапи становлення та розвитку, - Сибірський педагогічний журнал, - 2013. - №6, - с.183

35. Про соціальні послуги: Закон України від 19.06.2003 № 966-IV. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_sotsial_ni_poslugi.htm

36. Соціальна робота в Україні: перші кроки. Київ : КМ Academia, 2000. 236 с.

37. План роботи Міністерства соціальної політики України на 2024 рік [Затверджено Наказом Міністерства соціальної політики України від 02.04.2024 р № 139-Н]. URL: https://www.msp.gov.ua/files/norm_baza/2024/139.pdf

38. Development of social services in times of war: study "Right to Protection" CF. URL: https://r2p.org.ua/storage/documents/e2d3389c50b5ebf1ca4e5ffd068acfe4afa18d62_original.pdf

39. Сторінка Школи соціальної роботи ім. В. Полтавця НАУКМА. URL: <https://ssw.ukma.edu.ua/>

40. Second phase of the trans-European cooperation scheme for higher education (Tempus II), 1994-1998// Official Journal, – №L 112, — 1993-05-06
41. Сопко Руслана Проблеми підготовки соціальних працівників в Україні: Реферат, - Ужгородський національний університет, - 2010
42. Technical Independent States// Official Journal, - № L 201 від 24.7.1991
43. Про затвердження переліку спеціальностей вузів СРСР: Наказ Мінвузу СРСР від 17.11.1987 р. N 790. URL: https://sro-ssp.ru/upload/iblock/7c9/prikaz_minvuza_ssr_ot_17.11.1987_n_790.pdf
44. Про Основні напрями реформування вищої освіти в Україні: Указ президента від 20 грудня 2013 року N 698/2013. URL: https://ips.ligazakon.net/document/u832_95?an=2
45. Класифікатор соціальних послуг: затверджений Наказом Мінсоцполітики від 23 червня 2020 року N 429. URL: https://ips.ligazakon.net/document/re34926?an=43&ed=0000_00_00
46. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії: Закон Україна //Відомості Верховної Ради України (ВВР), - 2006, - N 43, - с.418
47. Про Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 2021 р. № 99// Офіційний вісник України, - 2021 р., - № 16, - ст. 619
48. Соціально-психологічна реабілітація: Силабус з навчальної дисципліни, - Львівський національний університет імені Івана Франка, - Львів, - 2020р.
49. Про ратифікацію Конвенції про права дитини: Постанова Верховної ради// Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), -1991,- N 13, - с.145
50. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), - 1997, - N 40,- с.263

51. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 року N 615/98. URL: <https://web.archive.org/web/20220119130915/https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text>

52. Соціальні послуги (Випуск 80): Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників// Затверджено Міністерством праці та соціальної політики України 23.10.1998. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=03AMX6498C>

53. Соціальні послуги (Випуск 80): Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників// Затверджено Міністерством праці та соціальної політики України 14.10.2005 N 324. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=03CJQ2D64F&abz=5ETR8>

54. Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану: Наказ МОН від 07 березня 2022 р № 235. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-deyaki-pitannya-organizaciyi-roboti-zakladiv-fahovoyi-peredvishoyi-vishoyi-osviti-na-chas-voyennogo-stanu-2021>

55. Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні: Лист МОН від 29.03.2022 № 1/3737-22. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zabezpechennya-psihologichnogo-suprovodu-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini>

56. Про особливості запровадження змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Наказ МОН від 05.04.2023 Р. № 392. URL: <https://www.chnu.edu.ua/media/i2pmr2ec/pyt-5-pro-osoblyvosti-zaprovadzhennia-zmin-do-pereliku-haluzei-znan.pdf>

57. Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти в редакції постанови

Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 1021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-п#n11>

58. Підгурська М. В. Історія соціальної роботи, - Тернопіль, ТНЕУ - 2014, - 174 с

59. Програма інтеграції України до Європейського Союзу схвалена Указом Президента N 1072/2000 від 14.09.2000. URL: <https://web.archive.org/web/20210520140853/https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00#Text>

60. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України// Відомості Верховної Ради (ВВР), - 2015, - № 1, - с.1

61. Семигіна Т.В. Основи соціальної роботи, - Київ, КМА, - 2004, - 175 с.

62. Перелік соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати: Наказ Міністерства соціальної політики України 03.09.2012 № 537. URL: https://ips.ligazakon.net/document/re21926?ed=2020_06_23

63. Сташків Б. І. Право соціального забезпечення, - Чернігів: ПАТ "ПВК "Десна", - 2016, - 692 с.

64. Про Стратегію економічного та соціального розвитку України "Шляхом європейської інтеграції" на 2004-2015 роки: Указ Президента України від 8 квітня 2004 року N 493/2004. URL: <https://web.archive.org/web/20220121011416/https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493/2004#Text> та <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493a/2004>

65. Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні: Указ Президента від 09.10.2001 № 941/2001. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/U941_01?an=129&ed=2001_10_09

66. Про схвалення Стратегії реформування системи надання соціальних послуг: Розпорядження КМУ від 8 серпня 2012 р. № 556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/556-2012-p#Text>

67. Про Державну національну програму "Освіта" ("Україна XXI століття"): Постанова КМУ від 03.11.1993 р. N 896. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kmp93896?an=4>

68. Січкаренко Г.Г Початок процесу входження вищої школи України в європейську освітню систему// Грамота, - № 10 (48), - 2014, - с 159-161

69. Січкаренко Г. Г. Історичний досвід перебудови вищої освіти в Україні (1985-2005 рр.). К.: Лисенко М. М. (вид.), - 2014, - 359 с.

70. Конституція України від 28.06.1996 //Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1996. — № 30. — ст. 141

71. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 09.12. 2010 року № 1085/2010. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/10852010-12181>

72. Про Концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу на міжнародну систему обліку і статистики: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.05.1993 N 326. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/KMP93326?an=1817&ed=1995_06_08

73. Соціальний працівник: Реєстр кваліфікацій. URL: <https://register.nqa.gov.ua/profstandart/socialnij-pracivnik>

74. Проєкт Електронний кабінет банку//Новини сайту Мінсоцполітики від 24 жовтня 2024. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/24145.html>

75. International Standard classification of occupations 2, 3 and 4 digits (ISCO-88 (com)) URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/1978984/6037342/ISCO-88-COM.pdf>

76. Про затвердження Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України: Наказ Мінмолодьспорту від 09.09.2005 N 1965. URL:

<https://yur-info.org.ua/doc/1777513/Pro-zatverdzhennia-Etichnogo-kodeksu-spetsialistiv-iz-sotsialnoi-roboti-Ukrain>

77. До історії створення Народного комісаріату соціального забезпечення УСРР// Вісник серія «ІСТОРИЯ» - Випуск 41 – 2009. URL: https://uahistory.co/journal/41_09/16.html

78. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери: Розпорядження КМУ від 28 жовтня 2020 р. N 1353-р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KR201353?an=1>

79. Про доповнення кваліфікаційного довідника посад керівників, спеціалістів та службовців та про установавання посадових окладів спеціалістів по соціальній роботі: Постанова Держкомпраці СРСР від 23 квітня 1991 г. N 92. URL: https://base.garant.ru/180887/#block_1000

80. «Про освіту»: Закон України від 23.03.1996 № 100/96-ВР. URL: https://ips.ligazakon.net/document/z960100?an=150&ed=0000_00_00

81. Про порядок розробки складових нормативного та навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою: Наказ Міністерства освіти України N 1364 від 28.12.2015. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=01986EABF7>

82. Питання європейської та євроатлантичної інтеграції: Указ Президента від 20.04.2019 № 155/2019. URL: https://ips.ligazakon.net/document/U155_19

83. Про впровадження в місцевих органах праці та соціального захисту населення єдиної технології прийому громадян, які звертаються за призначенням усіх видів соціальної допомоги: Наказ Мінпраці України від 23.05.2005р. №183. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FIN16193>

84. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: Постанова КМУ від 17 червня 2015 р. № 423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-п#n8>

85. Про Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг: Постанова КМУ від 27 січня 2021 р. № 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99-2021-p#Text>

86. Про затвердження професійного стандарту «Соціальний працівник»: Наказ Мінсоцполітики від 04.07.2019 № 1049. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN054665>

87. Про реалізацію експериментального проекту щодо надання державних грантів на здобуття вищої освіти: Постанова КМУ № 822 від 18.07.2024 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/92581/

88. Про випробування модернізованого програмного забезпечення Єдиної державної електронної бази з питань освіти: Наказ МОН від 29 грудня 2022 р № 1187. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-viprobuвання-modernizovanogo-programnogo-zabezpechennya-yedinoyi-derzhavnoyi-elektronnoyi-bazi-z-pitan>

89. Про затвердження порядку обрання членів наглядових рад закладів вищої освіти – учасників експериментального проекту щодо розвитку автономії деяких закладів вищої освіти: Наказ МОН від 01.11 2024 року № 1568. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-poriadku-obrannia-chleniv-nahliadovykh-rad-zakladiv-vyshchoi-osvity-uchasnykiv-eksperymentalnoho-proiektu-shchodo-rozvytku-avtonomii-deiakykh-zakladiv-vyshchoi-osvity>

90. Про затвердження Методики оцінки ризиків безпеки в системі освіти, пов'язаних із збройною агресією Російської Федерації проти України: Постанова КМУ № 866 від 02.08.2024 року. URL: <https://osvita.ua/legislation/other/92724/>

91. Про затвердження Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року: Постанова КМУ № 864 від 30.07.2024 року. URL: <https://osvita.ua/legislation/other/92690/>

92. Питання спільного з Міжнародним банком реконструкції та розвитку і Міжнародною асоціацією розвитку проекту “Підвищення доступності та стійкості освіти в умовах кризи в Україні: Розпорядження КМУ № 660-р від 18.07.2024 року. URL: <https://osvita.ua/legislation/other/92597/>

93. План заходів з відновлення освіти на деокупованих територіях на 2024—2027 років: Затвердження розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2024 р. № 897-р. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/931/93161/66f18241a5473408478780.pdf>

94. Порядок реалізації експериментального проекту щодо розвитку автономії деяких закладів вищої освіти: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 6 вересня 2024 р. № 1029. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/929/92986/66db1f67de862038782539__1_.pdf

95. Кубіцький С. О. Аналіз освітньо-професійних програм підготовки фахівців за спеціальністю 231 соціальна робота// ScienceRise: Pedagogical Education, - №6(14), - 2017

96. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 30.12.2023 1706-VII// Відомості Верховної Ради (ВВР), - 2015, - № 1, - ст.1

97. Про Перелік напрямів підготовки фахівців з вищою освітою за професійним спрямуванням, спеціальностей різних кваліфікаційних рівнів та робітничих професій: Постанова КМУ від 18 травня 1994 р. N 325. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kp940325?an=1&ed=1994_05_18

98. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова КМУ від 20 березня 2022 р. № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-п#Text>

99. Про освіту: Закон УРСР від 23.05.1991 № 1060-XII. URL: https://ips.ligazakon.net/document/t106000?an=&ed=1996_03_22&dtm=&le=

100. Положення про Міністерство освіти і науки України: затверджене Постановою КМУ 16.10.2014 № 630. URL: <https://ru.osvita.ua/legislation/other/52125/>

101. Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міністерство_освіти_і_науки_України (дата звернення: 15.11.2024).

102. Деякі питання надання соціальних послуг: Постанова КМУ від 27 жовтня 2023 р. № 1124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1124-2023-п#Text>

103. Стандарти вищої освіти [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Стандарти_вищої_освіти (дата звернення: 17.11.2024)

104. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: Постанова КМУ від 7 травня 2022 р. № 560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2022-п#Text>

105. Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра: Постанова КМУ від 27 серпня 2010 р. № 787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/787-2010-п#Text>

106. Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями: Постанова КМУ № 507-97-п від 24.05.1997. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/2461/

107. Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним

рівнем молодшого спеціаліста: Постанова КМУ від 20 червня 2007 р. N 839. // Офіційний вісник України, - 2007 р., - N 46, ст. - 1877

108. Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра: Постанова КМУ від 13 грудня 2006 р. N 1719// Офіційний вісник України, - 2006 р., - N 50,- ст. 3333

109. Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту): постанова КМУ від 20 січня 1998 р. N 65. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=00BR97A462&abz=0SXXQ>

110. Про Єдину інформаційно-аналітичну систему управління соціальною підтримкою населення України (E-SOCIAL): Положення КМУ від 17.07.1019 року № 676. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp190676>

111. Вступ до соціальної роботи: Робоча програма навчальної дисципліни, - НУБіП України, - Київ, - 2020 р.

112. Про створення Інституту вищої освіти та Інституту засобів навчання в м. Києві: Постанова КМУ від 7 червня 1999 р. N 988. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp990988?an=208>

113. Про розроблення державних стандартів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 серпня 1998 р. №1247. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp981247?an=2>

114. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 № 2017-III. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t002017?an=166>

115. Про схвалення Концепції реформування системи соціальних послуг: Розпорядження КМУ № 178-р від 13.04.2007. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/279773__505498

116. Про волонтерську діяльність: ЗУ від 19.04.2011 № 3236-VI. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_volontersku_diyalnist.htm

117. Докладніше: https://kodeksy.com.ua/pro_volontersku_diyalnist.htm
118. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23. 11.2011 № 1341. URL: https://ips.ligazakon.net/document/KP111341?ed=2019_06_12
119. Про затвердження Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004-2006 роки: Постанова КМУ № 1494 від 23 вересня 2003 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Dist_osv/3164/
120. Про затвердження та введення в дію Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти: Наказ МОН № 600 від 01.06.16 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/51506/
121. Деякі питання Національної соціальної сервісної служби України: Постанова КМУ від 26.08.2020 №783. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-п#Text>
122. Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету міським бюджетам мм. Дніпра, Житомира, Кам'янська, Києва, Кропивницького, Львова, Новограда-Волинського, Одеси, Харкова та Черкас на проведення робіт, пов'язаних із створенням і забезпеченням функціонування центрів надання адміністративних послуг у форматі "Прозорий офіс" на 2017 рік: Постанова КМУ від 11 жовтня 2017 р. N 779// Офіційний вісник України, - 2017 р., - N 86, - ст. 2606
123. Державне підприємство "Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України" [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Державне_Підприємство_%22Інформаційно-обчислювальний_центр_Міністерства_соціальної_політики_України%22 (дата звернення: 20.11.2024)
124. Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні

або окремих її місцевостях: Закон України від 14.04.2022 № 2193-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222193?an=1>

125. Про застосування англійської мови в Україні: Закон України від 04.06.2024 № 3760-IX. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t243760?an=79&ed=2024_06_04

126. Морозова Т.Ю. Погляд на освітні стандарти крізь призму компетентнісного підходу // Проблеми освіти: Науково-методичний збірник / Науково-методичний центр вищої освіти МОН України. - К., 2005. - Вип. 46: Болонський процес в Україні. - Ч.2. - С. 73-80

127. Щодо нормативно-методичного забезпечення розроблення галузевих стандартів вищої освіти: Лист МОН 31.07.2008 N 1/9-484. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=0655CD926B>

128. Децентралізація в Україні: законодавчі новації та суспільні сподівання / Передне слово Голови Верховної Ради України В. Б. Гройсмана. – К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. – 413 с.

129. Ukraine Rebuilding Task Force: програма. URL: <https://business.diia.gov.ua/education/ukraine-rebuilding-task-force>

130. Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства: Указ Президента від 21 вересня 2020 р. № 398/2020. URL: https://ips.ligazakon.net/document/U398_20

131. Моргай Л. Історія становлення соціальної роботи в Україні//Соціальна робота та соціальна освіта, - вип.№2, - 2019 рік, - с. 33-38

132. Про введення в дію переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра: Наказ МОН №1067 від 09.11.10 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/10432/

133. Про акредитацію вищих навчальних закладів: Постанова КМУ від 1 червня 1992 р. N 303. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kmp92303?an=2>

134. Про затвердження Переліку типових документів, що створюються під час діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування інших установ, підприємств та організацій, із зазначенням строків зберігання документів: Наказ Міністерства юстиції України від 12.04.2012 № 578/5 URL: https://ggudoad-dnr.ugletele.com/sites/default/files/documents/perechen_tipovyh_dokumentov.pdf

135. Дубінка М. Нормативна база навчального процесу у вищій школі//Педагогічні науки, - вип. 101, - с. 124. URL: clck.ru/3F5xJa

136. Про затвердження нової редакції кваліфікаційної характеристики професії "Фахівець із соціальної роботи": Наказ Мінсоцполітики від 25.05.2012 № 309. URL: https://ips.ligazakon.net/document/FN019237?ed=2012_05_25

137. Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності» (за міжнародної участі), - Луцьк, - 2023. URL: https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2023-09/36_матер_конф_2023%20%281%29.pdf

138. Про створення робочих груп з розроблення галузевих стандартів вищої освіти: Наказ МОН від 11 жовтня 2007 р. N 897. URL: clck.ru/3F6EhP

139. Про затвердження кваліфікаційної характеристики професії "Фахівець із соціальної роботи": Наказ Мінсоцполітики від 24 березня 2016 року N 285. URL: https://ips.ligazakon.net/document/FN019234?ed=2016_03_24

140. Про затвердження Випуску 80 "Соціальні послуги" Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників: Наказ Мінсоцполітики від 29 березня 2017 року N 518. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/FN034167?an=1&ed=2017_03_29

141. Щодо надання роз'яснень стосовно освітніх програм: Лист МОН № 1/9-377 від 05.06.18 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/61021/

142. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти:
Протокол МОН від 29.03.2016 № 3. URL: clck.ru/3F6HeB

143. Соціальні послуги, нормативно-правова база//Департамент
соціального захисту населення ЗОДА. URL: [https://dszn-
zoda.gov.ua/content/соціальні-послуги-нормативно-правова-база](https://dszn-zoda.gov.ua/content/соціальні-послуги-нормативно-правова-база)